

**Sosiaalisen turvattomuuden kokemuksia
Tampereen eri väestöryhmissä vuosina
1996-2005**

TAMPEREEN YLIOPISTO
Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos

Kauri Lindström
Pro gradu -tutkielma
Sosiologia
Toukokuu 2008

TAMPEREEN YLIOPISTO

Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos

LINDSTRÖM, KAURI: Sosiaalisen turvattomuuden kokemuksia Tampereen eri väestöryhmissä vuosina 1996-2005

Pro gradu –tutkielma, 94 s., 11 liites.

Sosiologia

Toukokuu 2008

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, onko tamperelaisten sosiaalisen turvattomuuden kokeminen muuttunut vuosina 1996-2005 ja kuinka turvattomuutta koettiin eri väestöryhmissä. Väestöryhmien eroja tarkastellaan pääasiassa vuoden 2005 tilanteen mukaan. Keskeistä tutkimuksessa on myös tarkastella kokemusten mittaamiseen ja niiden ajalliseen vertailuun liittyviä haasteita.

Tutkimusaineisto koostuu vuosien 1996, 1999, 2002 ja 2005 Tampereen terveys- ja sosiaalikyselyjen osa-aineistoista. Kyselyt ovat olleet Tampereen kaupungin sosiaali- ja terveystoimen UKK-instituutilta tilaamia selvityksiä kaupunkilaisten terveyden ja hyvinvoinnin tilasta sekä kehittymisestä. Kyselyiden perusjoukkona on ollut tamperelainen aikuisväestö (15 vuotta täyttäneet) ja otoksen laajuus kunakin vuonna noin 3500.

Vuosina 1996-2005 kyselyissä on ollut sosiaalista turvallisuutta käsittelevä osio. Siinä on tiedusteltu arviota eri ilmiöiden aiheuttamasta turvattomuudesta sekä yleisesti oman elämän turvallisuudesta. Tässä tutkimuksessa koettua sosiaalista turvattomuutta mittaavia osailmiöitä ovat esimerkiksi terveys, toimeentulo-ongelmat, työttömyys, välinpitämättömyys, sekä sosiaali- ja terveystalvelujen saanti. Aineistoa analysoidaan tilastollisilla tutkimusmenetelmillä. Tutkimuksessa käytetään esimerkiksi faktorianalyysia, faktoripisteitä ja yksisuuntaista varianssianalyysia.

Tulosten perusteella koettu turvattomuus on varmuudella vähentynyt vuosina 1996-2005 työttömyyden tai sen uhan sekä ihmisten välinpitämättömyyden toisistaan suhteen. Muutosten mittaamisen teki haastavaksi kysymysmuotojen muuttuminen vuosien välillä. Muiden ilmiöiden kohdalla ajallisen vertailun tulokset eivät siten ole yhtä luotettavia. Kiinnostavaa on kuitenkin tarkastella kysymysmuodon merkitystä turvattomuuden kokemiseen sekä sitä, mitkä ilmiöt ovat tutkittavina vuosina olleet ajankohtaisia ja siten esillä myös terveys- ja sosiaalikyselyissä.

Turvattomuuden osailmiöt ryhmiteltiin faktorianalyysilla kolmeen perusulottuvuuteen, joiden suhteen väestöryhmiä tarkasteltiin. Keskimäärin sosiaalisen turvattomuuden kokeminen oli suhteellisen vähäistä, mutta väestöryhmien välillä esiintyi selkeitä jakolinjoja. Turvattomia ryhmiä olivat varsinkin iäkkäät, pitkäaikaissairaat, vähän koulutusta saaneet sekä työttömät. Myös naiset olivat merkitsevästi miehiä huolestuneempia.

Avainsanat: sosiaalinen turvattomuus, kokemusten mittaaminen, hyvinvointitutkimus

Esipuhe

Tutkielman valmiiksi saattaminen on ollut minulle ennen kaikkea suuri oppimisprosessi. Matkan varrella olen oppinut useita tutkimustyöhön liittyviä hienouksia, joista en ennen projektin alkua ollut tietoinen. Pro gradu -tutkielma on myös jo sen verran laaja kokonaisuus, että sen sitominen yksiin kansiin on kehittänyt taitoani jäsentää laajoja ilmiöitä ymmärrettäviksi kokonaisuuksiksi.

Tässä oppimisprosessissa olen saanut kunnian olla kokeneiden sosiologien ohjauksessa. Suurimmat kiitokset kuuluvat UKK-instituutin erikoistutkija *Olavi Paroselle*. Hän antoi käyttööni tutkimusaineiston sekä ennen kaikkea laajan tietotaitonsa. Säännöllisistä palavereista sain useita arvokkaita neuvoja tutkimushaasteiden ratkaisemiseen. Kiitokset myös professori *Matti Alestalolle*. Hyvinvointitutkimuksen asiantuntijana hän on antanut hyödyllistä opastusta tutkielman sisällön rakentamisessa. Lisäksi olen saanut viimeisten kahden lukuvuoden ajan osallistua Alestalon ja *Eriikka Oinosen* johtamaan vertailevan tutkimuksen seminaariin, jossa koen oppineeni paljon sosiologisesta ajattelusta sekä laajojen ja monimutkaisten kysymysten ratkaisemisesta.

Sosiaalisten suhteiden merkitys on suuri ihmisen hyvinvoinnille. Haluankin kiittää avovaimoani sekä vanhempiani väsymättömästä kannustuksesta.

Tampereella 19. toukokuuta 2008

Kauri Lindström

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
2. Koettu sosiaalinen turvattomuus käsitteenä ja tutkimuksen kohteena	4
2.1 Turvallisuus ja turvattomuus käsitteinä	4
2.2 Turvattomuuden kontekstisidonnaisuus	12
2.3 Sosiaalinen turvattomuus modernissa yhteiskunnassa	16
2.4 Turvattomuus tutkimuskohteena Suomessa	20
3. Tutkimuksen tavoitteet ja toteutus	25
3.1 Tutkimusaineisto	25
3.2 Käytettävät muuttajat	29
3.3 Tutkimuskysymykset	32
3.4 Tilastolliset analyysimenetelmät	34
4. Kuinka mitata kokemusten muutoksia?	41
5. Koettu sosiaalinen turvattomuus vuosina 1996-2005	51
6. Turvattomuuden perusulottuvuudet ja turvattomuus eri väestöryhmissä	59
6.1 Koetun sosiaalisen turvattomuuden perusulottuvuudet	59
6.2 Väestöryhmien erot turvattomuuden kokemisessa	64
7. Yhteiskunnan muutokset ja koettu sosiaalinen turvattomuus 1996-2005	79
7.1 Onko turvattomuuden kokeminen muuttunut?	79
7.2 Onko väestö jakautunut koetun turvattomuuden suhteen?	82
7.3 Tutkimusprosessin arviointi sekä tulevia tutkimustehtäviä	83

Lähteet

87

Liitteet

- Liite 1** Tampereen terveys- ja sosiaalikysely vuodelta 2005 (tässä tutkimuksessa käytettyjen kysymysten osalta) 95
- Liite 2** Tampereen terveys- ja sosiaalikysely vuodelta 2002 (tässä tutkimuksessa käytettyjen kysymysten osalta) 98
- Liite 3** Tampereen terveys- ja sosiaalikysely vuosilta 1996 ja 1999 (tässä tutkimuksessa käytettyjen kysymysten osalta) 100
- Liite 4** Turvattomuutta tai epävarmuuden tunnetta mittaavat ilmiöt vuonna 1996. Melko tai hyvin paljon turvattomien osuudet iän ja sukupuolen mukaan 102
- Liite 5** Turvattomuutta tai epävarmuuden tunnetta mittaavat ilmiöt vuonna 1999. Melko tai hyvin paljon turvattomien osuudet iän ja sukupuolen mukaan 103
- Liite 6** Huolta tai turvattomuuden tunnetta mittaavat ilmiöt vuonna 2002. Melko tai hyvin paljon turvattomien osuudet iän ja sukupuolen mukaan 104
- Liite 7** Huolta tai turvattomuuden tunnetta mittaavat ilmiöt vuonna 2005. Melko tai hyvin paljon turvattomien osuudet iän ja sukupuolen mukaan 105

Taulukko- ja kuvioluettelo

Taulukko 1	Tampereen terveys- ja sosiaalikyselyn vastanneiden määrä ja vastausprosentti vuosina 1996-2005	26
Taulukko 2	Taustamuuttujien jakaumat vuodelta 2005 sekä vertailutietoina vuosien 1996–2002 vastaavat jakaumat niiltä osin kuin tiedot ovat saatavilla	28
Taulukko 3	Melko tai hyvin paljon turvattomuutta kokeneiden osuudet sosiaalista turvattomuutta kuvaavilla muuttujilla vuosina 1996, 1999, 2002 ja 2005	46
Taulukko 4	Työttömyyden ja välinpitämättömyyden aiheuttaman turvattomuuden keskiarvot vuosina 1996-2005 sekä varianssianalyysin tulokset	52
Taulukko 5	Melko tai erittäin huonoksi kokonaisturvallisuutensa kokevien osuudet sekä vastaajien keskiarvot vuosina 1996-2002	53
Taulukko 6	Onko elämisenne turvallisuus muuttunut viimeisten kolmen vuoden aikana? Vastaajien jakaumat (%) vuonna 2005	54
Taulukko 7	Promax-rotatoitu faktoriratkaisu koetun sosiaalisen turvattomuuden ilmiöistä, kommunaliteetit, ominaisarvot ja selitysasteet	60
Taulukko 8	Elinoloihin ja selviytymiseen liittyvän faktorin kärkimuuttujat	62
Taulukko 9	Päihteisiin ja yhteiskuntamoraaliin liittyvän faktorin kärkimuuttujat	63
Taulukko 10	Sosiaali- ja terveyspalvelujen saantiin liittyvän faktorin kärkimuuttujat	63
Taulukko 11	Koettu sosiaalinen turvattomuus sukupuolen mukaan. Faktoripisteet sekä t-testin tulokset	65
Taulukko 12	Koettu sosiaalinen turvattomuus ikäryhmän mukaan. Faktoripisteet sekä varianssianalyysin tulokset	67
Taulukko 13	Koettu sosiaalinen turvattomuus koulutuksen mukaan. Faktoripisteet sekä varianssianalyysin tulokset	69

Taulukko 14	Koettu sosiaalinen turvattomuus työtilanteen mukaan. Faktoripisteet sekä varianssianalyysin tulokset	71
Taulukko 15	Koettu sosiaalinen turvattomuus kotitaloustyyppin mukaan. Faktoripisteet sekä varianssianalyysin tulokset	73
Taulukko 16	Koettu sosiaalinen turvattomuus pitkäaikaissairastavuuden mukaan. Faktoripisteet sekä t-testin tulokset	75
Kuvio 1	Sukupuolten erot koetun sosiaalisen turvattomuuden perusulottuvuuksien suhteen	66
Kuvio 2	Ikäryhmien erot koetun sosiaalisen turvattomuuden perusulottuvuuksien suhteen	68
Kuvio 3	Koulutusryhmien erot koetun sosiaalisen turvattomuuden perusulottuvuuksien suhteen	70
Kuvio 4	Työtilanneryhmien erot koetun sosiaalisen turvattomuuden perusulottuvuuksien suhteen	72
Kuvio 5	Kotitalousryhmien erot koetun sosiaalisen turvattomuuden perusulottuvuuksien suhteen	74
Kuvio 6	Pitkäaikaissairastavuuden yhteys koetun sosiaalisen turvattomuuden perusulottuvuuksiin	75

1. Johdanto

Turvallisuuteen ja turvattomuuteen eli hyvien asioiden jatkuvuuteen ja vastaavasti jatkuvuuden uhkiin eli epävarmuuteen liittyvät kysymykset esiintyvät yhteiskunnallisessa keskustelussa aika ajoin eri tahojen esiin nostamina. Yhteiskunta kuitenkin muuttuu ajan kuluessa ja samoin vaihtuvat ja muuttuvat myös ne ilmiöt, joista yleensä huolestuneita puheenvuoroja esitetään. Suomalaista yhteiskuntaa viimeiset 15 vuotta muokannut ilmiö on ollut lama ja siitä toipuminen. Kehitys on edennyt 1990-luvun alun lama-ajan siten, että keskimäärin suomalaisten hyvinvointi on parantunut, samalla väestöryhmien väliset hyvinvointierot ovat kuitenkin kasvaneet. Talouden rakennemuutosten ohella suomalainen yhteiskunta on muuttunut myös demografisesti ja kulttuurisesti. Monet muutoksista on otettu myönteisesti vastaan, mutta esimerkiksi alkoholiongelmien lisääntyminen on huolestuttavaa. Alkoholikysymyksen ohella esillä on nykyisin useita sosiaaliseen turvallisuuteen ja hyvinvointiin liittyviä haasteita ja uhkia. Osa niistä on varsin konkreettisia, kuten vaikkapa väestön ikääntymisen uhka hyvinvointipalveluiden riittävyydelle. Osa taas liittyy enemmän yhteiskunnalliseen ilmapiiriin, kuten keskustelu yhteisöllisyyteen puutteesta ja välinpitämättömyydestä. Näiden ohella puhutaan syrjäytymisen kaltaisista ilmiöistä, joissa yhdistyvät niin taloudelliset, sosiaaliset kuin psykologisetkin kysymykset. (Karvonen ym. 2008; Niemelä 1997, 18.)

Edellä mainituista sosiaalisen turvattomuuden ajankohtaisista haasteista käy ilmi, että sosiaalinen turvattomuus on laaja ja monisävyinen ilmiö. Turvattomuus läpäiseekin kaikki elämänaalueet. Turvattomuutta voidaan jäsentää esimerkiksi sillä perusteella, minkä ryhmien turvattomuus on kyseessä. Lisäksi on kysyttävä, tutkitaanko ilmiön objektiivisia vai subjektiivisia ominaisuuksia. Turvattomuuden kokeminen on yksilöllinen prosessi, joka kuitenkin heijastuu yksilöön ryhmien ja ympäröivän yhteiskunnan välityksellä. Sillä on siten sekä psykologinen että sosiaalinen perustansa. (Kainulainen 2000, 288; Niemelä ym. 1997, 149-150.)

Aihe tälle tutkielmalle löytyi tarjolla olleen laajan kyselyaineiston ja henkilökohtaisten tutkimusintressien kohdatessa. Olin aiempien opintojen ja harrastusten myötä kiinnostunut

erityisesti hyvinvointi- ja terveyssektorin tutkimuksesta ja tavoitteenani oli perehtyä tähän, sinänsä laajaan tutkimuskenttään entistä perusteellisemmin. Otin yhteyttä UKK-instituuttiin, jossa tehdään muun muassa terveyteen ja hyvinvointiin liittyvää tutkimusta. Sainkin sieltä käyttöni kiinnostukseni kannalta sopivia Tampereen terveys- ja sosiaalikeskustelujen osa-aineistoja vuosilta 1996, 1999, 2002 ja 2005.

Kyselyt ovat olleet Tampereen kaupungin sosiaali- ja terveystoimen UKK-instituutilta tilaamia selvityksiä kaupunkilaisten terveyden ja hyvinvoinnin tilasta ja kehittymisestä. Pääpaino on ollut terveyteen, elintapoihin ja palvelujen käyttöön liittyvissä teemoissa. Kussakin kyselyssä on ollut myös sosiaalista turvallisuutta käsittelevä kysymysosio. Siinä on tiedusteltu sekä koettuja turvattomuuden aiheita että yleistä arviota omasta turvallisuudesta. (Paronen ym. 2006.)

Kolmen vuoden välein tamperelaiselta aikuisväestöltä kerätyt kokemukseen perustuvat terveys- ja hyvinvointitiedot ovat täydentäneet tilastojen ja rekistereiden antamaa kuvaa aikuisväestön terveydentilasta, avun ja palvelujen tarpeesta sekä koetusta turvallisuudesta (Paronen ym. 2006.) Hyvinvointia koskevalle tutkimukselle ja arvioinnille on Suomessa tilastoissa ja rekistereissä hyvä tietopohja. Ne on kuitenkin yleensä kerätty hallinnon näkökulmasta päätöksenteon tarpeisiin ja kuvaavat sosiaalisia faktoja yleensä ilman kansalaisten omia arvioita tilanteestaan. Tällaisia tietolähteitä täydennetään suoraan väestöltä kerättävällä tiedolla. (Kautto 2006, 26-27.) Pauli Niemelän mukaan koetun turvattomuuden tutkiminen on tärkeää erityisesti siksi, että ihminen toimii pitkälti kokemustensa mukaan, miten hän kokee ja mieltää asiat, ei niinkään sen mukaan, miten asiat todellisuudessa ovat (Niemelä ym. 1997, 20-21.) (ks. myös Veerhoven 2004, 19-24.)

Kustakin Tampereen terveys- ja sosiaalikeskustelusta UKK-instituutti on tehnyt Tampereen kaupungille laajan taulukkoraportin ja ajallisia muutoksia sekä väestöryhmittäisiä terveys- ja hyvinvointieroja käsittelevän loppuraportin. Viimeisin on vuodelta 2006 (Paronen ym. 2006). Näiden lisäksi kyselyjen pohjalta on tehty tieteellisiin kongresseihin esityksiä terveystrendeistä, liikunnasta, lihavuudesta ja unesta.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on hyödyntää koottua aineistoa uudella tavalla. Tutkimustehtävä on asetettu siten, että se tuottaa uutta tutkimustietoa sellaisesta, perustavanlaatuisesta sosiologisesta ilmiöstä, kuten turvattomuus. Tutkimustehtävän rajaamisen jälkeenkin aihepiiri on melko laaja, mikä johtuu siitä, että kyseessä on hyvin kokonaisvaltaisesti turvallisuutta ja turvattomuutta tarkasteleva tutkimus.

Tutkimus etenee seuraavalla tavalla. Luvussa 2 hahmotellaan turvallisuuden ja turvattomuuden käsitteiden teoreettinen viitekehys. Aihepiiriin liittyy lukuisia käsitteitä, joiden yhteys tutkittavaan aiheeseen pyritään tuomaan havainnollisesti esiin. Turvattomuuden yleistason ohella keskitytään ajankohtaiseen keskusteluun suomalaisen yhteiskunnan muutoksista ja esitellään aiemmin Suomessa tehtyä sosiaalisen turvattomuuden tutkimusta. Luvussa 3 määritellään ne kysymykset, joihin tässä tutkimuksessa etsitään vastauksia. Tämän jälkeen tarkastellaan aineistoa, sen luonnetta, jakaumia ja tutkimuksessa käytettäviä muuttujia. Luvun lopussa esitellään ne tilastolliset tutkimusmenetelmät, joilla etsitään vastauksia tutkimustehtäviin.

Luvut 4, 5 ja 6 muodostavat tutkimuksen empiirisen osan. Luvussa 4 tarkastellaan ylipäänsä kyselytutkimuksen mahdollisuuksia ja sitä, kuinka kokemusten muutoksia voidaan tutkia. Luvussa 5 kysytään, onko sosiaalisen turvattomuuden kokeminen muuttunut vuosina 1996–2005. Vaikka tarkastelu keskittyy yksittäisissä turvattomuuden aiheissa tapahtuneisiin muutoksiin, myös kokonaisuus tulee huomioiduksi. Luvussa 6 selvitetään aluksi, millaisiksi turvattomuuden perusulottuvuuksiksi yksittäiset turvattomuutta tuovat asiat tai ilmiöt ryhmittyvät. Tämän jälkeen tutkitaan turvattomuuden perusulottuvuuksia eri väestöryhmissä. Luvussa 7 kootaan yhteen tutkimuksen tulokset ja esitellään mahdollisia tulevien tutkimusten kiinnostuskohteita.

2. Koettu sosiaalinen turvattomuus käsitteenä ja tutkimuksen kohteena

Koetun sosiaalisen turvattomuuden käsitteelliseen ytimeen päästään jäsentämällä ensin laajemman viitekehyksen eli turvattomuuden ja turvallisuuden sisältöä. Turvallisuus ja turvattomuus ovat käsitteinä diffuuseja. Niihin viitataan useissa eri yhteyksissä, riippuen lähinnä siitä, keiden näkökulmasta ja minkä ilmiöiden suhteen asioita tarkastellaan. Keskeistä on myös se, tutkitaanko turvallisuutta ja turvattomuutta objektiivisten eli ulkoisten tekijöiden vai subjektiivisten eli sisäisten tekijöiden kautta. Tässä luvussa hahmotetaan sosiaalisen turvallisuuden ja turvattomuuden teoreettista taustaa. Lisäksi tarkennetaan sitä, kuinka sosiaalista turvattomuutta voidaan empiirisesti tutkia.

2.1 Turvallisuus ja turvattomuus käsitteinä

Turvallisuus ja turvattomuus ovat käsitteinä rinnakkaisia, mutta samalla myös toistensa vastakohtia. Turvallisuus on inhimillinen peruspyrkimys, joka merkitsee hyvien asioiden jatkuvuutta odotetun kaltaisena. Jatkuvuus ilmenee esimerkiksi riskien ja uhkien poissaolona. Turvattomuus puolestaan merkitsee vastaavasti sitä, ettei tämä peruspyrkimys toteudu. Tällöin hyvien asioiden jatkuvuuden kokeminen on vaarantunut riskien, uhkien, vaarojen sekä pelkojen esiintyessä ja mahdollisesti myös lisääntyessä. (Niemelä ym. 1997, 18.)

Usein edellä kuvatulla jaottelulla tarkoitetaan ilmiöiden objektiivista puolta eli vallitsevaa asiaintilaa. Objektiivisen näkökulman lisäksi käsitteet sisältävät myös subjektiivisen puolen. Tällöin puhutaan ihmisen sisäisestä olotilasta eli siitä, kuinka turvalliseksi tai turvattomaksi hän kokee elämäntilanteensa. Henkilö voi pitää elämäänsä turvattomana, vaikka objektiivisia elinoloja tarkastellen hänen elämänsä näyttäisikin olevan mallillaan. Asia voi olla myös toisinpäin. Ihmisellä on taipumus verrata omaa tilannettaan ympärillä olevien ihmisten tilanteeseen. Joka tapauksessa turvallisuutta ja turvattomuutta tutkittaessa on tarpeen lähestyä ilmiöitä molemmista lähtökohdista käsin. Turvallisuuden ja

turvattomuuden käsitteillä voidaan siten tarkoittaa yhtäältä objektiivista tai toisaalta subjektiivista tilaa tai sitten näiden kahden välistä suhdetta. (emt., 13-19.)

Turvallisuuden ja turvattomuuden tutkimusta voidaan myös lähestyä objektiivisen ja subjektiivisen näkökulman kautta. Ensinnäkin voidaan tutkia eri ilmiöiden ulkoisia piirteitä. Tällöin turvattomuuden syitä etsitään tarkastelemalla havaittavia riskejä, uhkia ja vaaroja. Toinen lähestymistapa turvattomuuden tutkimiseen ei keskity niinkään riskien, uhkien ja vaarojen tosiasialliseen selvittämiseen. Siinä etsitään turvattomuuden tuottamia merkityksiä henkilön omasta kokemusmaailmasta. Tämänkaltaisessa suuntauksessa tutkitaan henkilöiden kokemaa subjektiivista turvattomuutta eli turvattomuuden tuntemuksia ja niiden aiheuttajia. Kyse on *psykososiaalista* tietoa tuottavasta *hermeneuttisesta* näkökulmasta, jolla on enemmän tai vähemmän yhteyttä ulkoiseen tilanteeseen. Niemelän mukaan koetun turvattomuuden tutkiminen on tärkeää erityisesti siksi, että ihminen toimii pitkälti sen mukaan, miten hän kokee ja mieltää asiat eikä niinkään sen mukaan, miten asiat todellisuudessa ovat. (emt., 20-21.)

Turvattomuuden tutkimus sijoitetaan usein lähelle hyvinvointitutkimusta tai sen osaksi. Pohjoismaisen hyvinvointitutkimuksen kohteena ovat perinteisesti, varsinkin 1960- ja 70-luvuilla olleet hyvinvoinnin objektiiviset tekijät eli niin sanotut resurssiperustaiset elinolot. Objektiivisiksi hyvinvoinnin osatekijöiksi luetaan yleensä terveys, asuminen sekä taloudelliset resurssit, kuten turvattu toimeentulo. Objektiivisten tekijöiden valtaa pohjoismaisessa elinolotutkimuksessa selittää mahdollisesti osaltaan se, että sillä on ollut tiivis yhteys hyvinvointipoliittiseen päätöksentekoon. Subjektiivisen hyvinvoinnin osatekijöiksi taas luetaan esimerkiksi sosiaaliset suhteet, itsensä toteuttaminen ja onnellisuus. Kahtiajaon voisi ilmaista myös siten, että kun objektiivisina tekijöinä hyvinvointitutkimuksessa on käsitelty yleensä tarpeita, on subjektiivisina tekijöinä tarkasteltu haluja, mieltymyksiä ja preferenssejä. Yleensä hyvinvoinnin objektiivisten ja subjektiivisten osatekijöiden on havaittu vahvistavan toinen toistaan, jolloin esimerkiksi hyvä terveys ja sekä turvattu toimeentulo heijastuvat subjektiivisena hyvinvointina, mutta välttämättä näin ei kuitenkaan ole. (ks. esim. Erikson & Uusitalo 1987; Heikkilä & Kautto 2002, 18-20; Kainulainen 2006, 24-29; Moisio ym. 2008, 14; Simpura 1996, 16.)

Turvallisuus ja turvattomuus eri näkökulmista

Turvattomuuden sekä turvallisuuden on todettu tutkimusten perusteella liittyvän kaikkiin ihmisen elämänalueisiin. Ne ovat läpäisymuuttujia, jotka kuvaavat ihmisen elämänlaatua. (Niemelä ym. 1997, 85.) Objektiivinen / subjektiivinen -jaottelun ohella turvallisuutta ja turvattomuutta voidaan lähestyä tarkastelemalla, kenen näkökulmasta ja minkä teemojen suhteen niitä milloinkin tarkastellaan. Sosiaalisen turvattomuuden kaltainen moniulotteinen käsite voidaan jossain määrin erottaa omaksi kokonaisuudekseen. Mitään yksiselitteistä määritelmää sille ei kuitenkaan ole. Riippuu pitkälti tutkijasta, millaisia ilmiöitä käsitteen alle kulloinkin kytketään.

Kirjassa *Inhimillinen turvallisuus* (Niemelä & Lahikainen ym. 2000) turvallisuuden sektorit on luokiteltu tarkastelunäkökulman perusteella seitsemään osa-alueeseen, jotka ovat ulko- ja puolustuspoliittinen turvallisuus, sosiaali- ja hyvinvointivaltiollinen turvallisuus, kulttuurinen eli humanistinen turvallisuusnäkemys, moderni eli ekologinen turvallisuuskäsitys, sosiaalinen eli yhteisöllinen turvallisuuskäsitys sekä terveydellinen turvallisuuskäsitys.

Ensimmäisellä eli *ulko- ja puolustuspoliittisen* turvallisuuden sektorilla viitataan yleensä valtioiden harjoittamaan turvallisuuspolitiikkaan, jonka tehtävänä on suojella kansakuntaa viholliselta. Kansalaisten näkökulmasta tämä tarkoittaa, ettei heidän fyysinen turvallisuutensa ole uhattuna. *Sosiaali- ja hyvinvointivaltiollinen* turvallisuuskäsitys puolestaan koskee kansallisella ja kansainvälisellä tasolla pyrkimyksiä turvata yksilöiden hyvinvointi ja tarpeentyydytys sekä keskinäinen tasa-arvo. *Kulttuuris-humanistinen* turvallisuusajattelu tarkoittaa inhimillistä, toisista välittävää ja toiset huomioon ottavaa sekä erilaisuuden sallivaa kulttuuria, jolloin puhutaan sivistysvaltiosta. *Ekologinen* turvallisuuskäsitys pitää sisällään muun muassa huolet elinympäristöstä, luonnon saastumisesta sekä elämän tuhoutumisesta. Ekologisen ja samalla modernin turvallisuuskäsityksen yhteydessä voidaan puhua myös globaalista turvallisuusajattelusta, sillä ekologiset ongelmat ovat luonteeltaan usein maailmanlaajuisia. *Sosiaalinen, yhteisöllinen* turvallisuuskäsitys sisältää monia aiemmin mainittujen kategorioiden teemoja, kuten väkivallan ja taloudellisen tuen kompensoimisen. Omaksi sektorikseen se erottuu,

koska se käsittää erityisesti ihmisen lähipiiriä ja sosiaalisia verkostoja eli ihmissuhdeturvallisuuden keskeisiä alueita. *Terveydellinen* turvallisuuskäsitys kuvaa sitä, että yhteiskunnan taistelussa sairauksien aiheuttamaa turvattomuutta vastaan on kyse olemassaolon jatkuvuudesta sekä elämän laadusta. Tämän liittyy myös ihmisen toimintakyky, joka on yksi keskeisistä turvallisuuden lähteistä. (Niemelä 2000, 25-32.)

Koettu sosiaalinen turvattomuus

Edellä esitellyssä turvallisuussektoreiden luokittelussa sosiaalisen turvallisuuden ja turvattomuuden alueelle usein liitettyjä ilmiöitä löytyi usealta osa-alueelta. Läheisimmin koettu sosiaalinen turvattomuus kytkeytyy edellä mainituista sektoreista sosiaali- ja hyvinvointivaltiollisen, humanistisen sekä yhteisöllisen turvallisuuskäsityksen aihepiireihin. Kuten turvattomuuden käsite laajuudessaan, sisältää myös sosiaalinen turvattomuus määrittäjästä riippuen eri määrän erilaisia tekijöitä. Tässä tutkimuksessa ilmiö määritetty pitkälti aineistolähtöisesti.

Termiä *sosiaalinen* voidaan lähestyä eri suunnista. Raija Julkusen mukaan sosiaalinen on yhtäältä sosiologinen ja toisaalta sosiaalipoliittinen käsite. Sosiologisena se viittaa ihmisten vuorovaikutukseen sekä sosiaalisiin normeihin ja instituutioihin. Sosiaalipolitiikassa sosiaalinen taas tarkoittaa ihmisen elämänkaareen kuuluvaa monenlaista tarvitsemista ja siihen vastaamista. Julkunen kirjoittaa jaottelun olevan kuitenkin näennäistä siinä mielessä, että sosiologisen ja sosiaalipoliittisen sosiaalinen ovat viime kädessä samaa sosiaalista. Sosiaalipolitiikan sosiaalinen on suora seuraus sosiologian sosiaalisesta eli siitä, että ihmiset muodostavat yhteisöjä, voivat elää vain suhteissa toisiinsa ja ovat toisistaan riippuvaisia. (ks. Helne ym. 2003, 18.)

Sosiaalisen turvallisuuden käsite tuli suomalaisen sosiaalipolitiikan keskusteluun toisen maailmansodan jälkeen, jolloin kansainvälisessä keskustelussa oli yleistynyt käsite *social security*. Sosiaalinen turvallisuus tarkoittaa yksilön täyden omavastaisuuden rajoittamista, jolloin yhteiskunnan vastuu yksilöistä kasvaa. Usein sosiaalinen turvallisuus samaistetaan sosiaaliturvan käsitteeseen. Sosiaaliturva on kuitenkin suppeampi käsite, jolla viitataan niihin julkisen vallan toimenpiteisiin, joilla sosiaalisen turvallisuuden tavoitetta pyritään

toteuttamaan. Tutkimuskielessä vakiintuneen tavan mukaan sosiaaliturva jaetaan tulonsiirtoihin ja sosiaalipalveluihin. (emt., 25.)

Sakari Kainulainen kirjoittaa sosiaalisen turvallisuuden perinteisessä merkityksessään olleen lähellä resursseihin perustuvaa hyvinvoinnin käsitettä, jota on kuitenkin täydennetty sosiaalisten riskien vakuuttamisella. Objektiiiset tekijät ovat siten olleet keskeisiä perinteisen sosiaalisen turvallisuuden ja turvattomuuden käsityksessä. Hän toteaaikin heti perään turvattomuuden kokemusten ja niistä selviytymisen liittyvän vahvasti sosiaaliturvajärjestelmien kehittymiseen. Kun turvattomuus aikaisemmin merkitsi yksiselitteisesti putoamista köyhyyteen, voi turvattomuus nykyisin tarkoittaa vajetta jollain turvattomuuden osa-alueella, muiden ulottuvuuksien pysyessä muuttumattomina. (Kainulainen 2000, 291.) Huomioitava kuitenkin on, että esimerkiksi työttömyys merkitsee yleensä taloudellisen tilanteen heikkenemisen ohella turvattomuutta myös muilla hyvinvoinnin osa-alueilla. Yksilölle työttömyys näyttäytyy suhteessa elämän kokonaisuuteen ja siihen, minkä merkityksen hän eri asioille elämässä antaa (Ahlqvist 1996, 131).

Turvattomuuden lähikäsitteitä

Turvattomuuden lähikäsitteitä ovat etenkin *riski*, *uhka*, *vaara* ja *pelko* (Niemelä 1997, 15). Usein niitä käytetään samoissa yhteyksissä käsiterajat ylittäen. Jokaisella on kuitenkin omat erityispiirteensä. Esimerkiksi riski voidaan kokea sekä positiivisena että negatiivisena ilmiönä asiayhteydestä riippuen. Ympäristöonnettomuutena riski on kielteinen, kun taas vaikkapa korttipelissä laskelmoidun riskinoton hallitseminen on etu. Sosiaalipolitiikan tavoitteena on kansalaisten suojaaminen riskien, kuten vaikkapa työttömyyden ja syrjäytymisen varalta. Yhteiskuntateoreettisesti taas riski voidaan käsitteenä luokitella sen mukaan, kuinka todellisina riskejä pidetään, vai ovatko riskit ymmärrettävissä ennemminkin ajattelutapoina, joilla todellisuutta rakennetaan (Saastamoinen 2006, 142).

Myös pelko voidaan nähdä sekä kielteisenä että myönteisenä ilmiönä. Se ilmentää ihmisen reaktiota todelliseen tai kuviteltuun uhkaan. (Niemelä ym. 1997, 15.) Hyödyllisenä pelko voidaan kokea silloin, kun se valmistaa ihmistä kohtaamaan uhkaavan vaaran ja

suojautumaan siltä. Tällöin pelon tarkoituksena on nimenomaan taata yksilön selviytyminen. Sen kohteena voi olla mikä tahansa ulkoinen tilanne tai yksilön kehoon tai mieleen liittyvä sisäinen asia. Erilaiset pelot ovat yhteydessä yhteiskunnan muutoksiin ja niiden merkitykset ovat osittain kulttuuriin sidottuja. Täten ihmisten elinolosuhteiden muuttuessa myös pelot ovat muuttuneet. Esimerkiksi lapset pelkäsivät aikoinaan satuhahmoja. Nyt puolestaan nyt televisio ja videopelit tuovat uusia pelon kohteita. (Korhonen & Valkonen 2006, 66.)

Kriminologiassa pelon analysointi lähtee rikoksen uhasta (Heiskanen 1996, 55). Uhan käsite on epämääräinen ja se liitetäänkin usein tulevaisuuteen. Tulevaisuudentutkimuksessa sitä pidetään ei-toivottuna tulevaisuuden asiana tai tilana, jonka toteutuminen halutaan estää. Vaara sitä vastoin on konkreettinen ja usein objektiivisesti havaittavissa oleva ilmiö. Myös riskin käsitteellä viitataan usein vaaraan tai uhkaan (Saastamoinen 2006, 142).

Turvattomuuden lähikäsitteiden ohella täytyy koettua turvattomuutta tutkittaessa huomioida myös *arvot*. Arvot opitaan ihmisen varttuessa kotona, koulussa ja työelämässä. Ne ovat suhteellisen pysyviä käyttäytymistäipumuksia, vaikka muuttuvatkin ajan kuluessa. Yhteiskuntatasolla arvomuutokset saattavat tapahtua jopa sukupolven viiveellä. Arvoissa heijastuu ihmisen suhde ympäröivään todellisuuteen. Todellisuus välittyy ihmisille arkielämän kokemusten ja median kautta. Se näyttää erilaiselta riippuen siitä, millaiset arvot ihminen on elämänsä kuluessa omaksunut. (Puohiniemi 1996, 30-33.) Pertti Suhonen puolestaan määrittelee arvot koskemaan yhteiskunnan ja sen osayhteisöjen kulttuureissa vallitsevia käsityksiä yksilöiden, yhteiskunnan ja ihmiskunnan keskeisistä päämääristä. Tällöin arvot ovat käsityksiä hyvästä elämästä, hyvästä yhteiskunnasta ja hyvästä maailmasta. Arvon voi myös mieltää synonyymiksi arvostukselle. Toisinaan kuitenkin arvoilla tarkoitetaan arvostuksen kohteita ja yksilöiden ja yhteisöjen suhtautumista noihin kohteisiin kutsutaan arvostuksiksi. (Suhonen 2007, 26.)

Riskiyhteiskunta ja riskikulttuuri

Riskin käsite on saanut runsaasti huomiota yhteiskuntateorioissa parina viime vuosikymmenenä. Keskeisiä teoreetikkoja ovat tässä suhteessa olleet Ulrich Beck (1986) ja Anthony Giddens (1991). Beckin lanseeraama *riskiyhteiskunnan* käsite tarkoittaa sitä, että modernissa yhteiskunnassa riskit ovat karanneet perinteisten turvamekanismien hallinnasta. Sivilisaation tulevaisuutta ohjaavaksi tekijäksi on tullut sosiaalisen edistyksen sijaan yleinen epävarmuus. Riskiyhteiskunnassa turvattomuus näyttäytyy modernin ihmisen olemisen ylittämättömänä horisonttina, jolloin maailma on täynnään riskejä. Beckin mukaan olennaista nykyajan riskeissä on se, että ne ovat pitkälti ihmisten itsensä aikaansaamia. (ks. Beck 1986; Castel 2007, 41.)

Ilmo Massa kirjoittaa konstruktionistisessa riskiyhteiskunnan tulkinnassa korostuvan, etteivät riskit ole ainoastaan objektiivisia faktoja vaan myös kulttuurisesti välittyneitä tulkintoja ympäröivästä todellisuudesta. Nämä uhat hallitsevat entistä enemmän mediaa, yksityisiä keskusteluja ja lopulta myös politiikkaa. Käytetyt käsitteet, kokemukset ja omaksuttu maailmankuva leimaavat riskikäsitteitä ja vaikuttavat siihen, mitkä riskit nousevat tietoisuuteen. (Massa 1998, 190-193.) Mikko Saastamoisen mukaan riskien ymmärtäminen konstruktiona tarkoittaa tietoisuutta siitä, kuinka epävarma ja yllätyksellinen paikka maailma on ja epävarmuus vaikeuttaa sen ennustamista, kuinka elämä tulee etenemään (Saastamoinen 2006, 142). Kainulainen muistuttaa riskiyhteiskunnan konstruktoita tarkastellessaan, että hyvinvoinnin vajeista turvallisuus on ainoastaan yksi ulottuvuus muiden joukossa. Riskiyhteiskuntakehityksen vuoksi se on kuitenkin noussut keskustelun pinnalle. (Kainulainen 2000, 288.)

Giddens (1991) viittaa hieman riskiyhteiskunnan kaltaiseen ilmiöön *riskikulttuurin* käsitteellä. Riskikulttuurissa arkielämästä on tullut aiempaa riskipitoisempaa, koska riskien tiedostaminen on läsnä kaikkialla. Riskien tiedostamisesta puhuttaessa käytetään usein käsitettä *refleksiivinen modernisaatio*. Refleksiivisyys merkitsee elämänasennetta, jossa tiedostetaan erilaisten riskien tulleen ihmisen olemassaolon ontologiseksi perustaksi. Refleksiivisen moderniuden aikana emme voi turvautua yhteen ainoaan auktoriteettiin. Niitä on lukuisia ja niiden antama tieto muuttuu nopeasti. Refleksiivisessä

elämänasenteessa riskeistä tietoinen ihminen suhtautuu tilanteeseen aktiivisesti. Ihmiseen kohdistuu refleksiivisyyden vaatimus, jotta hän pystyy selviytymään vääjäämättä eteen ilmaantuvista riskeistä (Giddens 1991, 111-137; Saastamoinen 2006, 143-146.)

J.P Roos tulkitsee Giddensin teoriaa siten, että itsestään selvien periaatteiden ja jäykkien auktorirakenteiden puuttuessa jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa on kaikista ratkaisuista neuvoteltava. Ihmiset joutuvat aidosti harkitsemaan eli reflektoimaan ratkaisujaan. Roos kuitenkin kysyy aiheellisesti, että kuinka pitkälle olemme traditionaalisesta yhteiskunnasta menneet? millaisia elementtejä siitä on vielä jäljellä? Hän huomauttaa myös siitä, että vanhojen traditioiden hiipussa, uusia voi syntyä tilalle. (Roos 1998, 21.) Giddensin mukaan globalisaatiokehityksessä tietoisuus suurten riskien olemassaolosta on noussut pinnalle. Arkielämä ei oikeastaan ole aikaisempaa riskipitoisempaa, mutta juuri riskien tiedostamisesta ja arvioinnista on tullut kaikkialla näkyvää. Kukaan ei voi niistä irtautua. (Giddens 1991, 111-137.)

Sekä riskiyhteiskunnan että riskikulttuurin käsitteet saavat Robert Castelilta kritiikkiä. Hän huomauttaa riskiyhteiskuntakeskustelun perustuvan osittain varsinaisen riskin käsitteen kyseenalaistamiseen. Terminologisesti riski tarkoittaa ennakoitavissa olevaa tapahtumaa, jonka todennäköisyyttä ja sen aiheuttamia kustannuksia on mahdollista arvioida. Hänen mukaan nykyiset riskit poikkeavat entisajan riskeistä siten, että ne eivät ennakoimattoman luonteensa vuoksi ole laskettavissa. Riskikulttuurin käsite puolestaan saa kritiikkiä, koska yleistäessään riskin käsitteen se tyhjentää käsitteen sisällön. Castel toteaa, ettei mikään yhteiskunta voi teeskennellä kitkevänsä pois kaikki tulevaisuuden tuomat vaarat. Kun ilmeisimmät riskit näyttävät voitetuilta, riskiherkkyyden osoitin siirtyy ja tuo esiin uusia vaaroja. Riskiherkkyyden viisari on Castel mukaan nykyään niin korkealla, että se synnyttää täysin epärealistisen turvallisuusvaateen. Perusteltu riskistä muistuttaminen ei kuitenkaan tarkoita hänen mukaansa tarkoita epävarmuuden ja pelon istuttamista tulevaisuuteen. Päinvastoin pyrkimyksenä on tehdä riskistä epävarmuuden vähentäjä, jotta tulevaisuutta voitaisiin hallita kehittämällä välineitä sen muuttamiseksi varmempaan suuntaan. Klassisia sosiaalisia riskejä on kyetty hallitsemaan vastaamalla niistä kollektiivisesti vakuuttamisen keinoin. (Castel 2007, 40-43.)

Anja Riitta Lahikainen kuvaa turvattomuuden jatkuvaa läsnäoloa siten, että se on eräänlainen residuaalikokemus. Se on kokemus, josta halutaan päästä välittömästi eroon mutta jota ei aina pystytä torjumaan, vaikka sekä kollektiivisella että yksilötasolla tehtäisiinkin kaikki mahdollinen sen välttämiseksi. Epävarmuus on välttämätön osa ihmiselämää ja antaa mahdollisuuden todellisten uhkien havaitsemiseen ja niiltä suojautumiseen. Jos yksilö ei koe epävarmuutta, hän luopuu huolen kantamisesta sekä vastuunottamisesta ja joutuu satunnaisuuksien armoille. (Lahikainen 2000, 70-74.)

Riskien arvioinnilla on yhteys turvattomuuden kokemiseen ja pyrkimykseen hallita riskejä. Riskejä pyritään hallitsemaan jo esiintyvän turvattomuuden vähentämiseksi ja jotta tulevaisuudesta tulisi mahdollisimman turvallinen. (Niemelä 2000, 23.) Riitta Vornanen huomauttaa tähän liittyen turvattomuutta ilmenevän aina, vaikka julkisen sektorin palvelut olisivat kuinka laajoja tahansa. Mitä enemmän turvallisuutta pyritään julkisiin toimin takaamaan, sitä vähemmän turvattomuutta siedetään. Hän muistuttaa, että hyvinvointipolitiikan ja palvelujen turvin voidaan luoda perusedellytyksiä ihmisten terveydelle, perhe-elämälle, arki- ja työelämälle, mutta hyvinvoinnin vajeita, turvattomuutta ja sairauksia aiheuttaviin mekanismeihin ei suoraan voida puuttua. (Vornanen 2006, 208.)

2.2 Turvattomuuden kontekstisidonnaisuus

Inhimillisen turvattomuuden perusulottuvuudet osoittavat turvattomuuden kontekstisidonnaisuutta. Turvattomuuden ja turvallisuuden kokeminen on toisaalta yksilöllistä. Toisaalta se on kiinteässä yhteydessä taustatekijöihin, kuten sukupuoleen, ikään, elämänvaiheeseen, sosioekonomiseen asemaan, toimeentuloon ja lapsuuden ajan kokemuksiin. Kontekstivaikutuksen vuoksi inhimillinen turvattomuus liittyy elämisen ehtoihin ja elämäkokemuksiin. Ihmisen elämässä turvattomuudella on siten sekä psyykinen että sosiaalinen perustansa. (Niemelä ym. 1997, 149-150.) Kainulaisen mukaan kokemuksellisenä ilmiönä turvattomuus on yksilötasoinen. Se ei kuitenkaan tarkoita, että turvattomuuden juuret olisivat pelkästään yksilötasoisia. Hän korostaa yhteiskunnan merkitystä toteamalla, että yksilön objektiivinen tai subjektiivinen turvattomuus on usein

seurausta ympäröivässä yhteiskunnassa tapahtuvista prosesseista ja muutoksista, jotka kohdistuvat yksilöihin ryhmien välityksellä. (Kainulainen 2000, 288.) Kiteyttäen, turvallisuus ja turvattomuus ovat subjektiivisia kokemuksia, jossa omat kyvyt ja keinot hallita maailmaa peilautuvat ulkoisia haasteita vasten. Täten turvattomuus voi olla seurausta sekä riittämättömiksi havaituista kyvyistä että ulkomaailman paineiden suuruudesta. (Lahikainen 2000, 70.)

Yhteisölliset merkitysrakenteet

Peter Bergerin ja Thomas Luckmannin teoksessa *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen* (1994, alkuperäinen teos vuodelta 1966) käsitellään tiedon muodostumista yhteiskunnassa. Heidän mukaan yksilön käsitys todellisuudesta on sidoksissa hänen yhteiskunnalliseen asemaansa. *Sosiaalisen tietovarannon* käsite sisältää yksilön tiedon omasta asemastaan ja sen rajoituksista. Kunkin ihmisen jokapäiväistä elämää koskevat tiedot jäsentyvät relevanssien mukaan. Sosiaalinen tietovaranto antaa yksilön käyttöön keskeisimmät arkielämään viittaavat relevanssirakenteet valmiiksi muokattuina, esimerkiksi sen mukaan, mihin ammattiryhmään yksilö kuuluu. (Berger & Luckmann 1994, 12-57.)

Yhteiskunta määrittää niitä tekijöitä, jotka tietynä aikana, tietyssä kulttuurissa voivat muodostua turvattomuutta tuottaviksi tekijöiksi. Täten tutkittaessa vaikkapa tietoyhteiskunnan informaatiotulvan aiheuttamaa turvattomuutta Suomessa, täytyy huomioida laajasti juuri se yhteiskunnallinen ja kulttuurinen konteksti, jossa kyseinen ilmiö esiintyy. (Korhonen & Valkonen 2006, 63.) Toki myös yksilöiden toiminnalla on vaikutusta sosiaalisen tietovarannon koostumukseen. Vornanen viittaa Berkin (1986) teoriaan, jossa turvattomuuden tuottajana ihmisen toiminnalla on vaikutusta toisten ihmisten turvallisuuteen. Tällöin turvallisuus- ja turvattomuuskysymykset kytkeytyvät sekä yksilön subjektiiviseen kokemukseen että hänen toimintaansa yhteisöissä ja yhteiskunnassa. Näkemys koskee siis paitsi turvallisuuden sisältöjä myös turvallisuuden dynamiikkaa ja turvallisuuden muodostumista yhteiskunnallisena suhdeilmionä. (Vornanen 2006, 209-210.)

Termillä *psykososiaalinen* viitataan ihmisen kehittymiseen ulkoisten ja sisäisten tekijöiden vuorovaikutuksessa (Dunderfelt 1999, 234). *Psykososiaalisesta tiedosta* puhutaan kuvattaessa sellaista tietoa, jonka ihminen on omaksunut oman kokemusmaailmansa ja ulkoisen todellisuuden kohtaamisissa. Psykososiaalisella tiedolla on todettu olevan enemmän tai vähemmän yhteyttä ulkoiseen, yksilöä ympäröivään todellisuuteen (Niemelä ym. 1997, 21). Objekttiivisten ja subjektiivisten tekijöiden yhteisvaikutuksesta yksilön elämässä voidaan psykososiaalisen tiedon ohella käyttää *sosiaalisen representaation* käsitettä. Sosiaaliset representaatiot ovat yhteistä tietoa, jossa esineet, asiat ja ilmiöt saavat oman lokeronsa eli kontekstinsa. Täten ne muistuttavat sosiaalista tietovarantoa. Sosiaalisten representaatioiden tehtävänä on kulttuuristen rakenteiden avulla mahdollistaa ymmärrettävä kommunikaatio yhteisön jäsenten välillä. Samalla ne yhdistävät menneen ajan perinteet nykyisiin käytäntöihin ja myös tulevaisuuden jatkumoihin. (Moscovici 1984, 3-28.)

Identiteetti ja elämäntilanne

Kysymys ihmisen *identiteetistä* turvattomuuden aihepiiriin kytkettynä liittyy myös ulkoisten ja sisäisten tekijöiden vuorovaikutukseen. Turvattomuuden kokeminen uhkaa ihmisen psyykkistä tasapainoa ja saa ihmisen ponnistelemaan tilanteen muuttamiseksi hallittavaksi. Yleensä ahdistavasta tilanteesta selviytyminen merkitsee aktiivista toimintaa. *Psykodynaamisen* käsitteessä yhdistyvät ajatus yksilön aktiivisuudesta ja taidosta toimia ympäristössään sekä toisaalta ajatus ympäristön hallitsemattomuudesta ja siihen liittyvästä turvattomuudesta tunnetason kokemuksena. Psykodynaaminen sekä *kognitiivinen persoonallisuusteoria* sopivat minuuden toiminnan kuvaamiseen tilanteissa, joissa ulkoinen ympäristö uhkaa ihmisen hyvinvointia. Molemmissa teorioissa korostetaan minuuden eheyden periaatetta. Se tarkoittaa, että persoonallisuus on eräällä tavalla itseä säätelevä rakenne, joka pyrkii ylläpitämään tasapainoa sisäisen ja ulkoisen todellisuuden välillä. Kehittyäkseen ihminen tarvitsee tilanteita, joissa hän joutuu kohtaamaan turvattomuuden kokemuksen. Turvattomuus ei siten aina ole pelkästään kielteinen ilmiö eikä vastaavasti turvallisuus aina myönteinen. Mikäli ihminen saa tyydytystä tuottavia itsenäisen hallinnan kokemuksia, hänen voimavaransa kehittyvät ja perusturvallisuuden

tunne vahvistuu. Ympäristön kokeminen turvattomaksi riippuu siten osittain ihmisen sisäisestä kyvystä kohdata ympäröivä todellisuus. (Korhonen & Valkonen 2006, 60-66.)

Sosiaalisilla suhteilla on todettu olevan suuri merkitys ihmisen hyvinvoinnille. Vornasen mukaan ihmisen turvallisuus on sidoksissa yhteisöihin. Sosiaaliset instituutiot, kuten perhe sekä osallisuus erilaisiin ryhmiin, palvelevat tätä turvallisuuspyrkimystä. Turvallisuus liittyy siten tiiviisti sosiaalisiin suhteisiin yhteiskunnassa sekä luottamukseen, joka ylläpitää suhteita. (Vornanen 2006, 209.)

Kieli ja keskustelu

Kielellä on suuri merkitys kokemusten jäsentämisessä, sillä se tarjoaa ihmiselle valmiiksi rakentuneen mahdollisuuden kokemusmaailman jatkuvaan objektivointiin (Berger & Luckmann 1994, 49-50). Yksilön kokemuksista vain pieni osa säilyy tietoisuudessa. Nämä kokemukset kerrostuvat muistiin tunnistettavina kokonaisuuksina. Kun usean yksilön elämänselityksessä on yhteisiä kokemuksia, puhutaan *intersubjektiviisestä kerrostumisesta*, joka tarkoittaa yksilöiden kokemusten kerrostumista yhteiseen tietovarantoon. Kieli on käytetyin merkijärjestelmä näiden kokemusten objektivoinnissa ja tekee niistä ymmärrettäviä jokaiselle kyseiseen kieliyhteisöön kuuluvalla. Kielellä voidaan virallisten kielten ohella tarkoittaa esimerkiksi alueellisia murteita, jollekin yhteiskuntaluokalle tyypillistä puhetapaa tai kansakunnan kielellistä traditiota. (emt., 81 ja 173-174.)

Todellisuutta ylläpitävänä mekanismina toimii erityisesti *keskustelu* joka ylläpitää, muuntaa ja rakentaa sitä. Todellisuuden muuntaminen keskustelun kautta tapahtuu siten, että jotakin jätetään siitä pois ja samalla jotain lisätään. Tällöin joidenkin todellisuuden alueiden itseäänselvyys heikentyy toisten vahvistuessa. Jos jostain asiasta ei puhuta, sen subjektiivinen todellisuus alkaa heikentyä. (emt., 173-174.) Kieli antaa mahdollisuuden asioiden nimeämisellä ja kategorisoinnilla tapahtuvaan jonkin asteiseen turvattomuuden hallintaan. Samalla se kuitenkin myös luo turvattomuutta lisäämällä tietämystä uhkista tai niiden mahdollisuuksista. Lahikainen huomauttaa tulevaisuuden uhkien olevan osa nykyhetkeä ja nousevan esiin päivälehtien lööpeissä ja television uutisruuduissa. Ihminen voi siten tuntea nykyisten huolten lisäksi ahdistusta myös tulevaisuudessa mahdollisesti

uhkaavista vaaroista, vaikka oma välitön ruumiillinen hyvinvointi olisikin taattu. Yksilö voi ennakoida esimerkiksi ympäristöuhkien kasautuvia seurauksia, jotka hän itse joutuu kohtaamaan mahdollisesti vuosia myöhemmin. Hän voi ahdistua, vaikka tuhot ja muutokset uhkaisivat vasta hänen jälkipolveaan. (Lahikainen 2000, 73-74.)

2.3 Sosiaalinen turvattomuus modernissa yhteiskunnassa

Sosiaaliseen turvattomuuden osa-alueista työelämän ja työmarkkinoiden muutos on tutkimuksen kohteena olevan aikajakson kuluessa herättänyt runsaasti keskustelua. Yleisesti puhutaan työn joustavuuden lisääntymisestä eli joustotyömarkkinoista, joille on tyypillistä, että työtä tehdään silloin, kun siihen on tarvetta. Esimerkiksi etätyö, suhdannetyö sekä osa-aikatyö kuvaavat joustotyömarkkinoiden luonnetta. Toisaalta joustotyömarkkinoita kuvaa myös työelämän pirstaleisuus ja epävakaus. Niitä ilmentävät esimerkiksi määräaikaiset työsuhteet, toistuvat työttömyysjaksot sekä kouluttautuminen useaan otteeseen uuteen ammattiin eri elämän vaiheissa. Joustotyömarkkinoilla työntekijät voidaan kutsua työhön tarvittaessa ja he voivat työskennellä ilman kiinteää työaika ja työpaikkaa tai työllistää itse itsensä monin tavoin. Työn ja toimeentulon uudelleen rakentuminen voi tarkoittaa toimeentulolähteiden monipuolistumista, mutta toisaalta myös niiden kaventumista ja muuttumista aikaisempaa epävakammiksi. (Väisänen 2000, 239-268.)

Taloudelliseen toimeentuloon liittyvä turvattomuus on keskeinen epävarmuustekijä niin yksilön kuin yhteiskunnankin tasolla. Työn epätasaiseen jakautumiseen liittyvä turvattomuus on ollut muita työelämään kytkeytyviä tekijöitä yleisempää sekä ennen 1990-luvun lamaa että sen jälkeen. Työttömyyden aiheuttamalla turvattomuudella on todettu olevan yhteyksiä muihinkin hyvinvoinnin vajeisiin kuin taloudellisen tilanteen heikkenemiseen. Sillä on yhteyttä esimerkiksi ihmissuhteiden menettämiseen, henkisen tasapainon järkkymiseen ja epätydyttävään elämään. Raija Väisänen toteaa sosiaalisen turvallisuuden kysymysten olevan monimuotoisia globalisoituvassa työelämässä, jossa sosiaaliset suhteet ja erilaiset joustavuuden muodot valtajärjestelmineen korostuvat. Turvallisuuden näkökulmasta ihmisen ohjelmointi intensiivisesti työelämän käyttöön voi

olla ongelmallista, koska se vaikuttaa ihmisen muihin elämänalueisiin. Yhtälö on erityisen haavoittuva siksi, että ihmissuhteista ja perhe-elämästä löytyvät turvallisuuden vahvistajat silloin, kun työtilanteessa on vaikeuksia. (emt., 60-66.)

Keskustelu työyhteisöjen ongelmista on lisääntynyt työelämän muuttuessa aikaisempaa epävakammaksi. Työyhteisöjen ihmissuhdekysymyksiin sisältyvät vaikeudet kasvoivat laman aikana ja sen jälkeen. Työyhteisön ihmissuhteilla on yhteys esimerkiksi elämän tyydyttävyyteen ja työyhteisöön kiinnittymiseen sekä työelämässä tapahtuneiden muutosten kokemiseen. Itse asiassa epävakassa työelämässä voivat työn pinnallisuus ja sitoutumattomuus olla perusteltuja valintoja, koska ne suojaavat ihmisiä joutumasta vaikeuksiin silloin, kun työsuhde päättyy. Voimakas työhön sitoutuminen voi tuoda riskejä, koska se häivyttää työn ja perhe-elämän välistä rajaa. (emt., 2006, 60-66.)

Työmarkkinoiden muutosten lisäksi Suomessa on suurena haasteena väestön ja työvoiman ikääntyminen. Kansantalouden näkökulmasta työvoiman ikääntyminen luo uhkan taloudellisen huoltosuhteen kurjistumiselle. Huollettavien määrä suhteessa työssäkäyviin alkaa kasvaa voimakkaasti 2010-luvun alussa. Muun muassa väestön ikääntymisen aiheuttaman ongelmien ratkaisemiseksi on koottu erillinen työryhmä, jonka tehtävänä on suunnitella sosiaaliturva vastaamaan nykyistä paremmin työelämän muuttumisen tuomiin haasteisiin ja päivittää se globaalin talouden sekä ikääntyvän työvoiman aikakaudelle. Työryhmän nimi, Sata-komitea, juontuu siitä, että uudistetun sosiaaliturvan on tarkoitus olla kokonaisuudessaan valmis vuonna 2017. Sata-komitean puheenjohtajan Markku Lehdon mukaan nykyinen sosiaalivakuutus on vanhentunut siten, että suomalainen ei enää välttämättä työskentele koko työuraansa Suomen rajojen sisällä vakituudessa työpaikassa. Ensimmäistä kertaa hyvinvointivaltion historian aikana työvoiman määrän kasvu on pysähtymässä ja sen liikkuvuus lisääntymässä. Työryhmän tavoitteena on *työn kannustavuuden parantaminen, köyhyyden vähentäminen, perusturvan tarkentaminen ja sosiaaliturvajärjestelmän hallinnon selkeyttäminen*. Lehto toteaa, että tähän asti valtio on tasannut riskejä. Nyt on ajankohtaisempaa niiden ehkäiseminen. Hän on huolissaan väestön jakaantumisesta, koska hyvin toimeentulevien joukko ei osaa kuvitella niiden elämää, joilla

on runsaasti ongelmia ja jotka tarvitsevat useita tukia. (HS 30.06.2007, A5; HS 08.12.2007, A2; HS 10.1.2008, A5 .)

Yhteiskunnan individualisoituminen

Ranskalainen sosiologi Castel kytkee työelämän mullistukset laajempaan yhteiskunnan yksilöllistymisprosessiin. Kyseessä on hänen mukaan refleksiivisen moderniuuden läpäisy yhteiskunnan eri osa-alueilla. Perinteisesti sosiaaliset turvamekanismit ovat perustuneet kollektiiveihin. Yksilön viiteryhmän saavuttamat oikeudet ovat tärkeämpiä kuin yksilön itsensä omistamat oikeudet. Castel lähtee liikkeelle 1970-luvulta alkaneesta kapitalismin muutoksesta, jossa joustava työelämän hallinta on korvannut kollektiivisiin ja pysyviin työsuhteisiin perustuvan hallinnan. Tällöin kyseessä on työsuhteiden, työurien ja työpaikkaan liittyvien suojamekanismien liikkuvuuden maksimointi. Samanaikaisesti puhutaan sekä kollektiivien purkamisesta, uudelleen yksilöllistymisestä että turvattomuuden lisääntymisestä. Työelämän joustavuus ja kiihtyvä kilpailu vapauttavat työntekijän kollektiivisuuden ahtaudesta, mutta samalla hänet pakotetaan vapauteen. Kiihtyneen kilpailun ja työttömyyden uhan vallitessa työntekijä on jätetty oman onnensa nojaan ja tällöin ongelmat korostuvat. (Castel 2007, 6 ja 99.)

Turvamekanismien etsiminen liittyy erottamattomasti individualististen yhteiskuntien kehitykseen. Kohottaessaan yksilön arvoa nämä yhteiskunnat samalla edistävät yksilön haavoittuvuutta. Castel in mukaan turvan etsintä muistuttaakin tietyllä tapaa yritystä täyttää pohjatonta kaivoa. Turvattomuuden tunne ei tarkkaan ottaen ole verrannollinen väestöä uhkaaviin todellisiin vaaroihin. On se toki sitäkin, mutta samalla se kumpuaa suurissa määrin epäsuhdasta, joka erottaa toisistaan sosiaalisesti tuotetut turvallisuusodotukset ja yhteiskunnan tosiasialisen kyvyn vastata näihin odotuksiin. Turvattomuus on siis pitkälti turvallisuushakuisen yhteiskunnan käänköpuoli. Castel ei kuitenkaan tarkoita, että turvamekanismien etsimisen oikeutus täytyisi kyseenalaistaa. Hän toteaa, että tämä kriittinen vaihe on käytävä läpi, jotta voitaisiin selvittää, millaista menettelytapaa nykypäivänä tarvitaan epävarmuustekijöiden mahdollisimman realistisessa käsittelemisessä ja niiden sosiaalista hajaannusta aiheuttavien tekijöiden nujertamisessa, jotka ovat sekä yleisen että sosiaalisen turvattomuuden taustalla. (emt., 6-7 ja 99.)

Työelämän muuttuessa joustavammaksi joudutaan kysymään, missä määrin ammattiyhdistysliikkeet ja muut työelämän kollektiivit vielä kykenevät luomaan turvallisuutta. Kollektiivien kautta rajat oman ja muiden turvallisuuden välillä määrittyvät uudelleen. Esimerkiksi ammattiyhdistykset ajavat jäsenyksilöidensä etuja ja torjuvat uhkia, jotka ovat yhteisiä ja joita olisi mahdotonta käsitellä yksin. (Lahikainen 2000, 83.) Tämä kaikki on siis yhteydessä yhteiskunnan individualisoitumiseen, jossa kollektiivien merkitys vähenee tai ainakin ne joutuvat hakemaan paikkaansa uudelleen. Myös Saastamoinen mainitsee, että ehkä yleisin sosiaalisen identiteetin ongelmakohta liittyy ammatin, uran ja palkkatyön käsitteiden muutoksiin. Kun aikaisemmin ihminen saattoi määrittellä itsensä melko selkeästi pysyvän ammatin kautta, muodostuu ihmisille nykyään työelämän muutosten myötä uusia hybridisoituneita identiteettejä ja kun identiteetti muodostuu kulttuurin sisäistämisen kautta, näkyy kulttuurin epävarmuus myös ihmisten identiteetin epävarmuutena. (Saastamoinen 2006, 141-145.)

Saastamoinen huomauttaa ihmisten tiedostavan kulttuuriset odotukset, joita heihin kohdistuu. Ihmisten työelämään liittämät odotukset kuitenkin usein pettävät työelämän epävarmuuden vuoksi. Tämä ilmenee synkkänä riskitietoisuutena, jossa epäonnistumisen mahdollisuus muuttuu yksilön vastuuta korostavaksi tilannearvioksi. Saastamoisen mukaan Giddensin näkemykset yksilöstä ja minuudesta riskien kuvaamassa nykyajassa ovat Beckin riskiyhteiskuntaa optimistisempia, koska Giddensin riskikulttuurin teoriassa on kyse yksilöllistymiskehityksen myötä kohonneesta riskitietoisuudesta, joka edellyttää yksilöiltä subjektiivisempia ja aktiivisempia strategioita riskien kohtaamiseen tilanteessa, jossa perinteet ja rakenteet eivät tarjoa valmiita malleja. Hänen mukaansa modernissa yhteiskunnassa palkkatyön, abstraktin tiedon sekä toiminnan kontekstien lukuisuuden määrän myötä ihmiset eivät voi olla vain osa kollektiivista yhteisöä ja määrittellä identiteettiään sen kautta. Myöhäismodernissa ajassa yksilö joutuu itse vastaamaan valinnoillaan siitä, mikä hän on ja tulee olemaan. Tällöin puhutaan *elämänpolitiikan* käsitteestä. (Saastamoinen 2006, 141-145.)

Roos ja Tommi Hoikkala puolestaan jäsentävät Beckin ja Giddensin teorioiden eroja siten, että kun ensimmäisen maailman rakentuu selkeämmin riskeille ja niiden muutokselle, on

jälkimmäinen enemmän valinnan ja refleksiivisyyden kannalla. Molemmat kuitenkin korostavat valintojen avoimuutta, yksilöllistymistä sekä traditioista vapautumista. Roos ja Hoikkala huomauttavat vasta-argumenttina, että suurin osa niin yksilöllisistä kuin globaaleistakin riskeistä jakautuu edelleen henkilön sosioekonomisen aseman, sukupuolen ja iän mukaan. (Roos & Hoikkala 1998, 12-13). Erik Allardt jäsentää sosiaalipolitiikan ja elämänpolitiikan yhdistämistä siten, että hänen mukaansa elintason parantaminen on sosiaalipolitiikkaa. Kun sen ohella kiinnitetään huomiota siihen, miten ihmiset pyrkivät rakentamaan toimintojaan kokonaisuudeksi ja rakentamaan elämönhallintansa ehtoja, syntyy elämänpolitiikka. (Allardt 1998, 49.)

2.4 Turvattomuus tutkimuskohteena Suomessa

Turvallisuutta ja turvattomuutta käsitteleviä tutkimuksia voidaan ryhmitellä sen mukaan, onko tutkimuksessa käsitelty jotain aihepiirin osa-aluetta tai väestöryhmää vai pyritty kokonaisvaltaiseen turvallisuuden ja turvattomuuden tai hyvinvoinnin tarkasteluun. Lisäksi se, onko aihepiiriin liittyviä ilmiöitä tarkasteltu objektiivisten vai subjektiivisten tekijöiden suhteen, on keskeinen tutkimuksia ryhmittelevä seikka. Tässä kappaleessa esitellään lyhyesti suomalaista sosiaaliseen turvallisuuteen ja turvattomuuteen liittyvää tutkimusta.

Tämän tutkimuksen asetelmaa lähimpänä ovat Pauli Niemelän johtaman tutkimusryhmän julkaisut. He ovat useissa projekteissa tutkineet nimenomaan kokonaisvaltaiseen inhimilliseen turvattomuuteen liittyviä kysymyksiä. Tämän tutkielman varrella viitataan moneen otteeseen ryhmän *Suomalainen turvattomuus* –tutkimusraporttiin (Niemelä ym. 1997). Laajaan haastatteluaineistoon (6784 strukturoitua haastattelua eri puolilta Suomea vuosina 1992-1995) perustuva projekti loi kuvaa inhimillisestä turvattomuudesta, sen syistä ja yleisyydestä Suomessa. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, millaisia ovat suomalaisen turvallisuuden ja turvattomuuden perusongelmat ja syyt sekä miten yleisiä ne ovat eri väestöryhmissä. Tutkijat halusivat keskittyä negatiivisiin asioihin eli turvattomuuteen, jotta oli mahdollista päästä tutkimuksellisesti käsiksi keskeisiin hyvinvoinnin ja elämänlaadun vajeisiin. Keskeisistä tuloksista selvisi, että turvattomuuden pääaiheuttajat olivat maailmanlaajuisia: ympäristöllisiä, kulttuurin arvoihin sekä maailmantilanteeseen liittyviä.

Ihmisten välinpitämättömyys toisiaan kohtaan oli ympäristön jälkeen yleisin turvattomuuden aiheuttaja. Kirjoittajat mainitsivat, että riskiyhteiskunnan ohella voidaan puhua myös välinpitämättömyyden yhteiskunnasta. Tutkimusraportissa todetaan, että turvattomuus ja turvallisuus ovat yhtäältä yksilöllisiä ilmiöitä ja toisaalta kiinteässä yhteydessä sukupuoleen, ikään ja elämänvaiheeseen, sosioekonomiseen asemaan, toimeentuloon ja lapsuuden ajan kokemuksiin. (Niemelä ym. 1997.)

Turvallisuuden ja turvattomuuden käsitteet sijoittuvat lähelle tai osaksi hyvinvoinnin käsitettä. Myös tutkimuksen kentällä voidaan turvattomuus käsittää hyvinvoinnin vajeena tai sen jatkumisen uhkana. Kainulainen nostaa esille *elämänhallinnan* sekä *inhimillisen turvallisuuden ja turvattomuuden* hyvinvointia lähellä olevista käsitteistä viitatessaan Eriksonin ja Uusitalon (1987) tunnettuun jäsennykseen pohjoismaisen hyvinvointitutkimuksen suuntauksista (Kainulainen 2006, 30–31; ks. myös Erikson & Uusitalo 1987.).

Suomessa 1960-luvun lopulta 1970-luvun puoliväliin tehdyissä hyvinvointitutkimuksissa hyvinvoinnin määritelmä kohdistui kansainvälisten mallien mukaan elinoloihin ja huomio kiinnittyi objektiivisiin tekijöihin. 1970-luvulla alkoi Suomessa toinen hyvinvointitutkimuksen kultakausi, joka sai vauhtia Helsingissä toimivan vertailevan sosiologian tutkimusryhmästä. Hyvinvointikäsite oli muuttunut pääosin holistiseksi. Vertailevan sosiologian tutkimusryhmän johtaja Erik Allardt poikkesi pohjoismaalaisesta hyvinvointitutkimuksesta siten, että hän halusi objektiivisten indikaattoreiden ohella tutkia myös subjektiivisia tekijöitä hyvinvoinnin määrittämisessä. Tästä kehittyi Allardtin (1976) tunnettu luokittelu *Having, Loving, Being*. Hän pyrki yhdistämään hyvinvointikäsitteeseensä sekä tarve- että resurssinäkökulman ja myös subjektiivisen ja objektiivisen hyvinvoinnin painottaen kuitenkin tarpeita keskeisinä taustatekijöinä ja kytkien hyvinvoinnin objektiivisiin olosuhteisiin. (Kainulainen 2006, 24-29; ks. myös Allardt 1976.)

Allardtin mukaan objektiivisten ja subjektiivisten indikaattoreiden samanaikaista käyttämistä voi perustella osoittamalla kummankin huonoja puolia. Objektiiviset tekijät

ovat yleensä poliitikkojen tai tutkijoiden sanelemia, kun taas subjektiivisten tekijöiden ongelmaksi muodostuu se, että ne suosivat niitä, jotka pystyvät artikuloimaan omia toivomuksiaan. Tämä kyky on usein hyväosaisilla parempi. Allardt toteaa käytännön osoittavan, että subjektiivisten indikaattoreiden käyttö suosii haluttomuutta muuttaa oloja, kun taas objektiiviset mittarit ovat usein dogmaattisia. (Allardt 1998, 38-41.)

Nykyisin hyvinvointitutkimuksessa pyritään huomioimaan niin objektiiviset kuin subjektiivisetkin tekijät. Subjektiivisista tekijöistä 1990-luvulla on tutkittu esimerkiksi *turvallisuutta, elämänhallintaa ja elämänpolitiikkaa* (Simpura 1996, 12-13). Yleensä kuitenkin tutkimukset ovat keskittyneet joko objektiivisiin tai subjektiivisiin tekijöihin. Toki myös näiden välistä suhdetta on käsitelty, esimerkiksi köyhyystutkimuksen yhteydessä (Penttilä ym. 2003). Usein tarkastelun kohteena on jokin hyvinvoinnin osa-alue, kuten vaikkapa toimeentulo, palvelut, sosiaalisia suhteet ja terveys. Melko harvoin on itse asiassa tarkasteltu yleistä hyvinvointia. Tämä on sikäli ymmärrettävää, että kyseessä on erittäin laaja-alainen ilmiö. Lisäksi hyvinvoinnin osa-alueita on tutkittu usein joissakin väestöryhmissä. Sukupuolten välisen tasa-arvo, lapsiperheiden toimeentulo ja iäkkäiden yksinäisyys ovat esimerkkejä hyvinvointiin liittyvistä keskustelunaiheista. Nuorten hyvinvointia taas tarkastellaan usein psyykkisen terveyden näkökulmasta. Tämän tutkimuksen asetelma onkin haastava, jos otetaan huomioon turvattomuusilmiöiden kattaman käsittekartan laajuus sekä se, että tutkimuksen perusjoukko kattaa tamperelaisen aikuisväestön kokonaisuudessaan.

Alueelliset hyvinvointierot ovat olleet esillä suomalaisissa tutkimuksissa useaan otteeseen. Tämä on ymmärrettävää, kun huomioidaan Suomen elinkeinorakenteen nopea rakennemuutos maatalousvaltaisesta teollisuus- ja palveluvaltaiseksi. Samalla kaupungistuminen ja etenkin muutto suurimpiin keskuksiin on ollut mittavaa. Pääosin alueita onkin tutkittu kansallisella tasolla esimerkiksi muuttotappio- ja muuttovoittoalueina. Kuntien sisäisiä hyvinvointieroja ei toistaiseksi ole tutkittu yhtä mittavasti. Maailman metropoleissa kaupunkien sisäisen jakautumisen tutkimuksella on kuitenkin jo pitkät perinteet. Suomessa kaupungin sosiaalista eriytymistä on käsitelty lähinnä pääkaupunkiseudulla (ks. esim. Vaattovaara 1998).

Huomattava määrä turvallisuuteen ja turvattomuuteen keskittyviä tutkimuksia ja selvityksiä on tehty kansalaisten fyysisen turvallisuuden tilasta. Näistä mainittakoon oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen vuonna 1980 aloittamat kansalliset uhritutkimukset, joissa on kerätty tietoa väestön kokemasta väkivallasta, omaisuusrikoksista, rikollisuuden pelosta ja tapaturmista. Tarkoituksena on ollut kyselytutkimusten avulla pyrkiä luomaan realistinen kuva väkivallan määrästä, piirteistä ja kehityssuunnista. Kyselytutkimukset ovat täydentäneet ja oikaisseet tilastojen ja yksittäisten rikostapausten pohjalta muodostuneita käsityksiä väkivallan määrästä ja luonteesta. (Lappi-Seppälä & Kivivuori 2005.)

Tämän tutkimuksen kohteena olevalle aikajaksolle osuu Tampereella toteutettu nollatoleranssiin perustuva rikosentorjuntaohjelma 1999-2000 *Viideltä saunaan ja kuudelta putkaan*, joka tavoitteiltaan liittyi laajempaan turvallisuuskontekstiin, kansalliseen turvallisuusohjelmaan sekä paikalliseen *Turvallisin Tampere* –rikosentorjuntaohjelmaan. Ohjelman tavoitteena oli rikkomuksiin kohdistuvan alhaisen puuttumiskynnyksen avulla vähentää väkivaltaa ja lisätä turvallisuudentunnetta Tampereen keskustassa. Kokeilusta on tehty laaja arviointitutkimus. Sen mukaan keskustan häiriökäyttäytyminen rauhoittui ja kansalaisten turvallisuuden tunne viikonloppuiltaisin keskustassa jonkin verran lisääntyi. Toisaalta häiriökäyttäytymisen arveltiin lisääntyneen merkittävästi hankealueen ulkopuolella. (Korander ym. 2002a, 35-36; Korander 2002b, 403.)

Suomalaisten arvoja ja niiden muutosta on tutkittu eri aikoina. Suhonen toteaa arvojen mittaamisen ja niiden yleisyyden kuvaamisen yhteiskunnan tasolla olevan aina enemmän tai vähemmän suhteellista ja epätäsmällistä. Hän jatkaa, että yhteiskunnan, sen osayhteisöiden ja yksilöiden arvoilla on syynsä ja syntynsä. Yksi arvotutkimuksen kiinnostavimpia kysymyksiä onkin se, että miksi arvot vaihtelevat ihmisten välillä niin paljon ja mitkä tekijät tuohon vaihteluun vaikuttavat. Selkein tapa selittää arvojen vaihtelua on vertailla sosiaaliselta ja kulttuuriselta taustaltaan erilaisia ihmisiä. Esimerkiksi ikä, sukupuoli, koulutus ja elinympäristö sitovat ihmisiä erilaisiin yhteiskunnallisiin asemiin, joilla on merkitystä heidän arvojensa muotoutumiselle. Viimeisimmän tutkimuksen perusteella suomalaisille tärkeitä arvoja olivat *ympäristöstä ja luonnosta huolehtiminen*,

turvallisuus sekä *luovuus*. (Suhonen 2007, 26-44.) Arvojen yhteydessä on tutkittu myös suomalaisten luottamusta instituutioihin. Viimeisimmässä tutkimuksessa suomalaiset kokivat luotettaviksi etenkin turva- ja oikeusorganisaatiot. Suhteellisesti vähiten taas luotettiin poliittisiin puolueisiin, Euroopan unioniin ja lehdistöön. Suomalaisten luottamus keskeisiin poliittisiin instituutioihin on noussut lama-ajan epäluottamuksesta kohtuutasolle. Lama-aikana epäsuotuisat kansantalouden olosuhteet vaikuttivat laajasti koko demokratian toimivuutta koskeviin arvoihin. (Borg 2007, 24.)

Turvallisuus ja turvattomuus ovat laajoja käsitteitä, jotka voidaan tarvittaessa määritellä jakamalla ne useaan osailmiöön tai vaihtoehtoisesti sijoittaa ne itse osaksi hyvinvoinnin kehystä ja turvattomuuden kohdalla hyvinvoinnin vajeeksi. Käsitelmäärittelyllä on suuri merkitys sille, kuinka turvallisuuden ja turvattomuuden kaltaisia, tarkoin määrittelemättömiä ilmiöitä kulloinkin mitataan. Kysyttävien osailmiöiden lisäksi keskeistä on se, tutkitaanko turvallisuutta ja turvattomuutta objektiivisilla vai subjektiivisilla tekijöillä vai kenties tarkastelemalla näiden välistä suhdetta. Seuraavaksi määritellään se, kuinka käsitteet tässä tutkimuksessa rajataan.

3. Tutkimuksen tavoitteet ja toteutus

Tutkimuksen tavoitteet eli tutkimustehtävät rakentuvat sekundaariaineistoa käytettäessä pitkälti aineistolähtöisesti. Pyrkimyksenä on laajaa kyselyaineistoa hyödyntäen hahmottaa tamperelaisten koettua sosiaalista turvattomuutta sekä pitkittäis- että poikittaisnäkökulmasta.

3.1 Tutkimusaineisto

Tutkimusaineistona on UKK-instituutin ja Tampereen kaupungin sosiaali- ja terveystoimen yhteistyössä vuosina 1996, 1999, 2002 ja 2005 keräämien Tampereen terveys- ja sosiaalikyselyjen aineistot sosiaalisen turvallisuuden osalta. Kyselyiden otokseen ovat kuuluneet 15 vuotta täyttäneet tamperelaiset, pois lukien laitosväestö (Paronen ym. 2006, 1).

Kyseinen tutkimussarja on aloitettu vuonna 1990 ja sitä on toteutettu siitä lähtien kolmen vuoden välein eri otoksilla. Viimeisin, tässä tutkimuksessa käytettävä aineisto kerättiin vuonna 2005. Tavoitteena on ollut seurata tamperelaisen aikuisväestön terveysolojen ja palvelujen käytön kehittymistä väestöryhmittäin ja alueellisesti sekä tarjota ajantasaista tietoa kaupungin sosiaali- ja terveydenhuollon tarpeisiin. Kolmen vuoden välein kaupunkilaisilta kerätyt kokemukseen perustuvat terveys- ja hyvinvointitiedot ovat täydentäneet tilastojen ja rekistereiden antamaa kuvaa aikuisväestön terveydentilasta, avun ja palvelujen tarpeesta sekä koetusta turvallisuudesta. Kyselyiden painopistealueita on hieman muunneltu vuosien välillä, mutta samalla on pyritty säilyttämään tietojen vertailtavuus ja mahdollisuus muutosten tarkasteluun. Siksi terveys- ja sosiaalikyselyiden toteutustapa sekä suuri osa kysymyksistä on säilytetty pääosin samanlaisina vuodesta toiseen. Muutoksia teemoihin ja kysymyksiin on tullut kulloinkin yhteiskunnallisessa keskustelussa pinnalla olevien aiheiden myötä. Joitain kysymyksiä on jätetty pois, joitain lisätty ja joidenkin kysymysmuotoja muunneltu kysymyksen selkeyttämiseksi. Viimeksi mainittu seikka tulee olemaan yksi tämän tutkimuksen suurimmista haasteista, nimenomaan muutostarkastelun yhteydessä. (Paronen ym. 2006, 1-4.)

Kyselyt on toteutettu postikyselyinä kunkin aineistonkeruuvuoden tammikuussa. Ensimmäiseen kyselykierrukseen vastaamatta jättäneille on lähetetty uusintakysely helmikuussa. Vuoden 2005 kyselyn suhteen tarjottiin osalle vastaajista myös internetissä vastaamisen mahdollisuus. 900 henkilölle lähetettiin ainoastaan kirjelomake ja 2600 henkilöä sai valita joko internetissä tai kirjelomakkeella tapahtuvan vastaamisen. Internetissä vastaamisen mahdollistamisella toivottiin olevan myönteistä vaikutusta vastausprosenttiin. Jälkimmäisen ryhmän vastausprosentti olikin hieman korkeampi kuin ainoastaan kirjelomakkeen saaneilla. Sähköisen vastaamisen mahdollisuutta hyödynsi 122 vastaajaa, joista valtaosa nuoria miehiä. (emt., 1-4.)

TAULUKKO 1. Tampereen terveys- ja sosiaalikyselyn vastanneiden määrä ja vastausprosentti vuosina 1996-2005.

Vuosi	1996	1999	2002	2005
Vastanneiden lukumäärä	2670	2502	2457	2255
Vastausprosentti	77,2	72,3	69,4	64,6

Taulukosta 1 huomataan, että Tampereen terveys- ja sosiaalikyselyiden vastausprosentti on tasaisesti laskenut vuodesta 1996 vuoteen 2005. Tulosten tulkinnassa täytyy ottaa huomioon otoksen edustavuus perusjoukkoon nähden. Kyselyaineistoon perustuvaa tutkimusta tehdessä keskeiset rajoitukset liittyvät aina otokseen ja katoon. Kyselytutkimus jättää usein jo lähtökohtaisesti huono-osaisimmat kyselyn ulkopuolelle (laitosväestö). Kyselyihin vastaamatta jättäminen voi myös olla valikoivaa. Kaikkein vaikeimmassa tilanteessa olevat jättävät ehkä muita helpommin vastaamatta. Ruotsissa on toisaalta havaittu myös päinvastaista kehitystä. Hyväosaisille kyselytutkimuksiin vastaaminen voi olla vähemmän mielenkiintoista. (Kautto 2006, 30.)

Tämän tutkielman aineistossa on huomionarvoista erityisesti nuorten miesten vastausprosentin alhaisuus. Sitä on pyritty korjaamaan tarjoamalla mahdollisuus vastata kyselyyn sähköisesti. On myös mahdollista, että nuorimpien vastaajien virallinen asuinosoite on vielä vanhempien luona, vaikka he pääasiassa asuisivat esimerkiksi opiskelujen johdosta toisella paikkakunnalla. Tällöin postikysely ei välttämättä tavoita heitä suoraan. Nuorten miesten heikon edustuksen ohella aineiston kato painottuu vähän

koulutusta saaneisiin ja työttömiin. Tampereen väestötietojen vertaaminen vuoden 2005 aineistoon osoitti, että tutkimusaineistossa korkea-asteen koulutuksen saaneiden osuus (39,4 %) oli hieman suurempi kuin tamperelaisessa väestössä tilastojen mukaan vuonna 2003 (37,5 %). Korkeasti koulutettujen määrä on kuitenkin hieman lisääntynyt vuosina 2003-2005. Työttömien osuus aineistossa on alhaisempi (10,5 %) kuin väestötilastot kyselyhetkellä osoittivat (12,8 %). (Paronen ym. 2006, 5-7.)

Tähän tutkimukseen on valittu Tampereen terveys- ja sosiaalikyselyistä sellaiset kysymykset, joiden avulla nimenomaan koettua sosiaalista turvattomuutta on mahdollista tutkia. Vuosien 1996, 1999, 2002 ja 2005 kyselyissä oli kussakin sosiaalisen turvallisuuden kysymysosio. Vuosina 1996, 1999 ja 2005 se koostui kahdesta erillisestä kysymyksestä ja vuonna 2002 kolmesta. Pääosan tilastoanalyseissä saa kysymyspatteri, jossa on tiedusteltu, missä määrin eri ilmiöt (taulukko 3 luvussa 4) aiheuttavat vastaajalle huolta tai turvattomuutta (vuosina 1996 ja 1999 kysytyt kuitenkin turvattomuutta tai epävarmuuden tunnetta). Tutkittava aikajakso on valikoitunut vuosiksi 1996-2005, koska ensimmäistä kertaa sosiaalisen turvallisuuden kysymysosio esiintyi juuri vuoden 1996 kyselyssä.

Analyyseissä käytetään myös toista sosiaalisen turvallisuuden kysymysosioon kuuluvaa kysymystä. Siinä on kysytty kääntäen vastaajan arviota sosiaalisen turvallisuutensa tasosta. Kysymys on tosin muuttanut muotoaan melko paljon vuosien välillä, joten sen tehtävä on antaa lähinnä lisäinformaatiota edelliselle kysymykselle eli turvattomuuden ilmiöille. Koettua sosiaalista turvattomuutta ja turvallisuutta kuvaavien muuttujien ohella aineistosta on valikoitu aihealueen kannalta keskeisiä taustamuuttujia (taulukko 2), joiden avulla tarkastellaan turvattomuuden jakautumista väestöryhmissä.

TAULUKKO 2. Taustamuuttujien jakaumat vuodelta 2005 sekä vertailutietoina vuosien 1996–2002 vastaavat jakaumat niiltä osin kuin tiedot ovat saatavilla.

Taustamuuttujat	2005	2002	1999	1996
	%	%	%	%
Sukupuoli				
Nainen	60	56	58	56
Mies	40	44	42	44
Yhteensä	100	100	100	100
Ikä (v)				
15-34	32	32	31	31
35-54	30	34	35	35
55-64	17	16	14	14
65 tai enemmän	21	18	20	19
Yhteensä	100	100	100	100
Koulutusaste				
Perusaste	27	31	38	42
Keskiaste	50	53	50	48
Korkea-aste	22	16	12	10
Yhteensä	100	100	100	100
Työtilanne				
Työssä	50	51	49	47
Työtön	6	9	10	12
Opiskelija	13	12	10	11
Eläkkeellä	28	27	29	28
Muu	2	1	2	2
Yhteensä	100	100	100	100
Kotitaloustyyppi				
Yksinasuva	28	29	27	26
Yksinhuoltaja	3	2	-	-
Lapsiperhe	23	20	26	-
Lapseton pariskunta	39	41	-	-
Muu	8	8	47	-
Yhteensä	100	100	100	-
Pitkäaikainen sairaus				
Kyllä	41	40	40	38
Ei	58	60	60	62
Yhteensä	100	100	100	100
Vastaaajien lukumäärä	2255	2457	2502	2670

Taulukosta 2 havaitaan vuosina 1996-2005 tapahtunut kasvu korkeasti koulutettujen määrässä. Lisäksi naisten ja iäkkäiden osuus oli vuoden 2005 aineistossa aikaisempia vuosia suurempi. Työttömien osuus puolestaan on laskenut vuosien välillä.

3.2 Käytettävät muuttajat

Tutkimuksessa käytettävät muuttajat jakautuvat selitettäviin ja selittäviin. Selitettävä muuttaja on tutkimuksen kohteena oleva ilmiö eli koettu sosiaalinen turvattomuus. Yksi tutkimuksen keskeisistä tehtävistä liittyy väestöryhmien välisiin turvattomuuseroihin. Tällöin selittäviä muuttajia ovat sosio-demografiset taustamuuttajat.

Selitettävä muuttaja

Tutkimuksen selitettävänä muuttujana ja siten varsinaisena tutkimuskohteena on koettu sosiaalinen turvattomuus. Teoreettisen viitekehyksen yhteydessä keskusteltiin turvallisuuden ja turvattomuuden eri osa-alueista ja siitä, kuinka sosiaalisen turvattomuuden käsite sijoittuu laajempaan kehykseen. Koska sosiaalinen turvattomuus on usealla tavalla rakentuva ilmiö, on sen tutkimukselliseen määrittämiseen tässä lähdetty aineistolähtöisesti eli niiden kysymysten perusteella, joilla koettua sosiaalista turvattomuutta on Tampereen terveys- ja sosiaalikyselyissä tiedusteltu.

Sosiaalisen turvattomuuden kokemuksellisuuden tutkiminen tarkoittaa, että kysymykset koskevat vastaajien subjektiivisia tuntemuksia. Kysyttäessä ”mitkä seuraavista tekijöistä aiheuttavat Teille turvattomuutta?”, etsitään tekijöitä, joiden vastaaja tuntee tai ajattelee aiheuttavan turvattomuutta itselleen. Kyseessä ei siten ole vain ainoastaan yksilön mielentila, vaan myös arvio erilaisista uhista. Vastauksen perusteella ei voida päätellä, miten syvästi vastaava on turvaton. Varmasti voidaan sanoa vain, että vastaaja on nimennyt tietyt asiat itselleen turvattomuutta aiheuttavaksi. Mitä useampia asioita esiintyy, sitä laaja-alaisemmin vastaaja kokee turvattomuutta. (Niemelä 1997, 150-151.) Väestöryhmittäin tarkasteltuna voidaan myös tehdä päätelmiä turvattomuuden laaja-alaisuudesta sen mukaan, koetaanko ryhmässä turvattomuutta useiden asioiden suhteen vai jollain tietyllä aihealueella.

Selitettävän muuttujan pääasiallisena mittarina on kysymys, jossa tiedustellaan turvattomuutta eri ilmiöiden suhteen. *Missä määrin ne aiheuttavat vastaajalle huolta tai*

turvattomuuden tunnetta. Vuosien 1996 ja 1999 kyselyissä tosin on kysytty, *missä määrin ilmiöt aiheuttavat vastaajalle turvattomuutta tai epävarmuuden tunnetta.* Mittareina toimivien kysymysten sekä kysymyspatterin muuttujien vaihtelu ja kirjoitusmuotojen nyanssien erovaisuudet aiheuttavat metodologisia haasteita analyysille ja niiden tulkinnalle. Tähän syvennyttään tarkemmin luvussa neljä.

Sosiaalisen turvattomuuden kysymyspatterissa turvattomuuden kokemuksia on kysytty 15 (1996 ja 1999) tai 17 (2002 ja 2005) ilmiön suhteen. Aihepiiri on siten kartoitettu laaja-alaisesti (taulukko 3). Turvattomuutta on tiedusteltu terveyden, toimeentulo-ongelmien, väkivallan pelon, työttömyyden, asumisolojen, päihteiden, alkoholinkäytön lisääntymisen, ulkomaalaisten tulon, luonnon saastumisen, huumeiden leviämisen, välinpitämättömyyden, läheisen ihmisen sairauden, vammautumisen, työssä jaksamisen, sosiaali- ja terveystalvelujen saannin, yksinäisyyden, itsenäisen selviytymisen, lasten tulevaisuuden sekä oman paikan löytämisen yhteiskunnassa suhteen. Vuosina 2002 ja 2005 on vastaajien ollut myös mahdollista avovastauksella ilmaista huolestuneisuutensa jostain muusta ilmiöstä.

Kyselyissä oli sosiaalista turvallisuutta käsittelevässä osiossa edellä esitellyn turvattomuuspatterin lisäksi myös täydentävä kysymys, jossa kysyttiin vastaajan sosiaalista turvallisuuden tilaa kokonaisuutena. Myös sitä kysyttiin viisiluokkaisella asteikolla. Vuosina 1996 ja 1999 kysyttiin, *mitä vastaaja ajattelee omasta sosiaalisesta hyvinvoinnistaan ja turvallisuudestaan tällä hetkellä.* Vuonna 2002 vastaava kysymys esitettiin muodossa, *mitä vastaaja ajattelee elämisensä turvallisuudesta ja varmuudesta nykyisin.* Vuoden 2005 kysymys poikkesi melko paljon edellisistä. Tuolloin kysyttiin, *onko vastaajan elämisen turvallisuus heikentynyt, pysynyt ennallaan tai parantunut viimeisten kolmen vuoden aikana.* Kysymysmuodon muutokset vuosien välillä vaikuttavat kyseisen kysymyksen käyttömahdollisuuksiin muutosanalyysien yhteydessä. Lisäarvoa sillä kuitenkin on, kun halutaan saada kokonaiskuvaa vastaajien sosiaalisen turvallisuuden tilasta eri vuosina. Lisäksi voidaan tarkastella, vastaavatko sillä saadut tulokset yksittäisillä ilmiöillä mitattua koettua turvattomuutta.

Selittävät muuttajat

Tutkielman selittäviä muuttujia ovat sellaiset sosio-demografiset taustamuuttajat, joiden yhteyttä koetun turvattomuuden yleisyyteen ja vakavuuteen on aiheellista tutkia. Taustamuuttujilla kuvataan havaintoyksikköjen ominaisuuksia. Niitä käytetään, kun halutaan selvittää turvattomuuden jakautumista väestöryhmittäin. Tämä tapahtuu pääosin vuoden 2005 aineistoa analysoitaessa. Tämän aineiston perusteella edellä mainittua tutkimustehtävää selvitetään. Selittäviksi muuttujiksi terveys- ja sosiaalikeskustelusta valittiin vastaajan *sukupuoli*, *ikäryhmä*, *koulutustausta*, *työtilanne*, *kotitaloustyyppi* sekä *pitkäaikaissairastavuus*. Ennen analyysien suorittamista suurin osa taustamuuttujista luokiteltiin uudelleen, jotta tulosten tulkinta selkeytyisi ja kuhunkin muuttujan luokkaan tulisi riittävästi vastaajia. Työttömien ja yksinhuoltajien ryhmissä on melko vähän vastaajia, mutta kyseiset ryhmät ovat tutkittavan aiheen kannalta keskeisiä.

Taustamuuttujista *sukupuoli* ja *pitkäaikainen sairaus* olivat jo valmiiksi selkeitä kaksiluokkaisia muuttujia, joten niitä tarvinnut luokitella uudelleen. Vastaajan *ikä* oli alun perin kysytty välimatka-asteikolla, joten se oli tarpeen jakaa ryhmiin. Ikäryhmiä muodostettiin neljä: nuoret ja nuoret aikuiset (15-34-vuotiaat), varhaiskeski-ikäiset ja keski-ikäiset, joilla usein kotona asuvia lapsia (35-54-vuotiaat), myöhäiskeski-ikäiset ja niin sanotut suuret ikäluokat (55-64-vuotiaat) sekä neljäntenä eläkeläiset (65-vuotiaat ja sitä vanhemmat).

Koulutustaustaa oli kysytty kuusiluokkaisella muuttujalla. Siitä tehtiin uusi kolmiluokkainen muuttuja, jonka luokat ovat perusaste, keskiaste ja korkea-aste. Ensimmäiseen luokkaan kuuluvat kansa- keski- tai peruskoulun suorittaneet. Toiseen luokkaan sijoittuvat ylioppilaat, ammattikoulun tai ammatillisen perustutkinnon sekä opistoasteen ammatillisen tutkinnon suorittaneet. Kolmas luokka koostuu ammattikorkeakoulun tai alemman akateemisen tutkinnon suorittaneista sekä yliopiston tai ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneista.

Alkujaan kymmenluokkaista *työtilannemuuttujaa* tiivistettiin siten, että kokoaikaisessa palkkatyössä olevat, osa-aikaisessa palkkatyössä tai osa-aikaeläkkeellä olevat, yrittäjät,

ammattinharjoittajat sekä maatalousyrittäjät muodostavat työssä olevien ryhmän, työttömät sekä lomautetut työttömien ryhmän, pitkäaikaisella sairauslomalla ja eläkkeellä olevat eläkeläisten ryhmän, opiskelijat ja koululaiset opiskelijoiden ryhmän. Omaa kotitaloutta hoitavat on yhdistetty luokkaan muu. *Kotitaloustyyppiä* tai nykyistä elämänvaihetta kuvaava muuttuja luokiteltiin uudelleen siten, että vaihtoehto asun kotona vanhempieni kanssa yhdistettiin luokkaan muu. Kotitaloustyyppimuuttujan muut luokat pidettiin alkuperäisinä (taulukko 2).

3.3 Tutkimuskysymykset

Tutkielmassa pyritään selvittämään tamperelaisten aikuisten koetun sosiaalisen turvattomuuden yleisyyttä ja vakavuutta vuosina 1996–2005 sekä sitä, millaisiin perusulottuvuuksiin tutkittava ilmiö jakautuu ja millainen on näiden ulottuvuuksien yhteys sosio-demografisiin taustamuuttujiin. Varsinainen tutkimuskysymys koostuu siten kahdesta alakysymyksestä: 1) millä tavalla koettu sosiaalisen turvattomuus vaihtelee ajallisesti, sekä 2) mitkä ovat sosiaalisen turvattomuuden perusulottuvuudet ja millaisia väestöryhmittäisiä eroja on. Näiden kahden tavoitteen ohella nousi tutkimusta tehdessä myös kokemuksia mittaavan muutostutkimuksen metodologisten ongelmien tarkastelu keskeiseksi tutkimustehtäväksi.

Tutkimuksen tavoitteet voi tiivistää seuraaviin osa-alueisiin:

- Millaisia haasteita muutosten tutkimiseen liittyy ja kuinka kokemuksia mitataan?
- Millaisia asioita tamperelaiset aikuiset kokivat suurimpina sosiaalisen turvattomuuden aiheuttajina vuosina 1996, 1999, 2002 ja 2005, ja missä määrin turvattomuuden yleisyys ja taso on vaihdellut tutkittavalla aikajaksolla?
- Millaisiin perusulottuvuuksiin yksittäisistä huolen ja turvattomuuden aiheista löytyy?

- Missä määrin koetun sosiaalisen turvattomuuden ulottuvuudet ovat yhteydessä sukupuoleen, ikään, koulutustaustaan, työtilanteeseen, kotitaloustyyppiin sekä pitkäaikaissairastavuuteen?
- Millainen yhteys yhteiskunnan sosiaalis-taloudellisella tilanteella on ollut koettuun sosiaaliseen turvattomuuteen 1990-luvun puolivälistä nykypäivään?

Edellä esiteltyihin kysymyksiin pyritään vastaamaan analysoimalla empiiristä aineistoa tilastotieteellisillä tutkimusmenetelmillä ja samalla pohditaan muutostutkimuksen metodologisia ongelmia. Päätelmissä pyritään etsimään syitä turvattomuuden muutoksille sekä väestöryhmien välisille turvattomuuseroille. Tutkimuksen analyysiosuuden aluksi tarkastellaan käytössä olevien kyselyaineistojen tarjoamia mahdollisuuksia tutkia vuosien 1996 ja 2005 välisenä aikana tapahtuneita muutoksia sosiaalisen turvattomuuden kokemisessa. Kuten luvussa neljä esitettävästä taulukosta 3 käy ilmi, käytettävissä olevat mittarit ovat muuttaneet enemmän tai vähemmän muotoaan kyselyvuosien välillä. Tutkimustulosten luotettavuuden kannalta tähän asiaan on kiinnitettävä runsaasti huomiota. Kyse on siitä perustavanlaatuisesta kyselytutkimuksen haasteesta, että vastaajien täytyisi ymmärtää kysymykset mahdollisimman yhdenmukaisesti. Vaikka muutosten tulkinta kohtaa haasteita mittareiden suunnalta, aineisto on kuitenkin siinä mielessä mielenkiintoinen, että sen avulla pystytään tarkastelemaan luotettavasti sitä, kuinka kysymysmuodot vaikuttavat kokemusten voimakkuuteen.

Koetun turvattomuuden muutoksia tarkastellaan niiden yleisyyden ja tason suhteen. Yleisyydellä tarkoitetaan sitä, kuinka moni kokee melko tai hyvin paljon turvattomuutta kysytyjen ilmiöiden suhteen. Tason mittaamisella puolestaan etsitään keskimääräistä turvattomuuden tasoa. Lisäinformaation saamiseksi turvattomuuden muutoksia tarkastellaan iän ja sukupuolen suhteen. Turvattomuuden mahdollisia muutoksia pyritään tulkitsemaan yhteiskunnallisten tekijöiden valossa. Koska ihmisen kokemukset perustuvat nykyisyyden ohella niin menneisyyteen kuin tulevaisuuden arviointiin, voidaan olettaa, että

esimerkiksi 1990-luvun alkupuolen talouden lamakausi ja sitä seurannut nousukausi heijastuvat turvallisuuden ja turvattomuuden kokemisessa.

Muutosanalyysien jälkeen keskitytään sosiaalisen turvattomuuden perusulottavuuksien kartoittamiseen sekä turvattomuuden jakautumiseen väestöryhmien välillä. *Suomalainen turvattomuus* -tutkimuksen (Niemelä ym. 1997) tapaan myös tässä tutkimuksessa tiivistetään sosiaalista turvattomuutta kuvaavien ilmiöiden informaatio laajempiin kokonaisuuksiin sen mukaan, kuinka ilmiöt keskenään korreloivat. Tässä vaiheessa tehdään poikittaistutkimusta, sillä tilastanalyysi suoritetaan ainoastaan vuoden 2005 terveys- ja sosiaalikyselyä käyttäen. Tämä siitä johtuen, että koettua sosiaalista turvattomuutta mittaavat muuttujat ovat vaihdelleet ja muuttaneet muotoaan vuosien välillä. Tällöin perusulottavuuksien tulkitseminen useasta aineistosta on hankalaa. Vertailututkimuksena käytettävässä *Suomalainen turvattomuus* -tutkimuksessa mittareina toimivien ilmiöiden joukko oli huomattavasti suurempi (88) ja laaja-alaisempi. Esimerkiksi asumiseen tavalla tai toisella liittyviä ilmiöitä kysyttiin useilla kysymyksillä, kun taas asumiseen liittyvä turvattomuus perustuu tässä aineistossa vain yhden kysymyksen tietoihin.

Viimeisessä analyysivaiheessa tutkitaan, onko esimerkiksi koulutustaustalla tilastollisesti merkitsevää yhteyttä koetun sosiaalisen turvattomuuden tasoon. Tarkasteluun otetaan myös aiheen kannalta kiinnostavia erillisryhmiä. Esimerkiksi yksinhuoltajien määrä aineistossa on pieni, mutta heidän tarkastelunsa omana ryhmänään on aiheellista tukittaessa koettua sosiaalista turvattomuutta. Hyvinvoinnin ja turvattomuuden on aiemmin todettu olevan yhteydessä taustatekijöihin. Siten voidaan olettaa, että esimerkiksi koulutus vaikuttaa turvattomuuden kokemisen voimakkuuteen.

3.4 Tilastolliset analyysimenetelmät

Tutkimuksessa käytettävät tilastolliset tutkimusmenetelmät on valittu aineiston, tutkimustehtävien sekä taustateorian ominaispiirteet huomioiden. Tavoitteena on jäsentää tutkittavaa ilmiötä aineiston ominaisuudet huomioiden mahdollisimman selkeällä tavalla. Analyysien toteuttamisessa apuna käytetään SPSS -tilasto-ohjelmaa (versio 13.0).

Muutosanalyysit

Tutkielman neljännessä luvussa keskitytään tutkimusmenetelmiä koskevaan pohdintaan. Samalla luodaan perustuksia luvussa 5 esitettäviä varsinaisia turvattomuuden muutosanalyyskejä varten. Taulukossa 3 (luku 4) esitetään kaikki vuosina 1996-2005 koettua sosiaalista turvattomuutta mittaavat ilmiöt eri kysymysmuodoissaan. Samasta taulukosta nähdään ristiintaulukoituna, kuinka yleistä niiden aiheuttama turvattomuus on eri vuosina ollut. Tämä saadaan laskemalla yhteen melko paljon sekä hyvin paljon huolestuneiden vastaajien osuudet. Keskeistä on tarkastella, mikä vaikutus kysytyjen ilmiöiden kysymysmuotojen eroavaisuuksilla on koetun turvattomuuden yleisyyteen. Osa huolenaiheista on esitetty identtisellä tavalla vuosina 1996 ja 1999 sekä 2002 ja 2005. Tämänkaltaisia muuttujia voidaan tarkastella siten kahdessa ryhmässä. Tällöin on mahdollista pohtia sitä, kuinka kysymysmuotojen erot vaikuttavat vastaajien tulkintaan ilmiöistä.

Kun edellä kuvatulla tavalla on saatu selville ne turvattomuuden osiot, joiden perusteella mahdollisia muutoksia voidaan tutkia, siirrytään varsinaiseen analyysivaiheeseen. Turvattomuuden yleisyyden lisäksi tavoitteena on määrittää sen tarkka taso eri vuosina. Tämä tapahtuu vertaamalla huolenaiheiden saamia keskiarvoja kyselyvuosien välillä. Alkuperäinen vastauskaala on viisiluokkainen niin sanottu Likert-asteikko, jossa vastausvaihtoehdot turvattomuuden kokemiselle ovat: 1 = ei lainkaan, 2 = jonkin verran, 3 = melko paljon, 4 = hyvin paljon ja 5 = ei osaa sanoa. Ennen keskiarvojen määrittämistä asteikkoa muunnetaan siten, että vaihtoehto 5 (ei osaa sanoa) luokitellaan skaalan keskelle, vaihtoehdoksi 3. Se, kuinka ei osaa sanoa - vaihtoehtoon tulisi suhtautua, voidaan tulkita monella tavalla. Tapani Alkulan mukaan on aina tapauskohtaisesti harkittava, sijoitetaanko kyseinen vastausvaihtoehto esimerkiksi keskelle skaalaa vai jätetäänkö se analyysin ulkopuolelle (Alkula 1994, 88). Tässä tapauksessa päädyttiin sijoittamaan se skaalan keskelle, koska voidaan olettaa vastaajien tulkitsevan sitä neutraalina turvattomuustilanteena. Keskiarvoja verratessa on olennaista selvittää, ovatko niiden erot tilastollisesti merkitseviä selittävän muuttujan luokkien välillä eli onko todennäköistä, että erot esiintyvät myös tutkimuksen perusjoukossa ja voidaanko siten sanoa

huolestuneisuuden tason todella vaihdelleen vuosien 1996, 1999, 2002 ja 2005 välillä. Tehtävään sopiva tilastollinen tutkimusmenetelmä on *yksisuuntainen varianssianalyysi*.

Tilastollisena testinä varianssianalyysissa käytetään F-testiä, joka kertoo millä todennäköisyydellä lähtöoletus ryhmäkeskiarvojen yhtäläisyydestä voidaan hylätä. F-testissä selitettävän muuttujan varianssi jaetaan kahteen osaan, joista ensimmäinen mittaa luokkien sisäistä hajontaa ja toinen luokkakeskiarvojen välistä hajontaa. Jos nämä kaksi varianssia eivät eroa kovinkaan paljon toisistaan, on todennäköistä, että eri luokkien saamat keskiarvot ovat peräisin samankaltaisesta jakaumasta, jolloin niiden välillä ei ole tilastollisesti merkitsevää eroa. Jos taas nämä kaksi varianssia eroavat toisistaan tarpeeksi, voidaan lähtöoletus hylätä ja todeta ryhmien välillä olevan tilastollisesti merkitsevää eroa. Riippumattomien otosten analyysiasetelmissa on pyrittävä erottamaan tutkittavien yksilöllisistä eroista johtuva vaihtelu riippumattoman muuttujan aiheuttamasta vaihtelusta. Varianssianalyysillä voidaan siten tutkia, onko riippumattoman muuttujan mittaustuloksiin aiheuttama varianssi suurempaa kuin yksilöllisten erojen tuottama varianssi. Koska varianssianalyysissa tarkastellaan selitettävien muuttujien ryhmäkeskiarvoja, täytyy selitettävän muuttujan olla sellainen, että siitä on järkevää laskea aritmeettinen keskiarvo eli muuttujan on oltava välimatka- tai suhdelukuasteikollinen. Yksisuuntaisen varianssianalyysin ohella muutosanalyyseissä käytetään *Tamhanen* testiä, jolla selvitetään eroavatko yksittäisten vuosien keskiarvot tilastollisesti merkitsevästi toisistaan. (Nummenmaa 2004, 173-180; Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston menetelmäopetuksen valtakunnallinen tietovaranto: Varianssianalyysi.)

Yksittäisten turvattomuutta kuvaavien ilmiöiden ohella turvattomuustilanteen muutosta selvitetään kääntäen esitetyllä sosiaalisen turvallisuuden ja hyvinvoinnin kokonaistilannetta määrittävällä kysymyksellä. Se on kuitenkin vuosien välillä vaihdellut siinä määrin, että kovin ehdottomia tulkintoja muutoksesta ei sen perusteella voi tehdä. Ainoastaan vuosina 1996 ja 1999 kysymys on pysynyt samassa muodossaan. Vuoden 2002 kysymyksen on jossain määrin verrattavissa edellisiin ajankohtiin, mutta vuoden 2005 kysymys poikkeaa muista jo melko paljon. Kyseisen kysymyksen perusteella voidaan siis tehdä karkeita päätelmiä muutoksesta vuosina 1996-2002. Turvallisuuden kokonaistilannetta kuvaavalla

kysymyksellä on kuitenkin arvoa myös siksi, että sitä on kysytty kääntäen turvattomuusmittareihin nähden ja myös siksi, että siinä turvallisuus on tiivistetty yhteen kysymykseen. Tällöin voidaan tehdä havaintoja siitä, vastaavatko ihmiset eri tavoin kysyttäessä tilannetta yksittäisten ilmiöiden suhteen kuin kysyttäessä kokonaistilannetta.

Turvattomuuden perusulottuvuudet

Turvattomuuden kokemisen muutosten selvittämisen ohella tutkimuksessa käsitellään sitä, millaisiin keskeisiin ulottuvuuksiin koettua sosiaalista turvattomuutta mittaavat ilmiöt ryhmittyvät ja kuinka turvattomuus näitä osa-alueita kohtaan jakautuu taustamuuttujien ryhmien välillä. Väestöryhmien turvattomuuserojen selvittäminen 17 eri ilmiön suhteen vaatisi runsaasti tilaa. Tästä syystä on tarpeen ensin tiivistää muuttujaryppään informaatio keskeisiin ja laajempiin ulottuvuuksiin. Sopiva työkalu informaation tiivistämiseen on *eksploratiivinen eli kokeileva faktorianalyysi*. Se suoritetaan ainoastaan vuoden 2005 Tampereen terveys- ja sosiaalikeskustelun aineistona käyttäen. Tämä siitä syystä, että koettua sosiaalista turvattomuutta mittaavat huolenaiheet ovat osittain vaihdelleet vuosien 1996, 1999, 2002 ja 2005 kyselyiden välillä. Eri vuosien vertailu faktorianalyysin keinoin olisi tällöin tulkinnallisesti hankalaa. Vuoden 2005 kyselystä suoritettavassa faktorianalyysissä on siis kyse poikkileikkaukseen perustuvasta pysäytyskuvasta (Karvonen & Rintala 2007, 415).

Eksploratiivisesta faktorianalyysistä voidaan puhua myös aineistolähtöisenä faktorianalyysinä, sillä se pyrkii etsimään muuttujajoukosta havaittujen muuttujien vaihtelua selittäviä faktoreita ilman vahvoja etukäteisoletuksia faktoreiden määrästä ja tulkinnasta. Tavoitteena on siten löytää muuttujajoukosta piileviä eli latenteja muuttujia, joita voidaan hyödyntää uusina muuttujina jatkoanalyseissä. Faktorianalyysi on yksi vanhimmista yhä käytössä olevista tilastotieteen monimuuttujamenetelmistä. Se on menetelmä, jota voidaan soveltaa moneen erilaiseen aineistoon ja tutkimustyyppiin, kun tarkoituksena on ryhmitellä suuri muuttujajoukko muutamaan ryhmään ja siten vähentää tutkittavan ilmiön hajanaisuutta. Analyysimallin tavoitteena on yksinkertaistaen löytää muuttujien väliltä jotain yhteistä, joka yhdistää useat muuttujat toisiinsa jollain teoriassa ja käytännössä toimivalla tavalla. (Metsämuuronen 2006, 632.)

Teoreettisesti faktorianalyysi pyrkii muuttujien välisten korrelaatioiden perusteella muodostamaan sellaisia lineaarisia yhdistelmiä, jotka parhaiten selittävät muuttujien välistä vaihtelua. Faktorianalyysiin valittujen muuttujien kelpoisuutta voidaan arvioida *kommunaliteettien* avulla. Ne kertovat, kuinka suuri osuus yksittäisen muuttujan vaihtelusta selittyy löydettyjen faktoreiden avulla. Mitä voimakkaammin muuttuja latautuu jollekin faktorille, sitä lähempänä kommunaliteetti on arvoa 1. Alhaisten kommunaliteettien perusteella voidaan osa muuttujista poistaa analyysistä ja suorittaa se uudestaan ilman kyseistä muuttujaa. *Rotatointi* tarkoittaa faktorianalyysin vaihetta, jossa faktoreiden akseleita käännetään tulkinnan selkeyttämiseksi siten, että muuttujat latautuisivat mahdollisimman selkeästi eri faktoreille. Tämä voidaan tehdä käyttäen joko vino- tai suorakulmaista rotaatiota. Menetelmän valinta riippuu taustalla olevasta teoriasta. Jos voidaan olettaa faktoreiden aihepiireiltään korreloivan selkeästi keskenään, on syytä tehdä ainakin aluksi vinorotaatio. Kukin analyysissä mukana oleva muuttuja saa *faktorilatauksia*, joiden arvot ovat välillä -1 ja 1. Lataukset määrittävät, kuinka paljon kunkin faktorin avulla pystytään selittämään kyseisen muuttujan vaihtelusta. Mitä lähempänä latauksen itseisarvo on arvoa yksi, sitä paremmin faktori selittää muuttujan vaihtelua. Negatiivinen lataus puolestaan kertoo, että muuttujan arvo korreloi negatiivisesti faktorin kanssa. Jos jokin muuttuja ei lataudu riittävässä määrin (nyrkkisääntönä 0,30) yhdellekään faktorille, kannattaa se poistaa analyysistä. (Metsämuuronen 2006, 633-636; Yhteiskuntatieteellisen tietöarkiston menetelmäopetuksen valtakunnallinen tietovaranto: Faktorianalyysi.)

Faktorianalyysin avulla löydettyjen faktoreiden toimivuutta voidaan arvioida sisällöllisesti tai muuttujien latausten perusteella lasketulla faktorin ominaisarvolla, johon huomioidaan kunkin muuttujan lataus kyseisellä faktorilla. Perinteisesti faktorin ominaisarvon alarajana on pidetty arvoa 1, mutta mikäli faktori on helposti tulkittavissa, ovat sitä pienemmätkin ominaisarvot sallittuja. Useimmiten faktorianalyysi kuitenkin tarjoaa ennemminkin liikaa kuin liian vähän faktoreita. Normaali faktoreiden määrä on kolmasosa - kuudesosa analyysissä olevien muuttujien määrästä. Faktoriratkaisun ollessa valmis, faktorit tulkitaan ja nimetään voimakkaimmin latautuneiden muuttujien mukaan siten, että faktorit mahdollisimman hyvin kuvaavat muuttujien sisältöä. (Metsämuuronen 2006, 635-636;

Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston menetelmäopetuksen valtakunnallinen tietovaranto: Faktorianalyysi.)

Turvattomuus väestöryhmittäin

Faktorianalyysiin perustuva analyysivaihe jatkuu siten, että tuloksena saadun faktoriratkaisun pohjalta muodostetaan uusia muuttujia, jotka kukin edustavat yhtä faktoria eli turvattomuuden perusolottuvuutta. Uusien muuttujien muodostamisen jälkeen tutkitaan niiden ja sosio-demografisten taustamuuttujien välisiä yhteyksiä. Analyysivaiheessa selvitetään siten, onko esimerkiksi vastaajien koulutustasolla yhteyttä koetun turvattomuuden voimakkuuteen eri turvattomuuden ulottuvuuksilla.

Faktorianalyysia käytetään usein uusien muuttujien eli summamuuttujien määrittämiseen. Summamuuttujan normaali käyttötilanne liittyy abstraktin käsitteen, esimerkiksi asenteiden kuvaamiseen. Summamuuttuja tarkoittaa yhdistettyä asteikkoa, jossa kunkin havaintoyksikön sijainti asteikolla määräytyy asteikon osina olevien osioiden arvojen summana. (Alkula 1994, 100.) Faktorianalyysin pohjalta summamuuttuja voidaan muodostaa kahdella tavalla: *faktoripistemääriin* perustuen tai vaihtoehtoisesti laskemalla *suora summa* kullekin faktorille voimakkaimmin latautuneista muuttujista eli kärkimuuttujista.

Faktoripistemalli tarkoittaa sitä, kuinka voimakkaasti kukin vastaaja edustaa kutakin faktoria. Faktoripistelasku suoritetaan ennustamalla, millaisen arvon kukin yksilö saisi, jos kutakin faktoria painotettaisiin. Faktoripistemäärien summa uudella muuttujalla on aina nolla. Vastaajat saavat siten sekä positiivisia, että negatiivisia arvoja. Faktoripistemallissa kaikki faktorille latautuvat muuttujat vaikuttavat faktoripisteisiin. Tämä on samalla faktoripistemenetelmän ongelma, sillä faktoripisteisiin vaikuttavat omalla painollaan faktorin kannalta niin tärkeät kuin vähemmän tärkeätkin muuttujat. Faktorit tulkitaan kärkimuuttujien perusteella, mutta faktoripisteiden sisältö saattaa rakentua enemmän keskitasoisten latausten kautta, varsinkin, jos faktorilla on ainoastaan pari kärkimuuttujaa. (Alkula 1994, 278.) Suora summa puolestaan muodostetaan kullekin faktorille vahvimmin latautuneista muuttujista, jotka kytkeytyvät muuttujien alkuperäisiin arvoihin. Se saattaa

olla faktoripistemäärämällä helpompi tulkita, mutta faktoripistemäärämällä taas on suoraa summaa korkeampi reliabiliteetti. (Metsämuuronen 2006, 637; Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston menetelmäopetuksen valtakunnallinen tietovaranto: Faktorianalyysi.)

Tässä tutkimuksessa käytetään faktoripisteistä muodostettuja summamuuttujia, koska silloin uusien muuttujien reliabiliteetit ovat korkeampia kuin suoraa summaa käytettäessä. Taustamuuttujien vastaajaryhmät saavat kullakin turvattomuusulottuvuudella faktoripistekeskiarvokseen positiivisen tai negatiivisen arvon, jolloin taustamuuttujan vastaajaryhmiä voidaan vertailla keskenään ulottuvuuksien suhteen. On myös toisaalta hyvä, että muuttujien lataukset tulevat huomioituiksi kukin omalla painollaan. Myös faktoripistekeskiarvoja tulkitessa on olennaista selvittää, onko turvattomuuden perusulottuvuuksien ja taustamuuttujien luokkien välillä tilastollisesti merkitsevää yhteyttä eli onko todennäköistä, että väestöryhmien turvattomuuserot ovat todellisia perusjoukon ilmiöitä. Tämä selvitetään samaan tapaan kuin turvattomuuden tason muutoksen yhteydessä eli yksisuuntaista varianssianalyysiä ja *Tamhanen* testiä käyttäen. Kaksiluokkaisten muuttujien kohdalla tilastollinen merkitsevyys testataan t-testin avulla.

4. Kuinka mitata kokemusten muutoksia?

Yhdeksi tutkielman päätehtäväksi asetettiin koetun sosiaalisen turvattomuuden muutosten selvittäminen vuosien 1996 ja 2005 välillä. Aineistona käytettävät neljän eri vuoden kyselyt osoittautuivat kuitenkin tarkemmassa tarkastelussa ongelmallisiksi muutostarkastelun näkökulmasta. Alkuperäisen suunnitelman mukaan muutoksia oli tarkoitus selvittää siten, kuinka koetun turvattomuuden yleisyys ja vakavuus eri ilmiöitä kohtaan on tutkittavalla aikajaksolla vaihdellut. Aineistosta kuitenkin ilmeni, että sellaisia kysymyksiä, joiden avulla muutoksia oli mahdollista kaikkien neljän ajankohdan välillä perustellusti tarkastella, oli lopulta harmittavan vähän. Muutosasetelman ongelmasta aukeni kuitenkin väylä kysymyksenasettelua koskevalla pohdinnalle. Tämä mahdollisuus juontui siitä, että käytettävissä oli neljänä eri ajankohtana kerätyt kyselyt, jotka jakautuivat mittarien suhteen kahteen, keskenään lähes identtiseen ryhmään (1996/1999 ja 2002/2005). Siten oli mahdollista arvioida, millainen vaikutus ilmiön kysymysmuodolla on koetun turvattomuuden yleisyyteen.

Täsmällisten tosiasioiden – arvionvaraisten tosiasioiden mittaaminen

Kyselytutkimuksilla saadaan täydennettyä erinäisten tilastojen muodostamaa kuvaa eri ilmiöistä. Esimerkiksi kansallisten uhritutkimuksien tavoitteena on saada tietoa myös sellaisista rikoksista, joista ei ole tehty rikosilmoitusta (Lappi-Seppälä & Kivivuori 2005). Kyselytutkimuksen etu onkin, että sillä saadaan kerättyä tietoa ihmisiltä suoraan. Kyselyä laadittaessa on kiinnitettävä huomiota kvantitatiivisen mittaamisen ongelmakohtiin. Tulosten luotettavuuden kannalta on olennaista saada kysymykset ja vastausvaihtoehdot muotoiltua siten, että vastaajat ymmärtävät ne mahdollisimman yhdenmukaisella tavalla. Mittaamisessa tasapainoillaan teoreettisen käsitteen empiiristen arvojen ja arkikielellä tehtyjen havaintojen välillä. Kyselyä laadittaessa tulisi siten pystyä muodostamaan teoreettisista käsitteistä arkikielellä ymmärrettäviä kysymyksiä ja vastausvaihtoehtoja. Tämä on suhteellisen yksinkertaista, mikäli kysyttävän ilmiön arkikielen ilmaisut ovat lähellä teoreettisen kielen määrittämiä, kuten esimerkiksi ikää kysyttäessä. Usein kuitenkin kysytään myös sellaisia asioita tai ilmiöitä, joilla ei ole yksikäsitteistä sisältöä arkikielessä. Esimerkiksi tämänkaltaisesta ilmiöstä sopii hyvin turvattomuus, joka voidaan

käsitteellisesti määrittää monella tapaa. Tällöin mittaaminen aiheuttaa ongelmia, varsinkin kun kyselytutkimuksissa mittaukset joudutaan yleensä tekemään standardoiduin menetelmin, joissa merkitysten eroavaisuuksia ei ole helppo huomioida. (Pöntinen 2004, 42.)

Käsitteanalyysi on tutkimuksessa olennaista, sillä se vaikuttaa empiirisen tiedon jäsentymiseen ja havainnoista tehtäviin päätelmiin (Eskola 1971, 28). Antti Eskola huomauttaa, että ihmisten arvoja, asenteita ja mieltymyksiä kysyttäessä on kyse yleistetyistä ja arvionvaraisista tosiasioista. Saman voidaan nähdä osittain pätevän myös kokemusten mittaamiseen. Onnellisuutta paljon tutkineen Markku Ojasen mukaan kokemusten mittaaminen ei koskaan ole aivan tarkkaa, mutta kuitenkin riittävän tarkkaa, että voitaisiin sanoa jotakin ryhmien välisistä eroista tai ilmiöiden välisistä yhteyksistä (Ojanen 2006, 63-64). Kokemusten mittaaminen sijoittuu käsitteellisesti objektiivisesti havaittavissa olevien tosiasioiden ja asenteiden mittaamisen välimaastoon. Objektiiviset tosiasiat ovat tarkasti mitattavissa, kuten vaikkapa juuri ikä tai työntekijän kuukausitulot. Eskolan mukaan asenteen käsite taas ei viittaa mihinkään yksityiseen tekoon tai mielipiteeseen, vaan useissa, samaan objektiin kohdistuvissa sanallisissa tai toiminnallisissa reaktioissa ilmenevään johdonmukaisuuteen. Asenteita mitattaessa on kyse nimenomaan tunneperäisistä reaktioista johonkin tiettyyn ärsykkeeseen. Asenteet ovatkin puhtaasti subjektiivisia käsityksiä siitä, miten asioihin tulee suhtautua (Puohiniemi 1996, 31-21). Myös kokemus on subjektiivinen ilmiö mutta se rakentuu kuitenkin asennetta enemmän psykososiaalisen tiedon myötä eli ihmisen ja fyysikaalisen ympäristön vuorovaikutuksessa. (Eskola 1971, 168-176.)

Muutoksen mittaaminen

Kun halutaan tutkia tietyllä aikavälillä tapahtuneita muutoksia kyselytutkimusten perusteella, täytyy kiinnittää tarkkaa huomiota eri ajankohtina laadittujen kyselyiden yhdenmukaisuuteen, jotta tulokset olisivat vertailukelpoisia. Tämä voi olla hankalaa, koska esimerkiksi sosiaaliseen turvattomuuteen käsitteellisesti liittyviä ilmiöitä nousee pinnalle keskusteluun aika ajoin ja on luonnollisesti tärkeää hankkia tietoa ihmisten näkemyksistä kulloinkin ajankohtaisia ilmiöitä kohtaan. Kuitenkin samalla, kun uusia ilmiöitä otetaan

kyselysarjoihin mukaan, täytyy pitää huoli siitä, etteivät muutostutkimuksen mahdollisuudet oleellisesti heikkene. Tämä tarkoittaa sitä, että ne ilmiöt, jotka pysyvät mukana ajankohdasta toiseen, tulisi pyrkiä esittämään eri ajankohtina täsmälleen samassa muodossa.

Painetta kysymysmuodon muuttamiselle esiintyy esimerkiksi silloin, jos huomataan, että aiemmassa kyselyssä jokin kysymys on saatettu ymmärtää tavoitellusta poikkeavalla tavalla. Tässä aineistossa esimerkkinä tällaisesta on vuosina 2002 ja 2005 kysytty alkoholin käytön lisääntymisen aiheuttama turvattomuus, joka vuonna 2005 muunnettiin muotoon yleinen alkoholin käytön lisääntyminen. Muutoksella pyrittiin tarkentamaan kysymystä, jotta vastaajat ymmärtäisivät sen tarkoittavan nimenomaan alkoholin käytön lisääntymistä yhteiskunnassa eikä niinkään omaa alkoholin käyttöään (taulukko 3). Toki ennen kyselyn varsinaista lähettämistä on tehtävä testikysely, jossa väärin ymmärtämisen mahdollisuudet pyritään kartoittamaan. Muutospainetta voi aiheuttaa myös, jos jokin aiemmin yleisesti käytetty kysymysmuoto muuttuu ajan myötä poliittisesti epäkorrektiksi.

Muutostutkimuksen yhteydessä puhutaan usein myös vertailevasta tutkimusasetelmasta. Tosin sosiologinen tutkimus on aina luonteeltaan vertailevaa, kun tarkoituksena ei ole ainoastaan kuvata vaan myös selittää sosiaalisia ilmiöitä. Yksinkertaisimmillaan vertaileva asetelma tarkoittaa ilmiöiden tarkastelua suhteessa toisiin ilmiöihin. (Arminen & Alapuro 2004, 7.) Vertailevalla tutkimuksella viitataan kuitenkin yleensä valtioiden vertailuun. Vertailtavuuden tavoite perustuu kuitenkin myös siihen, että kvantitatiivisessa yhteiskuntatutkimuksessa etsitään riippuvuussuhteita yhteiskunnan eri lohkojen välillä. Jos tutkimuksen kohteena on ainoastaan yksi yhteiskunta, on riippuvuussuhteita vaikea havaita, sillä kohteessa ei ole vaihtelua. Koko kansaa koskevissa tutkimuksissa on toki yksilöiden tai alueiden välistä vaihtelua, mutta yhteiskuntatason kannalta kysymys on kuitenkin tapaustutkimuksesta. Myös aikaperspektiivi eli muutosten tarkastelu auttaa kyllä näkemään osan yhteyksistä, mutta vain yhden yhteiskunnan ainutlaatuisessa kontekstissa. Vertaileva asetelma voi usein olla välttämätön, jotta nähtäisiin, mikä on useammalle yhteiskunnalle yhteistä ja mikä taas kyseiselle yhteiskunnalle erityistä. Mittaaminen on ylipäätään kvantitatiivisen tutkimuksen kipupiste, koska kaikki ei helpolla antaudu mielekkäästi

mitattavaksi. Vertailevassa tutkimuksessa pulmat korostuvat, koska taustalla olevat merkitysrakenteet voivat vaihdella. (Pöntinen 2004, 44.)

Mittareiden vertailtavuus tässä tutkimuksessa

Pyrkimyksenä oli selvittää sosiaalisen turvattomuuden muutosta neljänä ajankohtana kerätyn kyselyaineiston perusteella. Kyseessä oli *toisistaan riippumattomat otokset*, joten vastaajat vaihtuivat kyselystä toiseen. Peräkkäisten riippumattomien otosten ohella muutostutkimuksessa käytetään myös *paneelimenetelmää*, jolloin vastaajajoukko pysyy samana ajankohdasta toiseen. Paneeliasetelmassa pystytään siten tutkimaan samojen vastaajien elämää ja näkemyksiä pitkällä ajanjaksolla. Ruotsissa on käytössä 1960-luvun lopulta alkunsa saanut paneeliaineisto, joka antaa mahdollisuuden seurata yksityiskohtaisesti elinolojen muutoksia eri väestöryhmissä sekä väestöryhmäerojen muuttumista (Simpura 1996, 17; ks. myös Erikson & Åberg 1984). Paneelitutkimukselle läheistä sukua on *kohorttitutkimus*, jossa seurataan jotain tiettyä ikäluokkaa eri aikoina. Yhteiskunnassa tapahtuvia muutoksia ja kehityslinjoja pyritään havainnoimaan myös *trenditutkimuksen* keinoin. Esimerkiksi tulevaisuudentutkimuksessa ja yritysmaailmassa käytettävä trendianalyysi perustuu siihen, että maailmassa parhaillaan tapahtuvia suuria muutosilmiöitä tarkastelemalla pyritään ennustamaan tulevaisuuden kulkua.

Tässä tutkimuksessa luotettavia tuloksia tavoitellessa etsittiin kyselyistä sellaisia tutkittavaa ilmiötä kuvaavia mittareita, jotka kyselyvuodesta riippumatta olisivat mahdollisimman yhdenmukaisia. Kuten taulukossa 3 havainnollistetaan, oli kyselyiden välillä eroavaisuuksia melko runsaasti. Tarkemmin katsoen näistä eroista aukeni kuitenkin metodologisesti kiinnostava kysymys, jota käytettävissä olevilla aineistoilla oli mahdollista tarkastella. Näin siksi, että vertailtavia ajankohtia oli enemmän kuin kaksi ja että neljän vuoden kyselylomakkeet olivat jakautuneet tutkittavan ilmiön suhteen kahteen ryhmään.

Vuosien 1996 ja 1999 sekä puolestaan 2002 ja 2005 kyselyt olivat keskenään koetun sosiaalisen turvattomuuden muuttujapatterin suhteen lähes identtisiä. Jos vertailtavia kyselyvuosia olisi ollut ainoastaan kaksi ja kysymykset eroaisivat enemmän tai vähemmän toisistaan, olisi vaikeaa päätellä, missä määrin turvattomuuden mahdolliset muutokset

selittyvät mittareiden sävyeroilla ja missä määrin taas tosiasiallisesti tapahtuneista muutoksista. Nyt aineistoissa on useita sellaisia ilmiöitä, joiden suhteen voidaan tarkastella havaintoja kahdessa ryhmässä eli vuosina 1996 ja 1999 sekä 2002 ja 2005 ja tehdä päätelmiä asetelman pohjalta. Mikäli turvattomuuden yleisyys on vertailtavien muuttujien suhteen muuttunut merkittävästi näiden kahden vuosiryhmän välillä, on huolenaiheen kysymysasulla mitä luultavimmin vahva merkitys muutoksen suuruuteen.

Taulukosta 3 nähdään, mitä turvattomuuden ilmiöitä ja missä kysymysmuodoissa niitä on kysytty eri vuosina. Lisäksi taulukosta havaitaan, kuinka yleistä turvattomuus on eri vuosina ollut. Taulukkoon on laskettu niiden vastaajien osuudet, jotka kokivat kyseisen ilmiön aiheuttavan melko tai erittäin paljon turvattomuutta. Tarkastelemalla kysymyksiä ja niiden ilmentämää turvattomuuden yleisyyttä on mahdollista tehdä päätelmiä sanamuotojen vaikutuksesta turvattomuuden kokemiseen.

TAULUKKO 3. Melko tai hyvin paljon turvattomuutta kokeneiden osuudet sosiaalista turvattomuutta kuvaavilla muuttujilla vuosina 1996, 1999, 2002 ja 2005.

Muuttujat	1996	1999	2002	2005
Sairaus tai sairastumisen uhka	31	28	- (1)	-
Oma terveys	-	-	26	28
Toimeentulo	36	32	-	-
Toimeentulo-ongelmat	-	-	22	23
Väkivaltarikollisuus	52	60	-	-
Väkivallan pelko	-	-	14	11
Työttömyys tai työttömyyden uhka	40	34	-	-
Työttömyys tai sen uhka	-	-	15	14
Asuminen, asumisolot	15	14	-	-
Asumisen epävarmuus, asumisolot	-	-	7	6
Alkoholin käytön lisääntyminen	30	36	-	-
Yleinen alkoholin käytön lisääntyminen	-	-	-	27
Ihmisten välinpitämättömyys toisiaan kohtaan	54	61	-	-
Ihmisten välinpitämättömyys toisistaan	-	-	41	47
Läheisen ihmisen vakava sairaus	55	56	-	-
Läheisen ihmisen sairaus tai vamma	-	-	33	37
Yksinäisyys	18	19	-	-
Yksinäisyys, yksin jäämisen pelko	-	-	11	14
Lasten ja nuorten tulevaisuus	59	61	-	-
Lasten tai lastenlasten tulevaisuus	-	-	31	27
Ulkomaalaisten / pakolaisten tulo	24	30	-	-
Luonnon saastuminen	55	55	-	-
Huumeiden leviäminen	66	74	-	-
Sosiaali- ja terveyspalveluiden supistaminen	49	52	-	-
Terveyspalvelujen saanti	-	-	17	18
Sosiaalipalvelujen saanti	-	-	13	15
Vamma tai vammautuminen	43	42	-	-
Päihteiden käyttö lähipiirissä	-	-	7	7
Työssä jaksaminen	-	-	22	23
Huoli itsenäisestä selviytymisestä	-	-	13	15
Oman paikan löytäminen yhteiskunnassa	-	-	9	9
Vastaaajien lukumäärä	2640	2421	2428	2255

1. - tarkoittaa, ettei ilmiötä ole kysytty kyseisenä vuotena tai sitten ilmiön kirjoitusmuoto on erilainen.

Taulukosta 3 erottuu selkeästi muutama ilmiö, joiden luotettavuutta muutoksen mittareina on havainnollistavaa tarkastella. Mittareiden luotettavuudesta käytetään termejä

reliabiliteetti ja *validiteetti*. Joidenkin turvattomuuspatterin mittareiden kohdalla kysymysmuotojen erot vuosien välillä ovat sellaisia, että niiden voidaan nähdä heikentävän muutosasetelman validiteettia. Tämä tarkoittaa, että näennäisesti samaa ilmiötä mitattaessa, mitataankin oikeastaan kahta eri asiaa. Osa mittareista on taas sellaisia, joiden kohdalla kysymysmuotojen erojen voidaan katsoa heikentävän vertailtavuuden reliabiliteettia, jolloin puhutaan mittarin toistettavuuden luotettavuusongelmasta. (Metsämuuronen 2006, 66.)

Validiteettiongelma on kyse esimerkiksi kysyttäessä väkivallan aiheuttamaa turvattomuutta. Vuosina 1996 ja 1999 sitä kysyttiin *väkivaltarikollisuutena* ja vuosina 2002 ja 2005 *väkivallan pelkona*. Melko paljon tai erittäin paljon turvattomuutta väkivaltarikollisuutta kohtaan koki 52 % (1996) ja 60 % (1999) vastaajista. Väkivallan pelkoa kohtaan turvattomuutta puolestaan koki 14 % (2002) ja 11 % (2005) vastaajista. Tulkinta on sikäli haastavaa, että turvattomuuden kokeminen vuosina 1996 ja 1999 oli usean ilmiön suhteen erittäin yleistä kun taas vuosina 2002 ja 2005 se oli kokonaisuutena katsoen vähäisempää. Toisaalta on hankala nähdä, kuinka väkivaltaa kohtaan koettu turvattomuus olisi todellisuudessa vähentynyt kolmen vuoden aikana peräti 46 prosenttiyksikköä, varsinkaan kun tilastojen mukaan väkivalta Suomessa ei ole kyseisellä aikavälillä vähentynyt (Sirén ym. 2007, 2-3). Täten voidaan päätellä, että *väkivaltarikollisuus* on enemmän turvattomuutta aiheuttava ilmiö kuin *väkivallan pelko* ja kyseessä on kaksi eri asiaa. Tämänkaltaisessa tilanteessa voidaan puhua *kriteerivalidiudesta*, jossa verrataan mittarilla saatua arvoa johonkin arvoon, joka toimii validiuden kriteerinä (Metsämuuronen 2006, 67). Tarkalleen ei voida kuitenkaan tietää, kuinka merkittävä vaikutus kysymysmuodon vaihtelulla on.

Myös reliabiliteettiongelmissa on aineistossa hyviä esimerkkejä. Suuria muutoksia turvattomuuden yleisyydessä kahden vuosiryhmän välillä oli nähtävissä läheisen ihmisen sairautta ja jälkipolven tulevaisuutta kuvaavien mittareiden kohdalla. Erimerkiksi kysyttäessä turvattomuutta läheisen ihmisen vakavan sairauden suhteen on syytä epäillä, että ainakin osa vastaajista koki sen huolestuttavampana kuin kysyttäessä turvattomuutta läheisen ihmisen sairauden tai vamman suhteen. Sanalla vakava on mahdollisesti merkitystä turvattomuuden kokemisen voimakkuuteen, joten ilmiön muutoksen tarkastelu

kohtaa luotettavuusongelman. Puolestaan lasten tai lastenlasten tulevaisuudesta puhuttaessa mennään mielikuvissa mahdollisesti huomattavastikin kauemmas tulevaisuuteen kuin puhuttaessa lasten ja nuorten tulevaisuudesta. Sen sijaan muutos turvattomuudessa sairautta tai sairauden uhkaa kohtaan ei ole ollut kovin paljon yleisempää kuin tiedusteltaessa turvattomuutta omaa terveyttä kohtaan. Kiinnostavaa sen sijaan on, että turvattomuus sairautta tai sairastumista kohtaan vuosina 1996 ja 1999 ei aiheuttanut enempää turvattomuutta kuin omaa terveyttä kohtaan koettu turvattomuus vuosina 2002 ja 2005. Kuitenkin tämän mittarin voidaan tulkita kohtaavan luotettavuusongelman ajallisen vertailun suhteen

Taulukosta 3 näkyy, ettei sosiaalisen turvattomuuden kysymyspatterissa lopulta ollut yhtään sellaista ilmiötä, joka olisi esitetty kaikkina neljänä vuotena täsmälleen samassa kysymysmuodossa. Tästä huolimatta joukossa on kaksi ilmiötä, joiden suhteen turvattomuuden muutosta voidaan perustellusti tarkastella. Työttömyyttä ja välinpitämättömyyttä kuvaavat ilmiöt on esitetty kaikkina ajankohtina sellaisissa muodoissa, että niiden voidaan katsoa tarkoittavan samaa asiaa ja välttävän mittarin luotettavuusongelman. Käsiteparit *työttömyys tai työttömyyden uhka / työttömyys tai sen uhka* ja *ihmisten välinpitämättömyys toisiaan kohtaan / ihmisten välinpitämättömyys toisistaan* ovat sisäisesti niin yhdenmukaisia, että on vaikea nähdä vaaraa väärintulkinnalle kirjoitusmuodon muunnoksista johtuen. Tosin välinpitämättömyys on ylipäänsä käsitteenä sellainen, joka saatetaan tulkita hieman eri tavoin vastaajan näkökulmasta riippuen eli se on ehkä näistä kahdesta enemmän arvionvarainen tosiasia. Työttömyyden ja välinpitämättömyyden aiheuttaman turvattomuuden ajalliseen vaihteluun syvennyttään tarkemmin seuraavassa luvussa.

Kokemusten mittaaminen ja muutostutkimuksen haasteet

Kokemus on ilmiönä subjektiivinen, monen tekijän kautta rakentuva kokonaisuus. Sen mittaaminen eroaa objektiivisten tosiasioiden mittaamisesta nimenomaan subjektiivisen luonteensa johdosta. Tämän tutkimuksen sosiaalisen turvattomuuden kysymyspatterissa osa ilmiöistä on konkreettisempia kuin toiset. Työttömyyden uhka on varmasti konkreettisemmin käsitettävissä oleva ilmiö kuin ihmisten välinpitämättömyys toisistaan.

On kuitenkin tärkeää kysyä ihmisiltä heidän subjektiivisista kokemuksistaan eri asioista, tilastorekisterien tarjoaman tiedon lisäksi. Kokemuksiin perustuvan tiedon tulkinta voi olla haastavaa, kuten on esimerkiksi välinpitämättömyyden suhteen. Mahdollisten syiden etsintä voi kuitenkin tuoda esiin sellaisia taustatekijöitä, joita pelkästään objektiivisiin mittareihin perustuva tutkimus ei huomaisi. Tämän johdosta on tärkeää kysyä asioita suoraan ihmisiltä. (ks. esim. Veerhoven 2004, 19-24.)

Jotta kyselytutkimuksen empiiristen analyysien tuloksia voidaan luotettavasti tulkita, on kysymykset ja vastausvaihtoehdot muotoiltava siten, että vastaajat ymmärtävät ne mahdollisimman yhdenmukaisesti. Tämä on suuri haaste etenkin kieli- ja kulttuurirajat ylittävissä tutkimuksissa. Euroopan Unionissa on kehittynyt pyrkimyksiä seurata jäsenmaiden sosiaalista kehitystä yli ajan vertailukelpoisilla mittareilla. Kansallisella tasolla käytettävistä mittareista ollaan EU:ssa kiinnostuneita. (Heikkilä & Kautto 2002, 19-24). Aiemmin esimerkkinä käytetty ikä ymmärretään yhdenmukaisesti kielieroista riippumatta. Onnellisuus taas on puhtaasti subjektiivinen ilmiö, jonka pukeminen yhdenmukaisesti ymmärrettävään sanamuotoon voi olla haastavaa läheistenkin kielten välillä.

Mittareiden validiteetin ja reliabiliteetin tarkastelu on tärkeä osa kvantitatiivista tutkimusta. Tähänastiset tulokset osoittavat, että tutkimuksen aineiston suhteen on oltava tarkkana, jotta vältetään virhetulkinnoilta turvattomuuden muutoksen suhteen. Taulukkoa 3 tarkasteltaessa näyttäisi siltä, että turvattomuuden kokeminen on monen ilmiön suhteen ollut vuosina 1996 ja 1999 huomattavasti yleisempää kuin vuosina 2002 ja 2005. Kuuden ilmiön suhteen oli vuosina 1996 ja 1999 melko tai hyvin paljon turvattomuutta kokevia yli 50 prosenttia vastaajista. Vuosina 2002 ja 2005 ei tällaisia ilmiöitä ollut yhtään. On harmillista, ettei turvattomuuden ajallista vaihtelua vuosina 1996-2005 pystytä perustellusti tutkimaan muiden kuin työttömyyden ja välinpitämättömyyden suhteen, vaikka niidenkin kysymysmuodot ovat hieman muuttuneet vuosien välillä. Myös muiden turvattomuusilmiöiden antama informaatio on kuitenkin arvokasta monessakin mielessä. Ensinnäkin niiden avulla on mahdollista tarkastella sitä, kuinka tärkeää vertailtavien mittareiden yhdenmukaisuus on. Toiseksi on kiinnostavaa nähdä, millaiset ilmiöt ovat kunakin vuonna olleet keskustelussa esillä ja siten päätyneet mukaan kyselyihin.

Kolmanneksi on syytä tarkastella, kuinka paljon eri ilmiöt ovat yksittäisinä vuosina aiheuttaneet turvattomuutta sinänsä ja suhteessa muihin ilmiöihin.

5. Koettu sosiaalinen turvattomuus vuosina 1996-2005

Tämän tutkimusvaiheen alkuperäisenä suunnitelmana oli tarkastella mahdollisimman monen sosiaalista turvattomuutta aiheuttavan ilmiön muutosta vuosina 1996-2005. Lopulta muutosanalyysiin hyväksyttävän ilmiön kriteeriksi asetettiin, että se on esitetty vertailtavina ajankohtina mahdollisimman yhdenmukaisesti ymmärrettävällä tavalla, jotta välttyttäisiin mittarin vastaavuus- ja luotettavuusongelmilta. Kriteerit täyttivät turvattomuuspatterista ainoastaan työttömyyttä ja välinpitämättömyyttä kuvaavat kysymykset (taulukko 3). Muut muuttujat olivat joko sellaisia, joiden kysymysmuodot vaihtelivat liikaa kyselyjen välillä tai sitten niitä oli kysytty ainoastaan joinakin vuosina, useimmiten niin, että kyselyvuodet olivat joko 1996 ja 1999 tai 2002 ja 2005. Poikkeuksena alkoholin käytön lisääntyminen, jota oli kysytty vuosina 1996, 1999 ja 2005. Vuoden 2005 kirjoitusmuoto erosi kuitenkin liikaa edellisistä luotettavan vertaamisen mahdollistamiseksi.

Turvattomuuden muutoksen selvittäminen kohdistui siten pääasiassa työttömyyden ja välinpitämättömyyden aiheuttamaan turvattomuuteen. Kokonaistilanteen hahmottamiseksi on kuitenkin turvattomuuspatterin yhteydessä kysytty kaikkina neljänä vuotena kääntäen myös koetun turvallisuuden tilannetta. Vuosina 1996, 1999 sitä tiedusteltiin kysymällä, *mitä ajattelette sosiaalisesta hyvinvoinnistanne ja turvallisuudestanne tällä hetkellä?* (1 = erittäin huono, ...5 = erittäin hyvä). Vuonna 2002 taas kysyttiin, *mitä ajattelette elämisenne turvallisuudesta ja varmuudesta nykyisin?* Vuonna 2005 kysymys oli muunnettu muotoon, *Kun ajattelette aikaa kolme vuotta sitten ja vertaatte sitä nykyhetkeen, onko elämisenne turvallisuus siitä* (1 = selvästi parantunut...5 = selvästi huonontunut)? Myöskään tämä kysymys ei siten saanut täysin puhtaita papereita muutosasetelman kannalta, koska se on muuttunut vuosien välillä. Kysymys antaa kuitenkin hyödyllistä tietoa, koska tutkittavaa siinä on kysytty tutkittavaa ilmiötä kokonaisvaltaisesti ja kääntäen turvattomuuteen nähden. Kysymyksen avulla on lisäksi mahdollista tarkastella muutoksia vuosien 1996 ja 1999 sekä 2002 ja 2005 välillä.

Muutosanalyysien tulokset

Taulukosta 4 havaitaan työttömyyttä sekä välinpitämättömyyttä kohtaan koetun turvattomuuden tason vaihtelu vuosina 1996-2005. Sitä, muuttuivatko turvattomuuden keskiarvot tilastollisesti merkitsevästi tutkittavana aikajaksona, selvitettiin yksisuuntaisen varianssianalyysin avulla. Lisäksi käytettiin *Tamhanen* testiä, jolla saatiin selville, eroavatko keskiarvot merkitsevästi yksittäisten vuosien välillä. Taulukosta 5 puolestaan nähdään vastaajien yleisarvio heidän hyvinvoinnista ja turvallisuudesta vuosina 1996-2002. Taulukossa 6 vastaajien jakaumat vuoden 2005 aineistosta, jossa tiedusteltiin heidän sosiaalisen turvallisuutensa muutosta viimeisen kolmen vuoden aikana.

TAULUKKO 4. Työttömyyden ja välinpitämättömyyden aiheuttaman turvattomuuden keskiarvot vuosina 1996-2005 sekä varianssianalyysin tulokset.

Muuttujat	1996	1999	2002	2005	F-testi	P-arvo
Työttömyys tai työttömyyden uhka Työttömyys tai sen uhka	2,87	2,58	1,91	1,90	305,714	0,000
Ihmisten välinpitämättömyys toisiaan kohtaan Ihmisten välinpitämättömyys toisistaan	3,30	3,47	2,85	3,07	98,267	0,000

Taulukosta 4 nähdään, että turvattomuuden taso työttömyyttä tai sen uhkaa kohtaan laski tilastollisesti merkitsevästi ($p < 0,005$) vuosien 1996 ja 2005 välillä. *Tamhanen* testin perusteella saatiin selville, että ainoastaan vuosien 2002 ja 2005 välillä lasku ei ollut tilastollisesti merkitsevä. Työttömyyden aiheuttaman turvattomuuden suhteen laskua tapahtui siten merkitsevästi vuodesta 1996 vuoteen 2002, jonka jälkeen tilanne tasaantui. Suuntaukselle saadaan vahvistusta taulukosta 3, jonka perusteella työttömyyden aiheuttaman turvattomuuden yleisyys väheni runsaasti vuoteen 2002 mennessä. Enimmillään turvattomia oli vuonna 1996 (40 %) ja vähimmillään vuonna 2005 (14 %).

Kun työttömyyden tai sen uhan aiheuttaman turvattomuuden kehitystä tarkasteltiin eri ikäryhmissä, havaittiin, kuten odottaa saattoi, että vanhimmassa ikäryhmässä (65 tai yli) turvattomuus oli harvinaisinta kaikkina vuosina (ks. Liitteet). Muiden ryhmien väliset erot olivat pienempiä, mutta kuitenkin vuosina 1996, 2002 ja 2005 turvattomuus oli yleisintä

35-54-vuotiaiden ryhmässä. Sukupuolen suhteen tarkasteltuna havaittiin, että naisilla turvattomuus oli kaikkina vuosina miehiä yleisempää. Suurimmillaan ero oli vuonna 1999. Vuonna 1996 puolestaan ero oli selkeästi pienin.

Myös ihmisten välinpitämättömyyttä toisiaan kohtaan koettu turvattomuus vaihteli tilastollisesti merkitsevästi vuosien 1996 ja 2005 välillä. Sen muutos ei kuitenkaan ole edennyt yhtä selkeästi kuin työttömyyden aiheuttaman turvattomuuden, vaan taso ensin nousi merkitsevästi vuosina 1996-1999, laski vuosina 1999-2002 ja sitten taas nousi seuraavien kolmen vuoden aikana. Selkeästi korkeimmillaan välinpitämättömyyden aiheuttama turvattomuus oli vuonna 1999. Alhaisimmillaan se taas oli sitä seuranneessa, vuoden 2002 kyselyssä, joten turvattomuus välinpitämättömyyttä kohtaan voi vaihdella nopeasti. Taulukosta 3 nähdään, että myös turvattomuuden yleisyys välinpitämättömyyden suhteen vaihteli yhdenmukaisesti turvattomuuden tason suhteen. Enimmillään turvattomia oli vuonna 1999 (61 %) ja vähimmillään vuonna 2002 (41 %). Keskiarvoista ja osuuksista huomataan, että välinpitämättömyyden aiheuttaman turvattomuus on kaikkina vuosina ollut työttömyyden aiheuttamaa turvattomuutta yleisempää ja vakavampaa.

Ikäryhmittäin tarkasteltuna välinpitämättömyyden aiheuttama turvattomuus oli kaikkina vuosina vähäisintä nuorimmassa eli 15-34-vuotiaiden ryhmässä (ks. liitteet). Yleisintä se oli puolestaan 55-64-vuotiaiden ryhmässä. Kaikissa ryhmissä turvattomuus oli korkeimmillaan vuonna 1999. Työttömyyden aiheuttaman turvattomuuden tavoin naiset kokevat miehiä enemmän turvattomuutta myös välinpitämättömyyden suhteen. Suurimmillaan ero oli vuosina 1996 ja 1999, pienimmillään puolestaan vuonna 2005.

TAULUKKO 5. Melko tai erittäin huonoksi kokonaisturvallisuutensa kokevien osuudet sekä vastaajien keskiarvot vuosina 1996-2002.

	1996	1999	2002
Melko huono / erittäin huono (%)	10,5	7,5	5,2
Keskiarvo	2,14	2,0	2,0

Ensimmäiseksi on taulukkoon 5 liittyen huomioitava kysymyksen muotoilun muutos vuosien 1999 ja 2002 välillä. Vuosina 1996 ja 1999 on kysytty vastaajan mielipidettä hänen sosiaalisesta hyvinvoinnista ja turvallisuudesta kyseisellä hetkellä. Vuonna 2002 puolestaan on kysytty, mitä vastaaja kaiken kaikkiaan ajattelee elämisensä turvallisuudesta ja varmuudesta nykyisin. Lukemia tulkitessa kannattaa siten olla kriittinen, koska kysymyksen muotoilun muutos vaikuttaa tulosten luotettavuuteen. Varmuudella voidaan sanoa, että vuonna 1999 turvattomia oli vähemmän kuin vuonna 1996. Se ilmeni niin turvattomuuden yleisyyttä kuin tasoakin tarkastelemalla. On ehkä hieman yllättävää, ettei vuosina 1996 ja 1999 turvattomia ollut kuin ainoastaan noin 11 ja 8 prosenttia vastaajista. Yksittäisten ilmiöiden suhteen turvattomia oli kuitenkin kyseisinä vuosina huomattavasti enemmän (taulukko 3). Vuonna 2002 turvattomuus oli melko vähäistä yksittäisten ilmiöiden suhteen eikä elämisen kokonaisturvallisuudenkaan suhteen turvattomia ollut kuin noin 5 prosenttia vastaajista.

TAULUKKO 6. Onko elämisenne turvallisuus muuttunut viimeisten kolmen vuoden aikana? Vastaajien jakaumat (%) vuonna 2005.

	2005
Parantunut	31,4
Ei muutosta kolmen vuoden aikana	49,3
Huonontunut	19,2

Taulukon 6 informaatio on esitetty erillään taulukosta 5, koska vuonna 2005 vastaajan kokonaisturvallisuutta koskeva kysymys poikkesi melko paljon edellisten vuosien kysymyksistä. Taulukkoa 6 voi tulkita siten, että se kertoo muutoksesta vuosien 2002 ja 2005 välillä. Noin puolet vastaajista koki elämisen turvallisuutensa pysyneen ennallaan kyseisellä aikajaksolla. Suunnilleen kolmannes puolestaan koki tilanteensa parantuneen ja viidennes huonontuneen. Vuosien 2002 ja 2005 välistä muutosta pystyttiin kuitenkin tarkastelemaan myös yksittäisten turvattomuuden ilmiöiden suhteen, koska kyseisten vuosien kyselyt olivat turvattomuuspatteriltaan pitkälti identtisiä.

Taulukosta 3 nähdään, että vertailukelpoisia ilmiöitä vuosien 2002 ja 2005 välillä oli yhteensä 14, joista 10 suhteen turvattomuus yleistyi. Eniten yleistyivät *ihmisten*

välinpitämättömyys toisia kohtaan (6 prosenttiyksikköä), *läheisen ihmisen sairaus tai vamma* (4 prosenttiyksikköä) sekä *yksinäisyys, yksin jäämisen pelko* (3 prosenttiyksikköä) suhteen. Kolmen ilmiön kohdalla puolestaan turvattomuus väheni. Eniten vähentyi *väkivallan pelkoa* kohtaan (3 %) koettu turvattomuus. Huolien *päihteiden käyttö lähipiirissä* sekä *oman paikan löytäminen yhteiskunnassa* suhteen turvattomuus oli pysynyt vertailuvuosina yhtä vähäisenä (7 ja 9 prosenttiyksikköä).

Turvattomuuden tason muutosta puolestaan pystyttiin tarkastelemaan ilmiöiden keskiarvojen perusteella. Mukaan otettiin jälleen samat 14 ilmiötä. Niiden keskiarvoista vuosien 2002 ja 2005 välillä selvisi, että tilastollisesti merkitsevästi ($p < 0,005$) lisääntyi huolestuneisuus *ihmisten välinpitämättömyyttä toisiaan kohtaan, läheisen ihmisen sairautta tai vammaa* sekä *sosiaalipalvelujen saantia* kohtaan. *Väkivallan pelkoa* kohtaan koettu turvattomuus sen sijaan vähentyi tilastollisesti merkitsevästi kolmessa vuodessa.

Onko tilanne sosiaalisen turvattomuuden suhteen parantunut?

Aineiston asettamista rajoituksista huolimatta turvattomuuden muutoksia pystyttiin selvittämään etenkin työttömyyden tai sen uhan sekä välinpitämättömyyden suhteen. Nämä kaksi ovat siinä mielessä kiinnostavia mittareita, että ne kuvaavat erilaisia huolia. Työttömyys ja myös sen uhka ovat melko konkreettisesti havainnoitavissa, kun taas välinpitämättömyyden voidaan nähdä liittyvän yhteiskunnan yleiseen ilmapiiriin ja siellä vallitseviin asenteisiin. Työttömyyden voidaan tulkita myös tulkita liittyvän ihmisen omaan turvattomuuteen ja välinpitämättömyyden taas kuuluvan yleisiin turvattomuuden aiheisiin. Koetun turvattomuuden muutosta pystyttiin lisäksi tietyin varauksin selvittämään vastaajien yleisen turvallisuustilanteen perusteella.

Työttömyyttä tai sen uhkaa kohtaan koettu turvattomuus vähentyi huomattavasti vuodesta 1996 vuoteen 2002, jonka jälkeen tilanne tasaantui. Työttömyyden aiheuttamaa turvattomuutta voidaan tulkita objektiivisten ja subjektiivisten tekijöiden yhteisvaikutuksella. Työttömyyteen liittyvän epävarmuuden ja huolestuneisuuden laskeva suuntaus on selitettävissä koetelleen laman ja sitä seuranneen nousukauden vaikutuksilla. Laman taustalla oli erityisesti idänkaupan nopea romahtaminen sekä pankkikriisi.

Työttömyys alkoi nousta vuonna 1991 ja oli korkeimmillaan vuonna 1994, jolloin oman taloudellisen tilanteensa huonoksi arvioi hieman yli viidennes suomalaisista. Työttömyyden ohella velkaantuminen oli syynä kansalaisten talousvaikeuksiin. Vuodesta 1994 työttömyys alkoi hiljalleen laskea ja vuonna 1997 ihmisten arvio taloudellisesta tilanteestaan oli jo hyvin samanlainen kuin ennen syvintä lamaa vuonna 1992. (Kontula ym. 1998, 40-41.) Suomen talous kasvoi bruttokansantuotteella mitaten vuodesta 1994 tasaisen kovaa vauhtia aina vuoteen 2001 saakka, jonka jälkeen kasvu hidastui. Työttömyysaste oli kuitenkin vielä vuonna 2001 melko korkea verrattuna lamaa edeltäneeseen aikaan ja pitkäaikaistyöttömyydestä oli tullut pysyvä ilmiö. (Penttilä ym. 2003, 31.)

Työttömäksi jäämisen pelko vaivasi tutkimusten mukaan lama-aikana myös työssäkäyviä. Yleisen epävarmuuden ohella huolta aiheutti varmasti myös se, että esimerkiksi vuonna 1994 yhdeksän ihmistä kymmenestä tiesi läheisten ystäviensä kokemasta työttömyydestä ja puolet tiesi ystäviensä kohdanneen taloudellisia vaikeuksia. Työttömyys oli siten lama-aikana ilmiö, joka heijastui koko yhteiskuntaan. Lama-ajan työttömyyden luonne poikkesi aikaisemmasta siinä, että työttömyys kohdistui myös esimerkiksi ylempään keskiluokkaan. Aikaisemmin työttömyys oli ollut pääasiassa työväestön ongelma. (Kontula ym. 1998, 33-34 ja 41.) Merkille pantavaa on se, että työttömyyden uhan on aiemmin havaittu aiheuttavan jopa enemmän turvattomuutta kuin varsinaisen työttömyyden. Varsinkin miehille työttömyyden uhan on todettu olevan työttömyyttä suurempi stressitekijä. (Ahola 1996, 155.)

Tarkastellessa työttömyyden aiheuttaman turvattomuuden jakautumista ikäryhmittäin kävi ilmi, kuten olettaa saattoikin, ettei yli eläkeikäisten kokema turvattomuus ollut yhtä yleistä kuin nuorempien ikäluokkien, vaikka myös heillä turvattomuutta esiintyi jonkin verran ja se liittyi oletettavasti jälkipolven tai muiden läheisten työllisyystilanteeseen. Työikäisten ryhmien välillä ei suuria eroja eri vuosina löytynyt. Yleisintä työttömyyden aiheuttama turvattomuus kuitenkin oli 35-54-vuotiaiden ryhmässä. Selkeimmin ero muihin ikäluokkiin näkyi vuosina 2002 ja 2005. Huomioitava on tosin, että nuorimpaan ikäluokkaan eli 15-35-vuotiaisiin kuuluu myös koululaisia ja opiskelijoita, jotka eivät välttämättä ole vielä täysipäiväisesti työmarkkinoilla.

Sukupuolet taas erosivat turvattomuuden suhteen siten, että naiset olivat kaikkina vuosina miehiä turvattomampia. Selkeimmillään ero oli vuonna 1999. Vuonna 1996 sukupuolten välinen ero oli puolestaan pienimmillään. Tämä saattaa selittyä sillä, että laman alkuvaiheessa työttömyys kohdistui erityisesti miesvaltaisiin aloihin, mutta niillä työllisyystilanne myös helpottui naisvaltaisia aloja aikaisemmin (Kontula ym. 1998, 33).

Ihmisten välinpitämättömyys on käsitteellisesti abstraktimpi ilmiö kuin työttömyys tai sen uhka, joten sen muutosten tulkinta objektiivisiin tekijöihin suhteutettuna on haasteellisempaa. Tulosten perusteella vaikuttaisi siltä, että välinpitämättömyyteen liittyvän turvattomuuden vaihtelu on herkempää yleisen mielipiteen muutoksille kuin työttömyyteen liittyvä turvattomuus. Yleisintä ja vakavinta välinpitämättömyyteen liittyvä turvattomuus oli vuonna 1999 ja vastaavasti vähäisintä ja heikointa sitä seuranneessa vuoden 2002 kyselyssä. Vuoteen 2005 tultaessa välinpitämättömyyden aiheuttama turvattomuus oli jälleen lisääntynyt. Tulkintaa vaikeuttaa se, että 1990-luvun kyselyissä oli välinpitämättömyyden lisäksi useita yleisiä ja ajankohtaisia turvattomuuden aiheita, kuten huumeiden leviäminen ja luonnon saastuminen. Vuosina 2002 ja 2005 yleisluontoisia huolenaiheita kysyttiin huomattavasti vähemmän. Oletettavaa on, että vastaajat suhteuttavat turvattomuuden astetta jonkin ilmiön kohdalla muihin kysymyspatterin ilmiöihin.

Nuorimmassa ikäryhmässä välinpitämättömyyden aiheuttama huolestuneisuus ei ollut yhtä yleistä kuin vanhemmissa ikäluokissa. Kahdessa nuorimmassa ikäluokassa naiset olivat kaikkina vuosina selkeästi miehiä turvattomampia. Vanhimmassa ikäryhmässä sukupuolten erot eivät olleet suuria ja myös 55-64-vuotiaiden ryhmässä vuosina 1999 ja 2005 erot olivat pieniä.

Tulkitessa muutoksia vastaajien kokonaisturvallisuuden suhteen täytyy olla varovainen vertailtavuuden luotettavuusongelman johdosta. Joka tapauksessa voidaan sanoa, että vuonna 1999 turvattomia oli vähemmän kuin vuonna 1996. Vuonna 2002 tilanne oli vieläkin parempi, vaikka kysymys oli hieman muuttanut muotoaan. Kysymys kokonaisturvallisuudesta oli kuitenkin siinä mielessä hyödyllinen, että sen perusteella

turvattomuus näyttää olleen myös vuosina 1996 ja 1999 melko vähäistä. Kyse on siitä, että kysyttäessä turvallisuuden tunnetta kokonaisuutena, tilanne nähdään myönteisemmin kuin kysyttäessä sosiaaliseen turvattomuuden ilmiöitä yksitellen. Puhe hyvien asioiden jatkuvuudesta eli turvallisuudesta saattaa saada vastaajan arvioimaan oman tilanteensa hyväksi, vaikka huoliakin esiintyisi elämässä. On mahdollista, että kyseessä on *onnellisuusmuurin* käsitettä soveltaen eräänlainen *turvallisuusmuuri*. Onnellisuusmuuri tarkoittaa, että ihminen pyrkii ulospäin näyttämään onnellisemmalta, kuin mitä sen hetkinen elämäntilanne todellisuudessa antaisi ymmärtää. (Roos 1988.)

6. Turvattomuuden perusulottuvuudet ja turvattomuus eri väestöryhmissä

Laaja kyselyaineisto tarjosi hyvän mahdollisuuden tutkia koetun sosiaalisen turvattomuuden jakautumista väestöryhmittäin. Koska eri vuosien kyselyt poikkesivat tutkittavan ilmiön suhteen melko paljon toisistaan, päädyttiin analysoimaan ainoastaan uusinta käytettävissä olevaa eli vuoden 2005 aineistoa. Tässä Tampereen terveys- ja sosiaalikyselyssä sosiaalista turvattomuutta mitattiin 17 ilmiön perusteella. Jatkoanalyysien selkeyttämistä silmällä pitäen selvitettiin ensin, millaisiin perusulottuvuuksiin turvattomuuden ilmiöt ryhmittyvät. Näistä turvattomuuden perusulottuvuuksista muodostettiin faktorianalyysin perusteella uudet muuttujat, joiden jakautumista väestöryhmittäin tarkasteltiin faktoripistekeskisarvojen perusteella.

6.1 Koetun sosiaalisen turvattomuuden perusulottuvuudet

Turvattomuuden perusdimensioiden löytämiseksi tehtiin eksploratiivinen faktorianalyysi *Maximum likelihood* -menetelmällä. Koska faktoreiden ei voitu ennakkoon olettaa olevan käsitteellisesti riippumattomia toisistaan ja analyysissä esiintyi faktoreiden välillä keskitasoista korrelointia, valittiin rotatointimenetelmäksi *Promax* -vinorotaatio. Näiden valintojen perusteella suoritettussa analyysissä muuttuja *oma terveys* ei saanut yhdellekään faktorille riittävän suuruista (0,30) latausta, joten se poistettiin faktoriratkaisusta. Puolestaan muuttujan *muu huoli* kommunaliteetti jäi alle asetetun alarajan (0,20), joten myös se poistettiin faktoriratkaisusta. Edellä mainittujen muuttujien poistamisen jälkeen faktorianalyysi suoritettiin uudelleen. *Kaiserin* testin (>.60) ja *Bartlettin* sfäärisyystestin ($p < 0.001$) mukaan korrelaatiomatriisi oli sopiva analyysiin. Lopulliseksi tulokseksi saatiin kolmen faktorin ratkaisu (taulukko 7), jossa faktorit selittävät yhteensä 46,74 prosenttia muuttujien kokonaisvariaatiosta. Kaikkien kolmen faktorin ominisarvo on yli nyrkkisääntönä pidettävän arvon 1. Faktoreiden tulkinta tehtiin niiden muuttujien perusteella, jotka saivat kyseiselle faktorille yli 0,30 suuruisen latauksen. Kyseinen raja-arvo valittiin siksi, koska myös vertailukohteena käytettävässä *Suomalainen turvattomuus* –

tutkimuksessa (Niemelä ym. 1997) tehdyn faktorianalyysin tulkinassa käytettiin samaa arvoa.

TAULUKKO 7. Promax-rotatoitu faktoriratkaisu koetun sosiaalisen turvattomuuden ilmiöistä, kommunaliteetit, ominaisarvot ja selitysasteet.

Muuttujat	Faktorit			
	F 1 Elinolot ja selviytymi- nen	F 2 Päihteet ja yhteiskunta- moraali	F 3 Sosiaali- ja terveyspal- velujen saanti	Kommuna- liteetit
Toimeentulo-ongelmat	,623	-,061	-,028	,331
Väkivallan pelko	,204	,333	,014	,239
Työttömyys tai sen uhka	,647	-,061	-,055	,345
Asumisen epävarmuus, asumisolot	,612	-,082	,063	,365
Päihteiden käyttö lähipiirissä	,251	,380	-,124	,241
Yleinen alkoholin käytön lisääntyminen	-,176	,749	,005	,444
Ihmisten välinpitämättömyys toisistaan	-,091	,591	-,018	,286
Läheisen ihmisen sairaus tai vamma	,065	,398	,065	,231
Työssä jaksaminen, työstressi	,367	,091	,038	,202
Terveyspalvelujen saanti	-,013	,033	,749	,579
Sosiaalipalvelujen saanti	-,022	-,044	,917	,774
Yksinäisyys, yksin jäämisen pelko	,352	,190	,098	,307
Huoli itsenäisestä selviytymisestä	,335	,164	,203	,358
Lasten tai lastenlasten tulevaisuus	,113	,377	,021	,216
Oman paikan löytäminen yhteiskunnassa	,620	-,003	-,048	,351
Ominaisarvo	4,477	1,410	1,123	7,01
Selitysaste, %	29,8	9,4	7,5	46,7

Ensimmäinen faktori sai korkeita latauksia elinoloihin ja selviytymiseen liittyviltä ilmiöiltä. Toisella faktorilla puolestaan latautuivat voimakkaasti päihteitä ja yhteiskunnallista moraalia kuvaavat huolenaiheet. Kolmas faktori erottui selkeästi sosiaali- ja terveyspalveluiden saantia ilmaisevien huolenaiheiden perusteella. Jos faktoriratkaisuun olisi hyväksytty neljäs, alle yhden ominaisarvon jäävä faktori, olisivat sen kärkeimmät muuttujat olleet *huoli itsenäisestä selviytymisestä* sekä *yksinäisyys, yksin jäämisen pelko*. Kolmen faktorin ratkaisussa kyseiset ilmiöt sijoittuivat ensimmäiselle ulottuvuudelle. Suurin osa analyysiin kelpuutetuista muuttujista latautui selkeästi jollekin kolmesta faktorista, mikä selkeyttää faktoriratkaisun tulkintaa. Muuttujat *väkivallan pelko* ja *päihteiden käyttö*

lähipiirissä tosin saivat hieman ristiriitaiset lataukset siinä mielessä, etteivät niiden toiselle faktorille sijoittuneet lataukset olleet kovinkaan paljon ensimmäisen faktorin latauksia suurempia. Myös *huoli itsenäisestä selviytymisestä* ja *yksinäisyys, yksin jäämisen pelko* latautuivat jossain määrin ristiin eri ulottuvuuksien välillä.

Suomalainen turvattomuus-tutkimuksessa (Niemelä ym. 1997) faktoreita muodostui 88 ilmiön joukosta yhteensä 23, jotka puolestaan muodostivat 11 käsitteellisesti vieläkin laajempaa turvattomuuden ulottuvuutta. Nämä olivat *terveys ja toimintakyky, ihmissuhteet, työ ja työelämä, talous, asuminen, yhteiskuntapolitiikka, yhteiskunta, maailman tilanne, ympäristö, arvot ja syrjäytyminen*. Tuolloin mukana olleista ilmiöistä kolme oli sellaisia, jotka eivät latautuneet yhdelläkään faktorille vähintään 0,30:n suuruiseksi, näiden kolmen muuttujan joukossa oli ihmisten välinpitämättömyyttä toisiaan kohtaan kuvaava muuttuja, joka tämän tutkimuksen faktoriratkaisussa sijoittui selkeästi toiselle faktorille. Todellinen vertailtavuus näiden kahden tutkimuksen välillä ei ole aineistojen puitteissa mahdollista, mutta on kuitenkin kiinnostavaa katsoa, mille *Suomalainen turvattomuus-tutkimuksen* ulottuvuuksille nyt mukana olevat turvattomuuden ilmiöt sijoittuivat. (Niemelä ym. 1997, 85-100.)

Faktori 1: Elinoloihin ja selviytymiseen liittyvä turvattomuus

Ensimmäinen faktori on eräänlainen koetun sosiaalisen turvattomuuden yleisfaktori. Sille latautui voimakkaimmin taloudelliseen turvattomuuteen ja elinoloihin liittyviä huolenaiheita. Ulottuvuudelle sijoittui useita työelämään enemmän tai vähemmän suoraan kytkeytyviä huolenaiheita. Työelämän turvattomuus on monisyinen ilmiö, joka liittyy taloudellisen toimeentulon ohella esimerkiksi sosiaalisiin suhteisiin. Ensimmäisen ulottuvuuden ilmiöistä yleisintä turvattomuus oli vuonna 2005 toimeentulo-ongelmien (23 %) ja työssä jaksamisen (23 %) suhteen (taulukko 3). Ensimmäinen faktori selittää noin 30 prosenttia muuttujajoukon kokonaisvaihtelusta ja se onkin samalla eräänlainen koetun sosiaalisen turvattomuuden yleisfaktori. *Suomalainen turvattomuus-tutkimuksessa* (Niemelä ym. 1997, 85-100) nyt ensimmäiselle ulottuvuudelle latautuneita muuttujia vastaavia ilmiöitä sijoittui työelämään, talouteen, asumiseen, yhteiskunta- ja

sosiaalipoliittisiin leikkauksiin sekä työttömyyteen ja työttömyysturvaan liittyvän turvattomuuden ulottuvuuksille.

TAULUKKO 8. Elinoloihin ja selviytymiseen liittyvän faktorin kärkimuuttajat.

	F 1	Kommunaliteetit
Työttömyys tai sen uhka	,647	,345
Toimeentulo-ongelmat	,623	,331
Oman paikan löytäminen yhteiskunnassa	,620	,351
Asumisen epävarmuus, asumisolot	,612	,365
Työssä jaksaminen, työstressi	,367	,202
Yksinäisyys, yksin jäämisen pelko	,352	,307
Huoli itsenäisestä selviytymisestä	,335	,358

Faktori 2: Päihteisiin ja yhteiskuntamoraaliin liittyvä turvattomuus

Toisen ulottuvuuden tulkinta oli ensimmäistä haastavampaa, koska sen kärkimuuttajat ja erityisesti *ihmisten välinpitämättömyys toisistaan*, kuvaavat abstraktimpaa turvattomuutta kuin suurin osa ensimmäisen faktorin kärkimuuttajista. *Yleinen alkoholin käytön lisääntyminen* antoi välinpitämättömyyden ohella faktorille eräänlaisen yhteiskuntamoraalia kohtaan koetun turvattomuuden tulkinnan. Myös *läheisen ihmisen sairaus tai vamma sekä lasten tai lastenlasten tulevaisuus* saivat tälle faktorille selkeästi korkeamman latauksen kuin kahdelle muulle faktorille. Varsinkin jälkipolven tulevaisuutta koskevan turvattomuuden voidaan nähdä ilmaisevan huolta yhteiskunnassa vallalla olevan ilmapiirin ja epävarmuuden suhteen. Toisella ulottuvuudella on useita ilmiöitä, joiden voidaan olettaa aiheuttavan turvattomuutta, vaikkei niitä omassa elämässä konkreettisesti esiintyisikään.

Toisen ulottuvuuden ilmiöistä yleisimmin turvattomuutta vuonna 2005 aiheutti ihmisten välinpitämättömyys toisistaan (47 %). Myös läheisen ihmisen sairaus koettiin yleiseksi huolenaiheeksi (37 %). *Suomalainen turvattomuus* -tutkimuksessa taulukon 9 ilmiöt sijoittuivat ihmissuhteisiin, taloudelliseen toimeentuloon sekä yhteiskunnassa esiintyvään rikollisuuteen liittyvän turvattomuuden ulottuvuuksille. Tosin viimeksi mainitulle ulottuvuudelle huolenaiheista sijoittui väkivaltaa ilmaiseva huolenaihe, jota oli tuolloin kysytty väkivaltarikollisuutena. Ihmisten välinpitämättömyys toisiaan kohtaan latautui hieman alle 0,30 arvolla maailmantilanteeseen liittyvän turvattomuuden ulottuvuudelle.

TAULUKKO 9. Päihteisiin ja yhteiskuntamoraaliin liittyvän faktorin kärkimuuttajat.

	F 2	Kommunaliteetit
Yleinen alkoholin käytön lisääntyminen	,749	,239
Ihmisten välinpitämättömyys toisistaan	,591	,241
Läheisen ihmisen sairaus tai vamma	,398	,231
Päihteiden käyttö lähipiirissä	,380	,241
Lasten tai lastenlasten tulevaisuus	,377	,216
Väkivallan pelko	,333	,239

Faktori 3: Sosiaali- ja terveystalveluiden saantiin liittyvä turvattomuus

Kolmas ulottuvuus on tyypiltään ryhmäfaktori, joka edellisiä faktoreita selkeämmin rakentui kahden, keskenään voimakkaasti korreloivan ilmiön varaan. *Terveystalvelujen saanti* sekä *sosiaalitalvelujen saanti* muodostavat selkeän parivaljakon, joka ilmentää keskeisten hyvinvointitalvelujen saatavuutta kohtaan koettua turvattomuutta. Yksikään muu huolenaihe ei saanut tälle ulottuvuudelle yli 0,30 suuruista latausta. Huoli itsenäisestä selviytymisestä sai hieman yli 0,20 suuruisen latauksen, mutta sekin latautui selkeämmin ensimmäiselle, elinoloja ja selviytymistä kuvaavalle faktorille.

Sosiaali- ja terveystalvelujen saannin osalta melko paljon tai hyvin paljon turvattomuutta tuntevia oli (18 ja 15 %) vuonna 2005 (taulukko 3). Kummankin kohdalla huolestuneisuus oli vain hieman lisääntynyt vuodesta 2002. *Suomalainen turvattomuus* -tutkimuksessa (Niemelä ym. 1997) hyvinvointitalveluja kuvaavat ilmiöt sijoittuvat pääasiassa yhteiskunta- ja sosiaalitoliittisiin leikkauksiin ja hieman myös taloudellisen sekä työttömyyteen ja työttömyysturvaan liittyvän turvattomuuden ulottuvuuksille. Tämän ulottuvuuden voi olettaa aiheuttaa huolestuneisuutta erityisesti iäkkäiden vastaajien keskuudessa.

TAULUKKO 10. Sosiaali- ja terveystalvelujen saantiin liittyvän faktorin kärkimuuttajat.

	F 3	Kommunaliteetit
Terveystalvelujen saanti	,749	,579
Sosiaalitalvelujen saanti	,917	,774

6.2 Väestöryhmien erot turvattomuuden kokemisessa

Koetun sosiaalisen turvattomuuden perusulottuvuuksien selvittäminen antaa pohjaa sen tarkastelemiselle, kuinka turvattomuus jakaantuu eri väestöryhmissä. Turvattomuuden perusulottuvuuksia käytettiin faktoripistemuuttujina. Näiden reliabiliteetit asettuivat välille 0,682-0,801. Tarkastelemalla väestöryhmien faktoripistekeskiaarvoja kolmella turvattomuuden ulottuvuudella saatiin selville, onko *sukupuolella, iällä, koulutustaustalla, työtilanteella, kotitaloustyypillä ja pitkäaikaisen sairauden esiintyvyydellä* yhteyttä turvattomuuden ulottuvuuksiin. Faktoripistemalli tarkoittaa sitä, kuinka vahvasti kukin vastaaja edustaa kutakin faktoria. Faktoripistemuuttujien keskiarvo on aina nolla eli esimerkiksi kaikkien miesten ja naisten saama keskiarvo on kunkin ulottuvuuden suhteen nolla. (Yhteiskuntatieteellisen menetelmäopetuksen valtakunnallinen tietovaranto: Faktorianalyysi.) Mitä suurempi keskiarvo, sitä vakavammin kyseisessä väestöryhmässä koetaan turvattomuutta suhteessa muihin ryhmiin. Ryhmien saamien faktoripistekeskiaarvojen erojen tilastollinen merkitsevyys testattiin yksisuuntaisella varianssianalyysillä (kaksiluokkaisten muuttujien kohdalla t-testillä). Lisäksi käytettiin *Tamhanen* testiä, jolla saatiin selville, mitkä väestöryhmien yksittäiset luokat eroavat toisistaan merkitsevästi.

Sukupuoli

Sukupuolella oli selkeä yhteys sosiaalisen turvattomuuden kokemiseen (taulukko 11 ja kuvio 1). Naisten faktoripistekeskiaarvo oli kaikilla kolmella turvattomuuden perusulottuvuudella tilastollisesti erittäin merkitsevästi ($p < 0,001$) miesten keskiarvoa suurempi. Suurimmat erot miesten ja naisten välillä löytyivät sosiaali- ja terveyspalveluiden saantia käsittelevällä ulottuvuudella. Sukupuolen yhteydestä turvattomuuden kokemiseen saatiin jo aiemmin viitteitä työttömyyttä ja välinpitämättömyyttä tarkastellessa, joiden suhteen naiset olivat miehiä turvattomampia.

Yksittäisten turvattomuuden ilmiöiden yleisyyden suhteen tilanne ei muuttunut lainkaan, vaan naiset olivat miehiä huolestuneempia kaikkien vuonna 2005 kysytyjen ilmiöiden suhteen (ks. liitteet). Erityisen selkeä ero oli väkivallan pelon aiheuttamassa

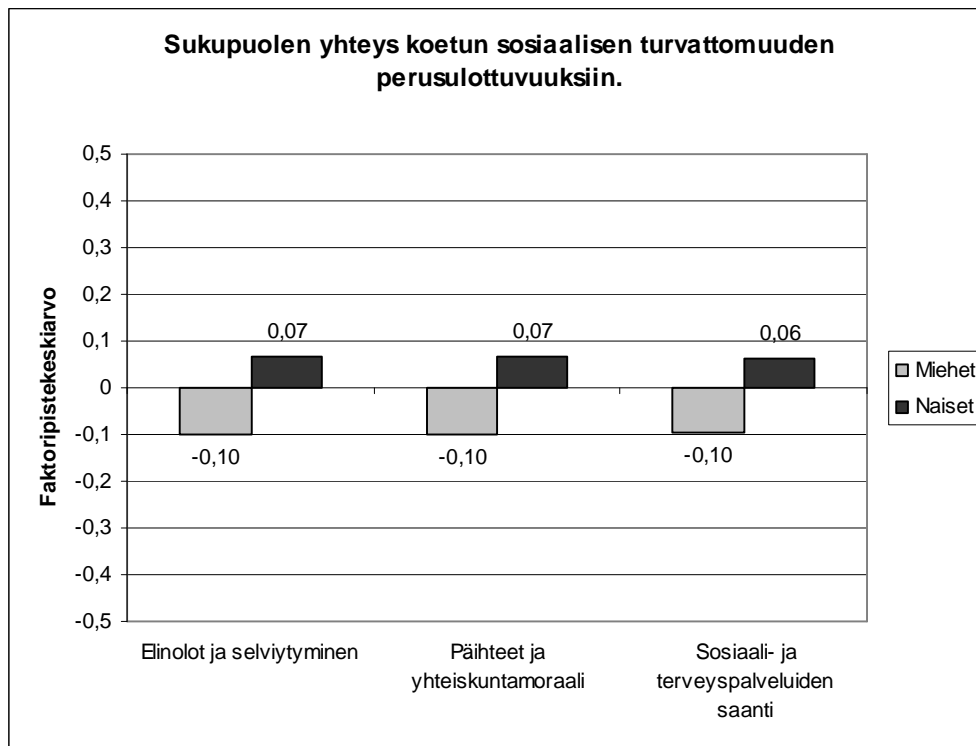
turvattomuudessa. (Naiset 14 %, miehet 7 %.) Aikaisemmin on havaittu naisten kokevan keskimäärin huomattavasti miehiä enemmän turvattomuutta kävellessään illalla keskusta-alueella (Myllyniemi 2006, 65.) Naisten väkivaltakokemukset ovat tilastojen valossa miehiä harvinaisempia. Markku Heiskanen esittää, että mahdollisesti naisten varovaisuus sekä erilainen käyttäytyminen vähentävät naisiin kohdistuvaa väkivallan määrää, jolloin yhteys pelon ja riskin välille saattaa muodostua. (Heiskanen 1996, 61.)

TAULUKKO 11. Koettu sosiaalinen turvattomuus sukupuolen mukaan. Faktoripisteet sekä t-testin tulokset.

Sukupuoli	F 1	F 2	F 3
	Faktoripisteiden keskiarvo		
Mies	-0,101	-0,100	-0,095
Nainen	0,068	0,068	0,064
F-testi	3,886	0,342	6,337
P-arvo	0,000	0,000	0,000

KUVIO 1. Sukupuolten erot koetun sosiaalisen turvattomuuden perusulottuvuuksien suhteen.

Sukupuolten väliset erot koetussa turvattomuudessa ovat kiinnostavia (kuvio 2). Turvattomuuden kokeminen ja etenkin huolestuneisuus ei välttämättä ole aina yksistään negatiivinen asia. Tietyssä suhteessa huolestuminen saa ihmisen toimimaan aktiivisesti hyvien asioiden jatkuvuuden eteen. Sukupuolten välillä voi kyse olla osittain tästä. Naiset ovat huolestuneempia kuin miehet ja pyrkivät esimerkiksi noudattamaan terveellisiä elämäntapoja. Toki myös resurssinäkökulmasta katsottuna voi olla objektiivisia tekijöitä, kuten työelämän kysymykset, jotka saavat naiset kokemaan turvattomuutta.

Ikä

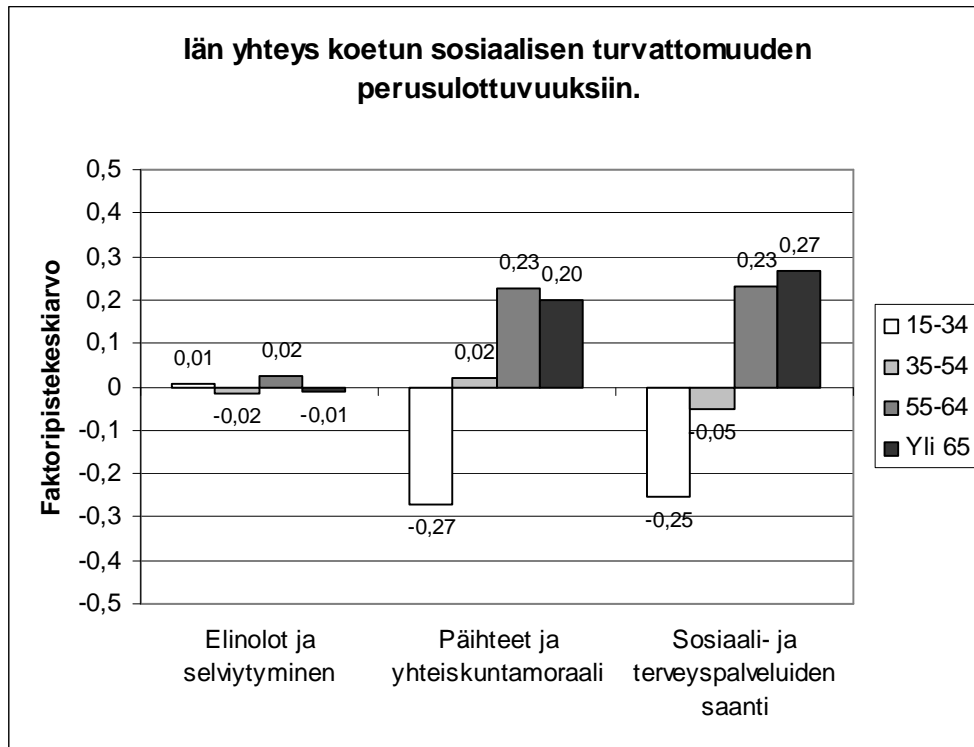
Ikään yhteyttä turvattomuuden perusulottuvuuksiin tarkasteltiin neljässä ikäryhmässä (taulukko 12 ja kuvio 2). Elinoloihin ja selviytymiseen liittyvän turvattomuuden ulottuvuudella ikäryhmien faktoripistekeskisarvojen erot eivät olleet tilastollisesti

merkitseviä. Siten iällä ei ehkä hieman yllättäen ollut yhteyttä koetun turvattomuuden vakavuuteen ensimmäisellä ulottuvuudella. Kahdella muulla ulottuvuudella sen sijaan erot olivat tilastollisesti erittäin merkitseviä. Päihteisiin ja yhteiskuntamoraaliin liittyvällä ulottuvuudella korkeimman arvon saivat 55-64-vuotiaat. Lähes yhtä korkean keskiarvon saivat 65-vuotiaat ja sitä vanhemmat. Kaksi nuorinta ryhmää sen sijaan kokivat selkeästi vanhempia vähemmän turvattomuutta tällä ulottuvuudella. Myös sosiaali- ja terveystalveluiden saantia koskevalla ulottuvuudella iällä oli selvä yhteys turvattomuuden vakavuuteen. Korkein keskiarvo oli vanhimmassa ryhmässä, mutta 55-64-vuotiaat eivät eronneet heistä merkitsevästi. Nuorin ikäryhmä oli toisella ja kolmannella ulottuvuudella keskimäärin mitattuna vähiten turvaton. Yksittäisistä turvattomuuden ilmiöistä kiinnostavaa oli ikäryhmien turvattomuus yleisen alkoholinkäytön lisääntymisen ja toisaalta taas päihteiden käytön lähipiirissä suhteen (ks. liitteet). Jälkimmäisen suhteen ikäryhmät eivät juuri eronneet toisistaan, mutta ensimmäisen suhteen turvattomuus yleistyi huomasti iän myötä.

TAULUKKO 12. Koettu sosiaalinen turvattomuus ikäryhmän mukaan. Faktoripisteet sekä varianssianalyysin tulokset.

Ikäryhmä	F 1	F 2	F 3
	Faktoripisteiden keskiarvo		
15-34	0,007	-0,270	-0,251
35-54	-0,015	0,020	-0,051
55-64	0,023	0,228	0,231
Yli 65	-0,009	0,197	0,267
F-testi	0,184	43,322	42,097
P-arvo	0,912	0,000	0,000

KUVIO 2. Ikäryhmien erot koetun sosiaalisen turvattomuuden perusulottuvuuksien suhteen.

Kuvio 2 osoittaa, että kaksi vanhinta ikäryhmää kokivat selkeästi nuorempia enemmän turvattomuutta päihteisiin ja yhteiskuntamoraaliin sekä sosiaali- ja terveyspalvelujen saantiin liittyvän turvattomuuden ulottuvuuksilla. Iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalvelujen saatavuutta koskeva turvattomuus on ymmärrettävissä sillä, että etenkin terveysongelmat lisääntyvät iän myötä. Siten iäkkäät käyttävät kyseisiä palveluja nuorempaa aikuisväestöä enemmän. Toisella ulottuvuudella on toki läheisen sairautta koskeva muuttuja, mutta näyttää myös siltä, että yleiset yhteiskunnalliset aiheet huolestuttavat vanhempia ihmisiä. Erityisesti alkoholin käytön lisääntymisen ja väkivallan pelon suhteen vanhimmat ikäryhmät olivat muita huolestuneempia. Tällä on oletettavasti yhteyttä asuin ympäristön turvattomuuteen.

Koulutus

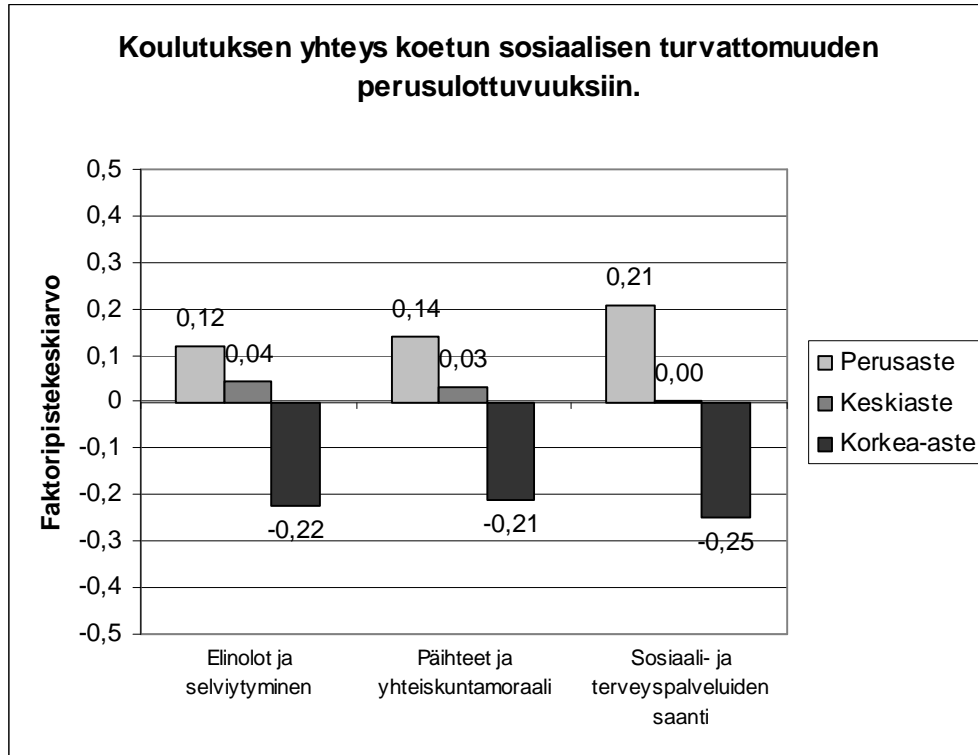
Koulutuksen on todettu olevan merkittävä taustatekijä usean hyvinvoinnin osatekijän, kuten vaikkapa terveyden jakautumisen suhteen (ks. esim. Karvonen 2006, 98). Tässä tutkimuksessa vastaajat jaettiin koulutustaustaltaan perusasteen, keskiasteen ja korkeasteen ryhmiin. Koulutuksen yhteys koettuun turvattomuuteen oli vahva kaikilla ulottuvuuksilla (taulukko 13 ja kuvio 3). Elinoloihin ja selviytymiseen sekä päihteisiin ja yhteiskuntamoraaliin liittyvän turvattomuuden suhteen tosin perus- ja keskiastetaustaiset eivät eronneet toisistaan tilastollisesti merkitsevästi. Korkeasti koulutetut sen sijaan kokivat kaikilla ulottuvuuksilla merkitsevästi vähemmän turvattomuutta kuin perus- ja keskiasteen koulutuksen saaneet. Selkeimmät erot koulutusryhmien välillä esiintyivät palvelujen saantia koskevalla ulottuvuudella.

Koulutuksen yhteyttä eri ilmiöihin tutkittaessa on syytä ottaa huomioon väestön koulutustason nopea kohoaminen. Korkeasti koulutettuja on nuoremmissa ikäluokissa enemmän kuin vanhemmissa, vaikkakin osa 15-34-vuotiaista on vielä koululaisia ja opiskelijoita. Tällöin iäkkäämpien ryhmissä on runsaasti vain perus- ja keskiasteen koulutuksen saaneita. Toisaalta koulutusluokkien erot olivat suuret myös ensimmäisellä ulottuvuudella, jossa iällä taas ei havaittu olevan tilastollisesti merkitsevää yhteyttä turvattomuuden vakavuuteen. Kiinnostavaa koulutusluokkien kokeman turvattomuuden yleisyydessä oli, että työssä jaksaminen oli lähestulkoon yhtä yleinen huoli (23-25 %) kaikissa kolmessa ryhmässä, vaikka muiden ilmiöiden suhteen erot olivat merkittävät.

TAULUKKO 13. Koettu sosiaalinen turvattomuus koulutuksen mukaan. Faktoripisteet sekä varianssianalyysin tulokset.

Koulutusaste	F 1	F 2	F 3
	Faktoripisteiden keskiarvo		
Perusaste	0,119	0,140	0,206
Keskiaste	0,042	0,029	0,004
Korkea-aste	-0,224	-0,212	-0,247
F-testi	23,566	24,605	34,706
P-arvo	0,000	0,000	0,000

KUVIO 3. Koulutusryhmien erot koetun sosiaalisen turvattomuuden perusulottuvuuksien suhteen.

Koulutus on merkittävä hyvinvointiresurssi. Koulutetut ovat hyvässä asemassa yhteiskunnassa monessa suhteessa. Tämä näkyy niin taloudellisesti kuin myös esimerkiksi terveysmittareilla mitaten. Kuvioista 3 havaitaan, että erityisen selvät koulutusryhmien erot ovat sosiaali- ja terveyspalvelujen saannin aiheuttaman turvattomuuden suhteen. Osittain tätä selittää se, että vähän koulutusta saaneiden ryhmässä on runsaasti iäkkäitä tamperelaisia.

Työtilanne

Työelämän tilanteen suhteen vastaajat jaettiin viiteen ryhmään (taulukko 14 ja kuvio 4). Ensimmäiselle turvattomuusulottuvuudelle latautuivat vahvasti työelämään liittyvät ilmiöt, joten ei ollut yllättävää, että työttömät ja työssäkäyvät muodostivat faktoripisteillä mitattuna ryhmien ääripäät. Työttömät olivat elinoloja ja selviytymistä koskevalla ulottuvuudella turvattomimpia ja työssäkäyvät taas vähiten turvattomia. Ryhmä muu ei kuitenkaan eronnut tilastollisesti merkitsevästi työttömien ryhmästä, joten myös siihen

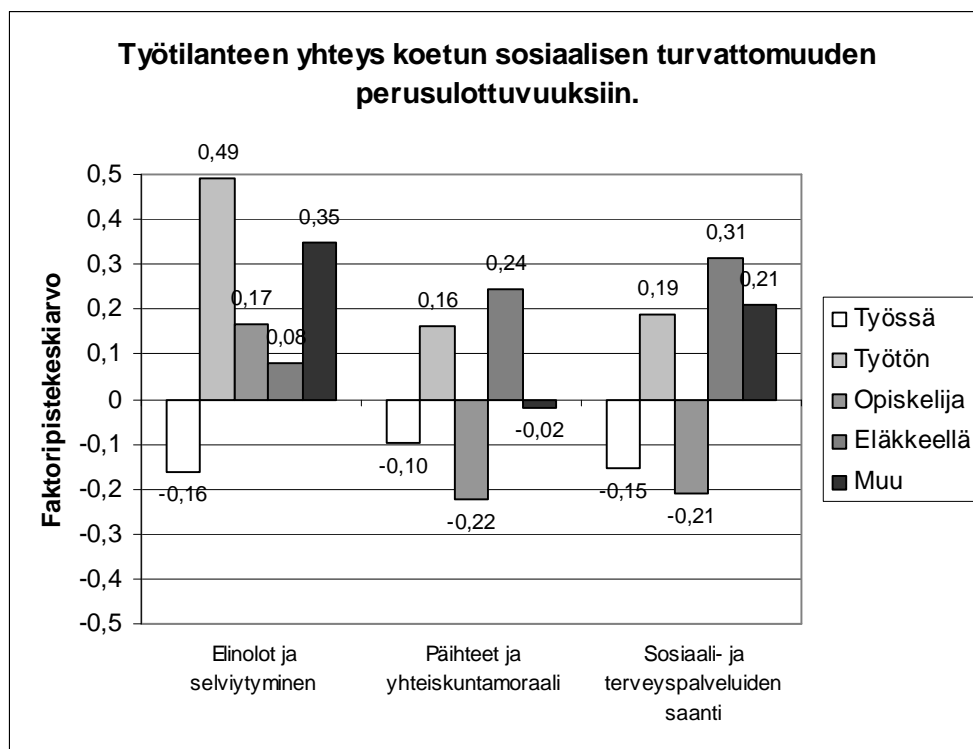
kuuluvat vastaajat olivat muita turvattomampia ensimmäisen ulottuvuuden ilmiöiden suhteen. Kyseiseen ryhmään kuuluivat lähinnä omaa kotitaloutta hoitavat.

Opiskelijat ja eläkeläiset sijoituivat ensimmäisellä ulottuvuudella työttömien ja työssäkävien välimaastoon. Sen sijaan päihteisiin ja yhteiskuntamoraaliin liittyvän turvattomuuden suhteen eläkeläisten ryhmä oli turvattomin ja opiskelijat puolestaan vähiten turvattomin. Tämä huomioiden voidaan olettaa iällä olevan merkitystä, sillä eläkeläisiin kuuluivat pääsääntöisesti vanhimman ikäryhmän vastaajat ja opiskelijoihin taas nuorimmat. Kiinnostavaa on, että työttömät olivat selkeästi työssäkäyviä turvattomampia myös toisella ulottuvuudella. Palvelujen saantiin liittyvän turvattomuuden jakautuminen on pääosin samansuuntaista kuin päihteisiin ja yhteiskuntamoraaliin liittyvä turvattomuus. Poikkeuksena kuitenkin ryhmään muu kuuluvien keskiarvo nousi eläkeläisten ja työttömien ohella korkeaksi.

TAULUKKO 14. Koettu sosiaalinen turvattomuus työtilanteen mukaan. Faktoripisteet sekä varianssianalyysin tulokset.

Työtilanne	F 1	F 2	F 3
	Faktoripisteiden keskiarvo		
Työssä	-0,161	-0,099	-0,154
Työtön	0,492	0,164	0,190
Opiskelija	0,168	-0,223	-0,208
Eläkkeellä	0,079	0,244	0,314
Muu	0,348	-0,019	0,209
F-testi	26,747	23,501	34,250
P-arvo	0,000	0,000	0,000

KUVIO 4. Työtilanneryhmien erot koetun sosiaalisen turvattomuuden perusulottuvuuksien suhteen.

Työttömien ja työssäkäyvien välinen ero koetussa sosiaalisessa turvattomuudessa oli suuri (kuvio 4). Erityisesti jako on nähtävissä elinoloihin ja selviytymiseen liittyvän turvattomuuden ulottuvuudella, jolle sijoittui suurin osa taloudellisen turvattomuuden ilmiöistä. Tuloerojen kasvun vuoksi osallistuminen täysipainoisesti yhteiskunnan toimintaan on hankalaa työttömyysturvan varassa eläville. Työttömyys ja erityisesti pitkäaikaistyöttömyys heikentää yksilön luottamusta yhteiskunnan toimintaan muutenkin, kuin pelkästään taloudellisesti katsoen. Huono-osaisuus on usein kasautuvaa ja työttömät olivatkin työssäkäyviä turvattomampia kaikilla ulottuvuuksilla tarkasteltuna.

Kotitalous

Kotitaloustyyppin yhteys turvattomuuden kokemiseen oli kaikilla kolmella ulottuvuudella tilastollisesti merkitsevä, mutta kovin suuria eroja ryhmien välillä ei kuitenkaan esiintynyt (taulukko 15 ja kuvio 5). Elinoloja ja selviytymistä koskevalla ulottuvuudella turvattomimpia olivat yksinhuoltajat ja yksinasuvat. Päihteiden ja yhteiskuntamoraalin sekä

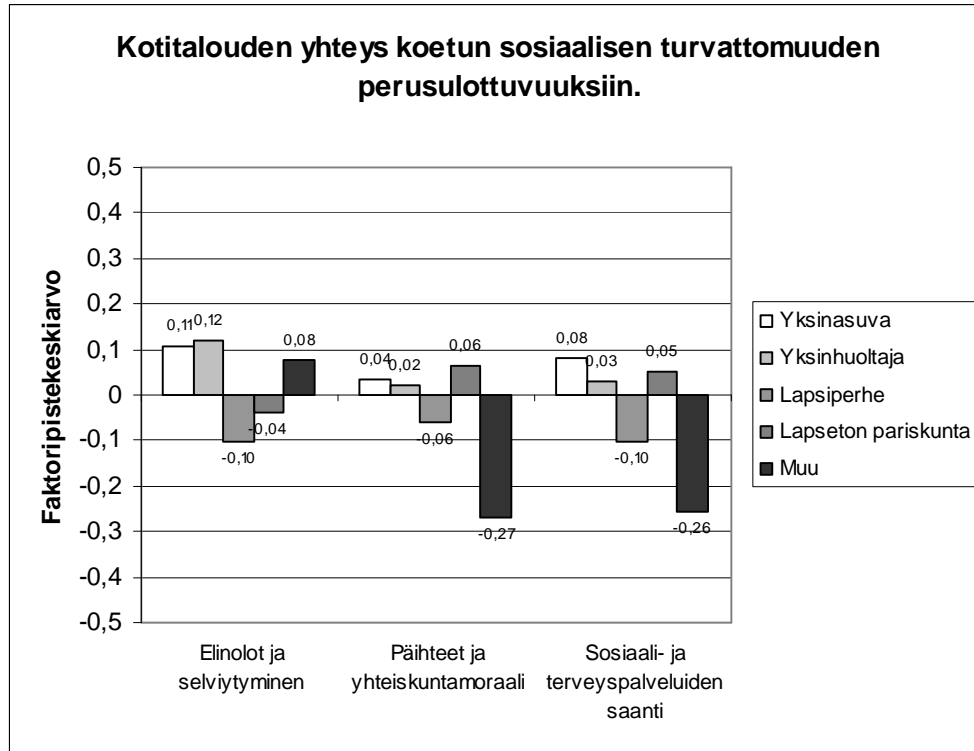
sosiaali- ja terveystalvelujen saannin aiheuttaman turvattomuuden suhteen ryhmässä muu koettiin selkeästi vähiten turvattomuutta. Kyseinen ryhmä koostui pääasiassa nuorista vastaajista, joista osa asuu vanhempiensa luona ja osa esimerkiksi kaveriensa kanssa. Iällä näyttäisi olevan yhteyttä myös kotitaloustyyppin ja turvattomuusulottuvuuksien suhteessa. Se oli nähtävissä esimerkiksi lapsettomien pariskuntien tilanteessa, joista monet ovat iäkkäitä. He kokivat vähiten turvattomuutta ensimmäisellä ulottuvuudella, mutta saivat korkeimman lukeman toisella ja toiseksi korkeimman kolmannella ulottuvuudella, jossa yksinasuvien ryhmä sai korkeimman.

TAULUKKO 15. Koettu sosiaalinen turvattomuus kotitaloustyyppin mukaan. Faktoripisteet sekä varianssianalyysin tulokset.

Kotitalous	F 1	F 2	F 3
	Faktoripisteiden keskiarvo		
Yksinasuva	0,107	0,036	0,081
Yksinhuoltaja	0,122	0,020	0,030
Lapsiperhe	-0,101	-0,060	-0,103
Lapseton pariskunta	-0,040	0,062	0,052
Muu	0,077	-0,240	-0,258
F-testi	4,985	6,483	7,092
P-arvo	0,001	0,000	0,000

KUVIO 5. Kotitalousryhmien erot koetun sosiaalisen turvattomuuden perusulottuvuuksien suhteen.

Yksinhuoltajien ja yksinasuvien koettu turvattomuus oli hieman muita ryhmiä suurempaa elinoloihin ja selviytymiseen liittyvän turvattomuuden ulottuvuudella (kuviokuva 5). Selkeä ero edellä mainitulla ulottuvuudella oli yksinhuoltajien ja kahden vanhemman lapsiperheiden välillä. Yksinhuoltajien huolestuneisuutta selittää se, että esimerkiksi työttömyyden kohdatessa ovat yhden ansaitsijan taloudet haavoittuvammassa asemassa kuin useamman ansaitsijan kotitaloudet. Myös suurilapsisten sekä alle kolmivuotiaiden lasten perheiden tulotason kehitys on edennyt heikosti (Kautto 2006, 39 ja 52.) Yksinasuvat olivat melko turvattomia ensimmäisellä ja kolmannella ulottuvuudella. Tässä ryhmässä koetaan mahdollisesti jossain määrin taloudellista sekä sosiaalista syrjäytyneisyyttä.

Pitkäaikainen sairaus

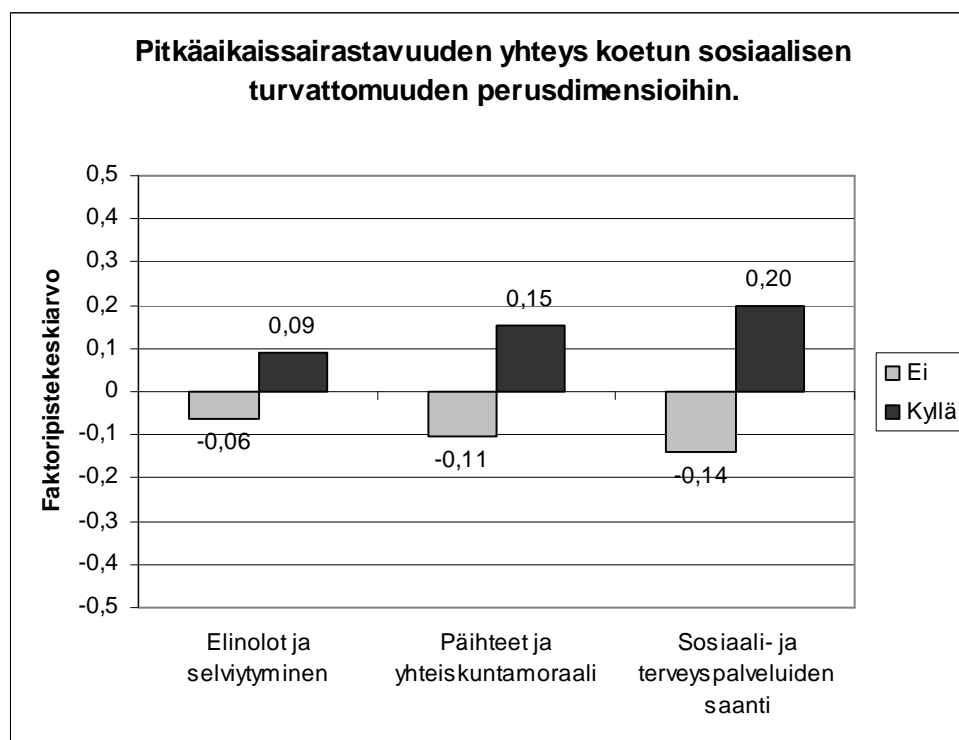
Ero turvattomuuden kokemisen suhteen oli selkeä pitkäaikaissairastavuuden suhteen (taulukko 16 ja kuviokuva 6). Pitkäaikaissairaajat kokivat enemmän sosiaalista turvattomuutta niin elinolojen ja selviytymisen, pähteiden ja yhteiskuntamoraalin kuin sosiaali- ja

terveyspalveluiden saanninkin suhteen. Suurimmat erot ryhmien välillä olivat kolmannella ulottuvuudella ja pienimmät ensimmäisellä. Pitkäaikaissairaat olivat terveisiin nähden huolestuneita erityisesti itsenäisestä selviytymisestä.

TAULUKKO 16. Koettu sosiaalinen turvattomuus pitkäaikaissairastavuuden mukaan. Faktoripisteet sekä t-testin tulokset.

	F 1	F 2	F 3
Pitkäaikainen sairaus	Faktoripisteiden keskiarvo		
Ei	-0,062	-0,105	-0,138
Kyllä	0,091	0,153	0,198
F-testi	19,060	26,582	40,272
P-arvo	0,000	0,000	0,000

KUVIO 6. Pitkäaikaissairastavuuden yhteys koetun sosiaalisen turvattomuuden perusulottuvuuksiin.

Pitkäaikaissairaat kokivat terveitä enemmän turvattomuutta erityisesti sosiaali- ja terveyspalveluiden saannin suhteen (kuvio 6). Tämä on ymmärrettävää, koska pitkäaikaissairailta on terveitä enemmän omakohtaista kokemusta varsinkin terveyspalvelujen käytöstä. Terveys on keskeinen voimavara turvattomuuden hallinnassa.

Tärkeää on, etteivät pitkäaikaissairaat syrjäydy yhteiskuntaan osallistumisesta. Arviointiraportissa on esitetty, että jopa 200 000 työvoiman ulkopuolella olevaa vammaista tai pitkäaikaissairasta ihmistä voitaisiin työllistää, mikäli vajaakuntoisten työllistymisesteitä onnistuttaisiin purkamaan (Hyvinvointi 2015 -ohjelma, 2007, 37).

Eroavatko väestöryhmät toisistaan turvattomuuden kokemisen suhteen?

Väestöryhmien välisiä hyvinvointieroja on Suomessa tutkittu pääasiassa hyvinvoinnin yksittäisten osatekijöiden suhteen. Varsinkin elinolojen, kuten toimeentulon ja terveyden jakaantumista on selvitetty esimerkiksi sukupuolen, iän ja kotipaikan perusteella. Viime vuosina on tehty myös joitain kokonaisvaltaisempia hyvinvointiselvityksiä. Vuonna 2004 kerätyn *Suomalaisten hyvinvointi* -kyselyaineiston perusteella kävi ilmi, että työikäisten hyvinvoinnin vajeita ennustavat vahvimmin työttömyys, vähäinen tai puuttuva koulutus ja sosiaalinen eristyneisyys (Karvonen ym. 2006, 79-98). Tässä tutkimuksessa turvattomuuden jakautumista tutkittiin sekä yksittäisinä ilmiöinä että laajempina kokonaisuuksina. Tulosten perusteella sukupuolella, iällä, koulutuksella, työtilanteella, kotitaloustyypillä ja pitkäaikaisella sairaudella oli yhteys sosiaalisen turvattomuuden eri ulottuvuuksiin.

Hieman yllättävää tuloksissa oli, ettei iän yhteys elinoloihin ja selviytymiseen liittyvän turvattomuuden vakavuuteen ollut merkitsevää. Ensimmäinen ulottuvuus koostui seitsemästä ilmiöstä, jotka käsittelivät työelämää, asuinoloja, yksinäisyyttä ja itsenäistä selviämistä. Oman paikan löytäminen yhteiskunnassa liittyy sekin, ainakin osittain työelämään. Ulottuvuuden yksittäisiä ilmiöitä tarkastelemalla kävi ilmi, että toimeentuloon sekä oman paikan löytämiseen liittyvä huolestuneisuus oli yleisintä nuorimassa, 15-34-vuotiaiden ikäryhmässä, työssä jaksaminen 35-54-vuotiaiden ryhmässä ja yksinäisyys sekä huoli itsenäisestä selviytymisestä odotetusti yleisintä 65-vuotiaiden ja sitä vanhempien keskuudessa. Toimeentulo-ongelmien yleisyydessä ikäryhmien erot eivät olleet kovinkaan suuria. Myös aiemmin on havaittu iän ja toimeentulo-ongelmien välinen heikko yhteys (Karvonen ym. 2006, 89).

lällä oli selvästi merkitystä päihteisiin ja yhteiskuntamoraaliin sekä sosiaali- ja terveyspalvelujen saantiin liittyvään turvattomuuteen. Tämä näkyi ensinnäkin siinä, että sekä 55-64-vuotiaat että 65-vuotiaat ja sitä vanhemmat kokivat vakavimmin turvattomuutta kyseisillä ulottuvuuksilla ja nuorin ikäryhmä puolestaan vähiten. Iän yhteyttä turvattomuuden kokemiseen voi tulkita myös eläkeläisten kokemalla turvattomuudella. Suhteessa muihin työtilanneryhmiin eläkeläiset olivat turvattomimpia päihteisiin ja yhteiskuntamoraaliin sekä sosiaali- ja terveyspalvelujen saantiin liittyvillä ulottuvuuksilla.

Sukupuolen suhteen turvattomuuden kokeminen oli selkeää siten, että naiset olivat miehiä turvattomampia kaikilla kolmella ulottuvuudella. Tutkimusotoksen kato keskittyi erityisesti nuoriin miehiin ja heidän turvallisuustilanteestaan olisi tärkeää saada tietoa, kun muistetaan, että usein heikossa asemassa olevat jättävät kyselyihin vastaamatta.

Useissa tutkimuksissa, selvityksissä ja strategioissa on korostettu työn moniulotteista merkitystä ihmisen hyvinvoinnille. Myös tämän tutkimuksen analyyseissa työllisyyden tärkeys ilmeni siten, että työttömien ja työssäkäyvien väliset turvattomuuserot olivat merkitseviä kaikilla turvattomuuden ulottuvuuksilla. Suurimmillaan kahden ryhmän välinen ero oli ensimmäisellä, elinoloihin painottuvalla ulottuvuudella. Kuilu oli selkeä myös kahdella muulla ulottuvuudella. Työtilanteen ohella koulutuksen yhteys oli merkitsevä kaikilla ulottuvuuksilla.

Turvattomuuden perusulottuvuuksista suurimmat väestöryhmien erot olivat lähes kaikkien taustamuuttujien suhteen sosiaali- ja terveyspalveluiden saantia koskevalla ulottuvuudella. Ainoastaan ikäryhmien välillä päihteisiin ja yhteiskuntamoraaliin liittyvät erot olivat hieman palveluihin liittyvää turvattomuutta suuremmat. Toisella ulottuvuudella on toki läheisen sairautta tai vammaa kuvaava mittari mutta vanhemmat ikäryhmät ovat huolissaan myös esimerkiksi alkoholin käytön lisääntymisestä.

Väestöryhmistä sosiaalista turvattomuutta koettiin erityisesti iäkkäiden, pitkäaikaissairaiden, vähän koulutusta saaneiden ja työttömien ryhmissä. Iäkkäät olivat huolestuneita varsinkin sosiaali- ja terveyspalvelujen saannista, mutta myös päihteistä ja

yhteiskuntamoraalista. Myös pitkäaikaissairaat kokivat terveitä enemmän turvattomuutta juuri palvelujen saannin suhteen, mutta olivat turvattomampia myös kahdella muulla ulottuvuudella. Työttömät olivat työssäkäyviä turvattomampia varsinkin elinoloihin ja selviytymiseen liittyvällä ulottuvuudella, mutta jako oli selkeä myös muilla ulottuvuuksilla. Vähän koulutusta saaneet olivat korkeammin koulutettuja turvattomampia laaja-alaisesti, samoin kuin myös naiset miehiin verrattuna.

7. Yhteiskunnan muutokset ja koettu sosiaalinen turvattomuus 1996-2005

Suomalaisen yhteiskunta muuttui monella tapaa vuosina 1996-2005. 1990-luvun alkupuoliskon lama aiheutti työttömyyttä ja taloudellisia vaikeuksia suurelle osalle suomalaisista. Omien taloushuolien ohella turvattomuutta aiheuttivat myös läheisten sekä tuttavien kohtaamat ongelmat. Laman jälkeen talous kuitenkin lähti nopeaan kasvuun. Kehitys on keskimäärin vaurastuttanut suomalaisia, mutta samalla väestöryhmien hyvinvointierot ovat kasvaneet. Työmarkkinoiden ohella suomalainen yhteiskunta on muuttunut 90-luvun puolivälistä myös kulttuurisesti ja rakenteellisesti, mikä näkyy esimerkiksi kansainvälistymisenä, mutta myös yhteiskunnan muuttumisena monilla mittareilla mitattuna aikaisempaa eriarvoisemmaksi (ks. esim Moisio ym. 2008, 19-20). Näyttää siltä, että vaikka hyviä asioita on, niiden jatkuvuudesta ei ole varmuutta, eivätkä kaikki ole päässeet niistä osallisiksi.

7.1 Onko turvattomuuden kokeminen muuttunut?

Tämän tutkimuksen ensimmäiset tulokset ovat vuodelta 1996, jolloin Suomen talous oli jo elpymässä, mutta työttömyys yhä korkealla. Taloushuolet heijastuivat selvästi vuoden 1996 tuloksissa. Työttömyyteen ja sen uhkaan sekä toimeentuloon liittyvät seikat aiheuttivat yleisesti turvattomuutta. Merkille pantavaa kuitenkin on, että edes tuolloin taloudelliset tekijät eivät olleet yleisimpiä epävarmuuden aiheita vastaajien kokemuksissa. Yleisimmin turvattomuutta aiheuttivat pelko huumeiden leviämisestä, läheisen vakavasta sairaudesta sekä ihmisten välinpitämättömyydestä toisiaan kohtaan. Vuoteen 1999 tultaessa huumeiden leviäminen ja välinpitämättömyys olivat tulleet entistä yleisemmiksi turvattomuuden aiheiksi. 55-64-vuotiaista miehistä peräti 87 prosenttia koki tuolloin melko tai erittäin paljon turvattomuutta huumeiden leviämisen osalta. Samalla työttömyyden ja sen uhan sekä toimeentulon aiheuttama epävarmuus olivat puolestaan tulleet harvinaisemmiksi.

Talouden elpyminen selittää siis elinoloihin liittyvän turvattomuuden vähenemistä 1990-luvun loppupuolella, mutta mikä selittää samanaikaisesti yhteiskunnan ilmapiiriin liittyvien

huolenaiheiden yleistymistä? Turvattomuus yleistyi erityisesti väkivaltarikollisuuden, alkoholin käytön lisääntymisen, välinpitämättömyyden, ulkomaalaisten / pakolaisten tulon ja huumeiden leviämisen suhteen. Myös edellä mainittujen ilmiöiden aiheuttamalle turvattomuudelle on löydettävissä objektiivisia selityksiä. Esimerkiksi väkivalta ja varsinkin väkivaltainen uhkailu lisääntyivät tilastojen mukaan hieman vuosien 1993 ja 2003 välillä. Vuonna 2006 tilanne oli taas muuttunut parempaan suuntaan. (Sirén ym. 2007, 2-3). Huomioitava on lisäksi, rikoslööppien määrän kolminkertaistuminen iltapäivälehdissä vuosina 1994-2000 (Huovila 2002, 201-203.) Huumeiden aiheuttamalle turvattomuudelle on myös löydettävissä selkeä selitys. Vuosina 1992-2000 huumeekokeilut kaksinkertaistuivat ja huumerikosten määrä nelinkertaistui. Erityisen voimakasta muutos oli vuosikymmenen jälkipuoliskolla. (Hakkarainen & Tigerstedt 2002, 253-254.) Välinpitämättömyys eroaa muista edellä mainituista ilmiöistä siten, että sen taustalle ei voi suoraan osoittaa objektiivisia tilastoja. Voidaan kuitenkin olettaa, että välinpitämättömyyden yleistymisen heijastaa muita yhteiskunnalliseen ilmapiiriin ja moraalisiin liittyviä ilmiöitä, jotka eivät kuitenkaan usein liity ihmisten omaan turvattomuuteen. Välinpitämättömyyden voi rinnastaa maailman tilannetta koskevaan turvattomuuteen, joka liittyy Heiskanen mukaan vahvasti tiedotusvälineistä saatavaan informaatioon (Heiskanen 1996, 63).

Vuoteen 2002 tultaessa työttömyyden ja sen uhan aiheuttama turvattomuus oli jatkanut laskuaan ja huolestuneisuus välinpitämättömyyttäkin kohtaan oli laskenut edellisestä kyselyvuodesta, joskin se oli yleisin vuoden 2002 huolenaiheista. Ehkä eniten huomiota vuoden 2002 kyselyssä ja sen tuloksissa herättää kysymyspatterin muutos. Yhteiskunnan ilmapiiriin liittyviä ilmiöitä oli vähennetty ja tilalle nostettu uusia, työelämän luonteeseen liittyviä turvattomuusilmiöitä. Näitä olivat työssä jaksaminen sekä oman paikan löytäminen yhteiskunnassa. Hieman yli viidennes vastaajista oli melko tai erittäin huolestunut työssä jaksamisen suhteen. Kiinnostavaa oli myös, että toimeentulo-ongelmien aiheuttama turvattomuus oli yleisempää kuin työttömyyden tai sen uhan aiheuttama. Tulosten perusteella näyttäisi siltä, että vuosien 2002 ja 2005 välillä turvattomuus kokonaisuutena katsoen hieman lisääntyi. Turvattomuus yleistyi eniten välinpitämättömyyden ja läheisen ihmisen sairauden tai vamman suhteen. Tulokinnassa kannattaa kuitenkin huomioida

vastaajien ikä- ja sukupuolijakauma. Vuoden 2005 aineistossa kahden vanhimman ikäryhmän sekä naisten osuus oli suurempi kuin vuonna 2002. Vaikuttaa siltä, että naisten ja iäkkäiden vahva edustus vastaajajoukossa heijastuu tähän muutokseen.

Tuloksia tarkasteltaessa näyttää siltä, että turvattomuus olisi vähentynyt selvästi vuosien 1996 ja 2005 välillä. Täytyy kuitenkin muistaa, että eri vuosien aineistot poikkesivat toisistaan melko paljon ja useita vuosina 1996 ja 1999 yleisiä turvattomuuden aiheita ei ole myöhemmin kysyty. Tulosten perusteella voidaan kuitenkin sanoa, että 2000-luvulla turvattomuutta on koettu kyselyssä olevien ilmiöiden suhteen melko vähän. Tämä on kiinnostavaa, koska samalla useissa yhteyksissä puhutaan turvattomuuteen liittyvistä kysymyksistä ja ajankuvaa tulkitaan yhä epävarmuuden käsitteellä. Voi olla, että väestön enemmistön taloudellisen tilan parantuminen heijastuu jossain määrin myös moneen muuhun ilmiöön. Mahdollisena selityksenä vähäiselle turvattomuudelle saattaisi olla myös se, että ainakin osa ihmisistä olisi sopeutunut joustavuuteen ja kilpailuun perustuvien työmarkkinoiden vaatimuksiin eli Giddensin (1991) mukailleen aktivoitunut elämään riskikulttuurissa. Toisaalta kyse voi epävarmuuteen sopeutumisen sijaan tai ohella olla myös ilmiön negatiivisemmasta muodosta eli turtumisesta. Merkille pantavaa kuitenkin on, että työmarkkinoiden heilahteluja kritisoivia kansanliikkeitä ilmaantuu aika ajoin, kuten olemme Kemijärvi-liikkeen yhteydessä huomanneet.

Mielenkiintoista tuloksissa oli myös se, että yksittäiset ilmiöt herättivät huomattavasti enemmän turvattomuutta kuin kysyttäessä kokonaisvaltaisesti ja kääntäen elämän turvallisuutta. Tämä voi olla myös seurausta siitä, että turvallisuus ja turvattomuus ovat käsitteellisesti niin laajoja kokonaisuuksia, että niiden hahmottaminen yhteen kysymykseen vastaamalla voi olla hankalaa. Myös ihmisten asettama turvallisuusmuuri saattaa vaikuttaa kokonaisvaltaisesti tilanteensa turvalliseksi kokevien suureen osuuteen. Kun sosiaalinen turvattomuus puretaan pieniin paloihin, on sen suhteuttaminen omaan tilanteeseen selkeämpää. Toisaalta on yksityiskohtaisempien tietojen ohella tärkeää saada tietoa myös ihmisten näkemyksiä hyvinvoinnistaan kokonaisvaltaisesti.

7.2 Onko väestö jakautunut koetun turvattomuuden suhteen?

Koetun turvattomuuden on havaittu olevan vahvasti yhteydessä sukupuoleen, ikään, elämänvaiheeseen, työtilanteeseen, koulutukseen ja sosiaalisiin suhteisiin (Niemelä ym. 1997, 149-150; Karvonen ym. 2006, 79-98.) Tässä tutkimuksessa turvattomuuden jakautumista väestöryhmissä vuonna 2005 selvitettiin sukupuolen, iän, koulutuksen, työtilanteen, kotitaloustyyppin sekä pitkäaikaissairastavuuden perusteella.

Taustamuuttujien yhteydet turvattomuuden kokemiseen nousivat esiin myös tässä tutkimuksessa. Sukupuoli, koulutus ja pitkäaikaissairastavuus olivat tekijöitä, joiden yhteydet turvattomuuteen olivat merkitseviä ja samansuuntaisia kaikilla kolmella peruslottuvuudella. Naiset olivat miehiä turvattomampia ja yksittäisistä huolenaiheista erityisesti väkivallan pelko oli naisilla miehiä yleisempää. Koulutusryhmät taas erosivat toisistaan siten, että korkea-asteen koulutuksen saaneet kokivat selkeästi vähiten turvattomuutta ja perusasteen koulutuksen saaneet olivat turvattomimpia. Pitkäaikaissairaant kokivat selkeästi terveitä enemmän turvattomuutta.

Ikä oli mielenkiintoinen taustatekijä tutkimuksessa. Sen merkitys on osin nähtävissä myös edellä esitellyissä muuttujissa. Väestön koulutustaso on noussut, jolloin ainoastaan perusasteen koulutuksen saaneissa on huomattavasti iäkkäitä. Myös pitkäaikaissairaant sijoittuvat pitkälti vanhempiin ikäryhmiin ja täytyy myös muistaa, että tutkimuksen kato kohdentui erityisesti nuoriin miehiin. Turvattomuuden peruslottuvuuksia iän suhteen tarkastellessa kävi ilmi, että vanhemmat olivat selkeästi nuorempia ja etenkin nuorinta ikäryhmää huolestuneempia päihteisiin ja yhteiskuntamoraaliin sekä sosiaali- ja terveystalvelujen saantiin liittyvän turvattomuuden suhteen. Iän merkitys ilmeni myös eläkeläisten suuresta turvattomuudesta suhteessa muihin työtilanneryhmiin edellä mainituilla ulottuvuuksilla. Elinoloja ja selviytymistä koskevalla ulottuvuudella eivät ikäryhmien väliset erot kuitenkaan olleet merkittäviä, mikä oli hieman yllättävää. Vaikka iäkkäät kokevatkin pääsääntöisesti nuorempia enemmän turvattomuutta, on myös nuorilla tai pikemmin nuorilla aikuisilla huolia. Oman paikan löytäminen yhteiskunnassa aiheutti

huolta erityisesti 15-34-vuotiaille naisille. Myös toimeentulo-ongelmat painoutuivat jossain määrin nuorimpaan ikäryhmään.

Tuloksista ilmeni työttömien ja työssäkäyvien välinen suuri ero turvattomuuden kokemisessa. Tämä oli nähtävissä kaikilla kolmella turvattomuuden ulottuvuudella. Selkeimmillään jako oli ehkä odotetustikin elinoloja ja selviytymistä käsittelevällä ulottuvuudella, jolle painoutuivat työelämään ja selviytymiseen liittyvät huolenaiheet. Työttömyys ja erityisesti pitkäaikaistyöttömyys on vakava haaste yhteiskunnassa, jossa työn merkitys niin taloudellisesti, sosiaalisesti kuin terveydellisestikin on suuri. Työttömien on usein hankalaa osallistua täysipainoisesti yhteiskunnan toimintaan.

Pitkäaikaistyöttömyys on laman jälkeisen Suomen ilmiö, jonka kierteseen pieni osa työkäisistä on jäänyt. Heidän työllistämisensä alati muuttuvilla työmarkkinoilla on hankalaa. Sata-komitean puheenjohtaja Markku Lehto esittää yhtenä konkreettisena työllistämisväylänä työpankkeja, jossa esimerkiksi kunta voisi myydä työtä julkiselle tai yksityiselle sektorille (HS 30.06.2007, A5). Pitkäaikaistyöttömät kohtaavat usein elämässään myös muita hyvinvoinnin vajeita ja vaikeuksia integroitua yhteiskuntaan. Ihmisen hyvinvoinnille ja koetulle turvallisuudelle keskeistä taloudellisen toimeentulon lisäksi ovat erityisesti sosiaaliset suhteet, jotka antavat omalle aktiiviselle toiminnalle rahan ylittävän merkityksen. Suomalaisen yhteiskunnan haasteena on rakentaa yhteisöllisyyttä moniarvoistuvaan yhteiskuntaan sekä pyrkiä vastaamaan väestön erityisiin ja kasvaviin hyvinvointitarpeisiin. Nopeiden muutosten yhteiskunnassa on tärkeää työllistämisyrittämisen ohella tukea terveitä elämäntapoja ja elämänhallintaa, jotta ihmiset saisivat tuntee hyvien asioiden jatkuvuutta muutostenkin lomassa. (Hyvinvointi 2015 -ohjelma 2007, 17-19; Kortteinen & Elovainio 2006, 339-342.)

7.3 Tutkimusprosessin arviointi sekä tulevia tutkimustehtäviä

Tutkimuksen lähtökohtana oli tarkastella tamperelaisten kokeman sosiaalisen turvattomuuden muutosta vuosina 1996-2005 sekä turvattomuuden jakautumista väestöryhmissä. Aineistolähtöisyydellä oli suuri merkitys tutkielman muotoutumisessa ja

keskeistä siten oli, kuinka hyödyntää sekundaariaineistoa parhaalla mahdollisella tavalla asetettujen tutkimustehtävien ratkaisemiseksi.

Suurimmaksi ongelmaksi projektin edetessä osoittautui turvattomuuden kokemuksissa tapahtuneiden muutosten mittaaminen. Tampereen terveys- ja sosiaalikyselyiden pääpaino on kohdistunut terveyteen ja hyvinvointipalvelujen saantiin sekä käyttöön, joiden suhteen myös muutoksia on aiemmin tarkasteltu. Sosiaalista turvallisuutta mittaavan kysymysosion tarkoitus on ollut antaa lisäinformaatiota tamperelaisten hyvinvoinnin tilasta. Luvussa 4 pohdittiin sitä, kuinka kokemuksissa tapahtuneita muutoksia on mahdollista mitata. Muutostutkimus asettaa kysymysten vertailtavuudelle tiukat raamit. Tämä on haastavaa tutkittaessa koetun turvattomuuden kaltaista, alati muuttuvaa ilmiötä.

Yksi tutkimuksen havainnoista liittyy edellä mainittuun muutosasetelman problematiikkaan. Tutkimuksen edetessä muodostunut kysymys aineiston rajoituksista ajallisen vertailtavuuden suhteen havainnollisti sitä, kuinka tärkeää kyselytutkimuksissa on pyrkiä käsitteiden yhdenmukaisuuteen ja siten vertailtavuuden luotettavuuteen. Käsiteanalyysi on tärkeää, sillä se vaikuttaa empiirisen tiedon jäsentymiseen ja havainnoista tehtäviin päätelmiin (Eskola 1971, 28). Tutkimuksessa painopiste oli subjektiivisen turvattomuuden mittaamisessa. Objektivisia tekijöitä käytettiin lähinnä muutosten tulkinnan yhteydessä. Turvattomuuden kokemuksessa ihmisen omat hallintakeinot kohtaavat ulkomaailman haasteet (Lahikainen 2000, 70). Kokemuksena turvattomuus on pitkälti arvionvarainen tosiasia. Tällöin käsitelmäärityllä on suuri vaikutus kysymysten tulkintaan.

Sosiaaliselle turvallisuudelle ja turvattomuudelle ei ole olemassa yhtä yksiselitteistä määritelmää. Kuten edellä mainittiin, on kyseessä ilmiö, joka ainakin osittain elää jatkuvassa muutoksessa. Tämä voidaan todeta esimerkiksi tarkastelemalla eri vuosina kysytyjä turvattomuuden ilmiöitä. Huumeiden käytön leviäminen nousi esiin 1990-luvun loppupuolella ja 2000-luvulla työssä jaksamisesta on tullut merkittävä yhteiskunnallinen haaste. Turvattomuusmittarina käytetty ilmiöjoukko oli sikäli mielenkiintoinen, että se

kattoi laajan skaalan ihmisen elämänalueista. Mukana oli konkreettisempia elinoloihin liittyviä huolia sekä abstraktimpia, yhteiskunnan ilmapiiriä kuvaavia tekijöitä.

Tulosten luotettavuuteen liittyviä tekijöitä muutosasetelman ohella oli otannan edustavuus perusjoukkoon eli tamperelaiseen aikuisväestöön nähden. Harmittavaa oli nuorten miesten vähäinen vastausaktiivisuus, varsinkin vuoden 2005 kyselyn osalta. Ehkä pitkälti terveyteen ja hyvinvointipalveluihin kohdistuva kysely ei kiinnosta heitä samalla tavalla kuin iäkkäämpää väestöä. Kun muistetaan, että usein heikko-osaiset jättävät vastaamatta kyselytutkimuksiin, on oletettavaa, että vastaamatta jätti moni sellainen nuori, joka kokee turvattomuutta elämässään. Olisi tärkeää saada myös nuoret vastaamaan tämänkaltaisiin kyselyihin.

Tutkimuksen luotettavuuden puolesta puhuu se, että myös muissa, lähinnä hyvinvointia käsittelevissä tutkimuksissa on saatu samansuuntaisia tuloksia eli, että keskimäärin suomalaisten ja tämän tutkimuksen yhteydessä siis tamperelaisten koettu hyvinvointi ja turvallisuus on parantunut lamanjälkeisenä aikana, mutta väestöryhmät eroavat merkittävästi toisistaan.

Tutkimusprosessin varrella on noussut esiin tutkimuskysymyksiä, jotka eivät kuitenkaan mahtuneet mukaan tämän tutkielman raameihin. Nämä liittyvät niin turvallisuuden ja turvattomuuden sekä hyvinvoinnin aihepiiriin kuin menetelmällisiinkin valintoihin.

Suomessa sosiaalipolitiikka ja ennen muuta alue- ja asuntopolitiikka on pyrkinyt huolehtimaan siitä, etteivät hyvinvoinnin alueelliset erot eivät kasvaksi suuriksi. Muuttoliike kasvukeskuksiin sekä asuinkustannusten kalleus kuitenkin tekevät alueellisista hyvinvointieroista tärkeän tutkimustehtävän. Kansallisella tasolla alueiden hyvinvointieroja on tutkittu melko runsaasti, mutta kuntien sisäisiä eroja vähemmän. Kuten olemme huomanneet, on tamperelainen väestö monessa suhteessa jakautunut turvattomuuden kokemisen suhteen. Esimerkiksi työttömien ja työllisten välinen kuilu on suuri. Tämän tutkielman varhaisimmassa suunnitelmassa oli aikomus tarkastella myös Tampereen kaupunginosien mahdollista jakautumista turvattomuuden suhteen, mutta tehtävä rajattiin

pois, koska tehtävä vaatisi juuri kyseiseen tehtävään kohdistetun aineiston. Hyvin kohdistetun aineiston avulla olisi siis mahdollista tutkia, ovatko tamperelaiset kaupunginosat eriytyneet sosiaalisesti toisistaan.

Tampereen terveys- ja sosiaalikeselyn toteuttamista jatketaan kolmen vuoden välein. Tämä tutkimus osoitti, kuinka tärkeää kokemusten ajallisen vertailun kannalta on pyrkiä ilmiöiden yhdenmukaiseen määrittämiseen eri vuosina. Suomalainen yhteiskunta on muuttunut myös vuoden 2005 jälkeen. Mielenkiintoista olisi tutkia tamperelaisten koettua turvattomuutta myös 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen osalta.

Lähteet

Ahlqvist, Kirsi (1996) Työ, työttömyys ja valinnanvapaudet. Teoksessa Kirsti Ahlqvist & Anja Ahola (toim.) Elämän riskit ja valinnat – Hyvinvointia lama-Suomessa? Edita, Helsinki. 129-148.

Ahola, Anja (1996) Työttömyys kokemuksellisenä tilanteena. Teoksessa Kirsti Ahlqvist & Anja Ahola (toim.) Elämän riskit ja valinnat – Hyvinvointia lama-Suomessa? Edita, Helsinki. 149-179.

Alkula, Tapani (1994) Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät. WSOY, Helsinki.

Allardt, Erik (1976) Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. WSOY, Helsinki.

Allardt, Erik (1998) Hyvinvointitutkimus ja elämänpolitiikka. Teoksessa J.P Roos & Tommi Hoikkala (toim.) Elämänpolitiikka. Gaudeamus, Helsinki. 34-53.

Arminen, Ilkka & Alapuro, Risto (2004) Vertailut yhteiskuntatutkimuksessa. Teoksessa Ilkka Arminen & Risto Alapuro (toim.) Vertailevan tutkimuksen ulottuvuuksia. WSOY, Helsinki. 7-22.

Beck, Ulrich (1986) Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne. Suhrkamp, Frankfurt am Main.

Berger, L. Peter & Luckmann, Thomas (1994) Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Suomentanut Vesa Raiskila. Gaudeamus, Helsinki. Englanninkielinen alkuteos 1966.

Borg, Sami (2007) Suomalaisten luottamus yhteiskunnallisiin instituutioihin. Teoksessa Sami Borg, Kimmo Ketola, Kimmo Kääriäinen, Kati Niemelä ja Pertti Suhonen Uskonto, arvot ja instituutiot. Tampereen yliopistopaino, Tampere. 9-25.

Castel, Robert (2007) Sosiaalinen turvattomuus. Mitä on olla suojattu? Suomentanut Tiina Arppe. Kelan tutkimusosasto, Helsinki. Ranskankielinen alkuteos 2003.

Dunderfelt, Tony (1999) Elämäkaaripsykologia. Lapsen kasvusta yksilön henkiseen kehitykseen. WSOY, Helsinki.

Erikson, Robert & Åberg, Rune (1984) Välfärd i förändring. Levnadsvillkor i Sverige 1968-1981. Institutet för social forskning. Prisma, Stockholm.

Erikson, Robert & Uusitalo, Hannu (1987) The Scandinavian Approach to Welfare Research. Teoksessa Erikson, Robert & Hansen, Erik Jorgen & Ringen, Stein & Uusitalo, Hannu (toim.) The Scandinavian Model. Welfare States and Welfare Research. Comparative Public Policy Analysis Series. M. E Sharpe, New York.

Eskola, Antti (1971) Sosiologian tutkimusmenetelmät 2. WSOY, Helsinki.

Giddens, Anthony (1991) Modernity and Self-Identity. Self and Social in the Late Modern Age. Polity Press, Cambridge.

Hakkarainen, Pekka & Tigerstedt, Christoffer (2002) Ristiriitojen huume politiikka – huumeongelman normalisaatio Suomessa. Teoksessa Matti Heikkilä & Mikko Kautto (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2002. Stakes, Helsinki. 250-270.

Heikkilä, Matti & Kautto, Mikko (2002) Sosiaalinen raportointi ja muuttuva hyvinvoinnin käsite. Teoksessa Matti Heikkilä & Mikko Kautto (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2002. Stakes, Helsinki. 18-29.

Heiskanen, Markku (1996) Suomalaisten, pelot, hyvinvointi ja turvattomuuden kokeminen. Teoksessa Kirsti Ahlqvist & Anja Ahola (toim.) Elämän riskit ja valinnat – Hyvinvointia lama-Suomessa? Edita, Helsinki. 55-85.

Helne, Tuula (2003) Sosiaalipolitiikka epävarmassa maailmassa. Teoksessa Tuula Helne & Raija Julkunen & Jouko Kajanoja & Sini Laitinen-Kuikka & Tiina Silvasti & Jussi Simpura Sosiaalinen politiikka. WSOY, Helsinki. 17-37.

Helsingin Sanomat 30.6.2007. Markku Lehto: Hyvin toimeentulevien välinpitämättömyys lisääntyy.

Helsingin Sanomat 08.12.2007. Sosiaaliturvan uudistus on kovan väännön takana.

Helsingin Sanomat 10.1.2008. Hyssälä: Sosiaaliturva ei uudistu vaalikaudessa.

Huovila, Tapani (2002) Lööppi iskee aikamme julkisuuteen. Teoksessa Touko Perko & Raimo Salokangas & Heikki Luostarinen (toim.) Median varjossa. Journalistiikka/mediainstituutti. Viestintätieteiden laitos. Jyväskylän yliopisto. Gummerus, Helsinki. 196-215.

Hyvinvointi 2015 -ohjelma (2007). Sosiaalialan pitkän aikavälin tavoitteita. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2007:3. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.

Kainulainen, Sakari (2000) Sosiaalinen turvallisuus ja yhteiskunnan rakenne. Teoksessa Pauli Niemelä & Anja Riitta Lahikainen (toim.) Inhimillinen turvallisuus. Vastapaino, Tampere. 287-304.

Kainulainen, Sakari (2006) Hyvinvointitutkimus Suomessa väitöskirjojen valossa. Teoksessa Juha Hämäläinen, Riitta Vornanen ja Juhani Laurinkari (toim.) Hyvinvointi ja turvallisuus 2000-luvulla. Juhlakirja professori Pauli Niemelän täyttäessä 60 vuotta 5.4.2006. Kuopio University Press, Kuopio. 19–55.

Karvonen, Sakari & Rintala, Taina (2007) Maaseutukuntien sisäiset hyvinvointierot. Yhteiskuntapolitiikka 4/2007. Stakes, Helsinki. 410-425.

Karvonen, Sakari & Lahelma, Eero & Winter, Torsten (2006) Työikäisten hyvinvointi ja terveys 2000-luvun alussa. Teoksessa Mikko Kautto (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2006. Gummerus, Helsinki. 78-102.

Kautto, Mikko (2006) Suomalaisten hyvinvointi uuden kyselytutkimuksen valossa. Teoksessa Mikko Kautto (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2006. Stakes, Helsinki. 19-34.

Kontula Osmo, Viinamäki Heimo & Koskela, Kaj (1998) Köyhiä ja kipeitä. Taloudellisen laman terveysvaikutuksia 1990-luvulla. Väestöliitto. Väestötutkimuslaitos. Julkaisusarja D 34 / 1998. Helsinki.

Korander, Timo & Laapio, Marja-Liisa & Soine-Rajanummi, Seppo (2002a) Nollatoleranssin, ”Viideltä saunaan ja kuudelta putkaan –hankkeen ja monitahoarvioinnin perusteet. Teoksessa Timo Korander & Seppo Soine-Rajanummi (toim.) Kaheksalta koskarille – saman tien sakot. Tampereen nollatoleranssikokeilu 1999-2000: historiallinen konteksti, vastaanotto ja vaikuttavuus. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 13, Espoo. 21-59.

Korander, Timo (2002b) Arvioyhteenveto: Miten käy, kun poliisi ei siedä häiriökäyttäytymistä? Teoksessa Timo Korander & Seppo Soine-Rajanummi (toim.) Kaheksalta koskarille – saman tien sakot. Tampereen nollatoleranssikokeilu 1999-2000: historiallinen konteksti, vastaanotto ja vaikuttavuus. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 13, Espoo. 400-420.

Korhonen, Piia & Valkonen, Satu (2006) Lasten kokemuksia televisiopelkojen hallinnasta. Teoksessa Pertti Rautio & Mikko Saastamoinen (toim.) Minuus ja identiteetti. Tampereen yliopistopaino, Tampere. 57-89.

Kortteinen, Matti & Elovainio, Marko (2006) Miten auttaa huono-osaisia? Teoksessa Mikko Kautto (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2006. Stakes, Helsinki. 329-344.

Lahikainen, Anja Riitta (2000) Turvallisuus identiteettikysymyksenä. Teoksessa Pauli Niemelä & Anja Riitta Lahikainen (toim.) Inhimillinen turvallisuus. Vastapaino, Tampere. 61-89.

Lappi-Seppälä, Tapio & Kivivuori, Janne (2005) Esipuhe. Teoksessa Reino Sirén & Päivi Honkatukia (toim.) Suomalaiset väkivallan uhreina. Tuloksia 1980-2003 kansallisista uhritutkimuksista. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 216, Helsinki.

Massa, Ilmo (1998) Elämänpolitiikka epävarmassa kulttuurissa. Teoksessa J.P Roos & Tommi Hoikkala (toim.) Elämänpolitiikka. Gaudeamus, Helsinki. 189-218.

Menetelmäopetuksen valtakunnallinen tietovaranto MOTV. Faktorianalyysi. [WWW-dokumentti]. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto FSD, Tampereen yliopisto <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/faktori/faktori.html>>. (Viitattu 5.5.2008).

Menetelmäopetuksen valtakunnallinen tietovaranto MOTV. Faktorianalyysi. [WWW-dokumentti]. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto FSD, Tampereen yliopisto <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/varianssi/anova.html>>. (Viitattu 5.5.2008).

Metsämuuronen, Kimmo (2006) Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. International Methelp, Helsinki.

Moisio, Pasi (2006) Kasvanut polarisaatio lapsiperheiden parissa. Teoksessa Mikko Kautto (toim.) Suomalaisen hyvinvointi 2006. Stakes, Helsinki. 36-56.

Moisio, Pasi & Karvonen, Sakari & Simpura, Jussi & Heikkilä, Matti (2008) Johdanto. Teoksessa Pasi Moisio & Sakari Karvonen & Jussi Simpura & Matti Heikkilä Suomalaisen hyvinvointi 2008. Stakes, Helsinki. 14-26.

Moscovici, Serge (1984) The Phenomenon of social representations. Teoksessa Robert M. Farr & Serge Moscovici Social representations. Press Syndicate of the University of Cambridge, Cambridge. 3-28.

Myllyniemi, Harri (2006) Rationaalisen tuolla puolen eli tutkimus ulkona kävelyn koetusta turvattomuudesta suomalaisissa kunnissa ja kaupungeissa. Pro gradu -tutkielma: Tampereen yliopisto, sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos, sosiologia. Tampere.

Niemelä, Pauli & Kainulainen, Sakari & Laitinen, Hanne & Pääkkönen, Juha & Rusanen, Timo & Ryytänen, Ulla & Widgren, Erja & Vornanen, Riitta & Väisänen, Raija & Ylinen, Satu (1997) Suomalainen turvattomuus. Inhimillisen turvattomuuden yleisyys, perusulottuvuudet ja tyypittely – haastattelututkimus 1990-luvun Suomessa. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto, Helsinki.

Niemelä, Pauli (2000) Turvallisuuden käsite ja tarkastelukehikko. Teoksessa Pauli Niemelä & Anja Riitta Lahikainen (toim.) Inhimillinen turvallisuus. Vastapaino, Tampere. 21-39.

Nummenmaa, Lauri (2004) Käyttäytymistieteiden tilastolliset menetelmät. Tammi, Helsinki.

Ojanen, Markku (2006) Onnellisuus. Mikä on onnen salaisuus. Miten voit edistää omaa onneasi. Toimittanut Maarit Huovinen. WSOY, Helsinki.

Paronen, Olavi & Fogelholm, Mikael & Luoto, Riitta (2006) Tampereen terveys- ja sosiaalikyselyn päätulokset. UKK-instituutti. Julkaisuja 1/2006. Tampereen kaupunki. Sosiaali- ja terveystoimi, Tampere.

Penttilä, Irmeli & Kangas, Olli & Nordberg, Leif & Ritakallio, Veli-Matti (2003) Suomalainen köyhyys 1990-luvun lopulla – väliaikaista vai pysyvää? Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2003:7. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki.

Puohiniemi, Matti (1996) Suomalaisten arvot yhteiskunnallisessa muutostilanteessa. Teoksessa Kirsti Ahlqvist & Anja Ahola (toim.) Elämän riskit ja valinnat – Hyvinvointia lama-Suomessa? Edita, Helsinki. 30-54.

Pöntinen, Seppo (2004) Vertailtavuus ja mittaamisen ongelma. Teoksessa Ilkka Arminen & Risto Alapuro (toim.) Vertailevan tutkimuksen ulottuvuuksia. WSOY, Helsinki. 41-66.

Roos, J.P (1988) Behind the happiness barrier. University of Helsinki – Department of social policy. Reprint series B. No 34. Helsinki.

Roos, J.P & Hoikkala, Tommi (1998) Esipuhe. Teoksessa J.P Roos & Tommi Hoikkala (toim.) Elämänpolitiikka. Gaudeamus, Helsinki. 7-19.

Roos, J.P (1998) Mitä on elämänpolitiikka? Teoksessa J.P Roos & Tommi Hoikkala (toim.) Elämänpolitiikka. Gaudeamus, Helsinki. 20-33.

Saastamoinen, Mikko (2006) Yksilö, riskitietoisuus ja psykokulttuuri. Teoksessa Pertti Rautio & Mikko Saastamoinen (toim.) Minuus ja identiteetti. Tampereen yliopistopaino, Tampere. 138-169.

Simpura, Jussi (1996) Elintasosta elämänhallintaan. Teoksessa Kirsti Ahlqvist & Anja Ahola (toim.) Elämän riskit ja valinnat – Hyvinvointia lama-Suomessa? Edita, Helsinki. 10-27.

Sirén, Reino & Kivivuori, Janne & Kääriäinen, Juha & Aaltonen, Mikko 2007 Suomalaisten kokema väkivalta 1980-2006. Verkkokatsauksia 1/2007. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Helsinki. <http://www.optula.om.fi/uploads/yjxmp1zt96i0.pdf>.(Viitattu 20.4.2008.)

Suhonen, Pertti (2007) Suomalaisten eriytyvät ja muuttuvat arvot. Teoksessa Sami Borg, Kimmo Ketola, Kimmo Kääriäinen, Kati Niemelä ja Pertti Suhonen Uskonto, arvot ja instituutiot. Tampereen yliopistopaino, Tampere. 26–46.

Vaattovaara, Mari (1998) Pääkaupunkiseudun sosiaalinen erilaistuminen. Ympäristö ja alueellisuus. Helsingin kaupunki, Tietokeskus, Helsinki.

Veerhoven, Ruut (2004) Subjective Measures of Well-being. Discussion Paper No. 2004/07. UNU-WIDER, Helsinki.

Vornanen, Riitta (2006) Turvallisuuden paradoksi ja nuorten turvallisuuden perusta. Teoksessa Juha Hämäläinen, Riitta Vornanen ja Juhani Laurinkari (toim.) Hyvinvointi ja turvallisuus 2000-luvulla. Juhlakirja professori Pauli Niemelän täyttäessä 60 vuotta 5.4.2006. Kuopio, University Press, Kuopio. 203 - 224.

Väisänen, Raija (2000) Työelämän turvallisuus. Teoksessa Pauli Niemelä & Anja Riitta Lahikainen (toim.) Inhimillinen turvallisuus 2000. Vastapaino, Tampere. 239-268.

Väisänen, Raija (2006) Turvallisuus globalisoituvan työelämän kysymyksenä. Teoksessa Juha Hämäläinen, Riitta Vornanen ja Juhani Laurinkari (toim.) Hyvinvointi ja turvallisuus 2000-luvulla. Juhlakirja professori Pauli Niemelän täyttäessä 60 vuotta 5.4.2006. Kuopio, University Press, Kuopio. 57–72.

Liite 1

Tampereen terveys- ja sosiaalikysely vuodelta 2005 (tässä tutkimuksessa käytettyjen kysymysten osalta).

1. Sukupuolenne?

1. Mies
2. Nainen

2. Minkä ikäinen olette?

5. Mikä seuraavista kuvaa parhaiten nykyistä elämänvaihetta?

1. Asun kotona vanhempieni kanssa
2. Asun yksin
3. Asun kaksin puolisoni tai avopuolisoni kanssa
4. Asun puolisoni tai avopuolisoni ja lasten kanssa
5. Olen yksinhuoltaja
6. Muu tilanne

7. Mikä on koulutuksenne?

1. Kansa-, keski- tai peruskoulu
2. Ylioppilas
3. Ammattikoulu tai ammatillinen perustutkinto
4. Opistoasteen ammatillinen tutkinto
5. Ammattikorkeakoulu tai alempi akateeminen tutkinto
6. Yliopiston tai korkeakoulun ylempi akateeminen tutkinto

8. Oletteko nykyisin...(Rengastakaa vain yksi tilanteeseen sopivin vaihtoehto)

1. Kokoaikaisessa palkkatyössä
2. Osa-aikaisessa palkkatyössä tai osa-aikaeläkkeellä
3. Yrittäjä, ammatinharjoittaja, maatalousyrittäjä
4. Äitiys- tai vanhempainlomalla

5. Työtön tai lomautettu
6. Pitkäaikaisella sairauslomalla
7. Eläkkeellä
8. Omaa kotitaloutta hoitava
9. Opiskelija tai koululainen
10. Muu, mikä?

13. Onko Teillä jokin pitkäaikainen sairaus, vika tai vamma?

1. Ei
2. Kyllä

48. Missä määrin seuraavat asiat aiheuttavat Teille huolta tai turvattomuuden tunnetta? Vastatkaa jokaiseen kohtaan riippumatta siitä, koetteko asiasta huolta vai ette.

(Ei lainkaan, Jonkin verran, Melko paljon, Hyvin paljon, En osaa sanoa)

Oma terveys

Toimeentulo-ongelmat

Väkivallan pelko

Työttömyys tai sen uhka

Asumisen epävarmuus, asumisolot

Päihteiden käyttö lähipiirissä

Yleinen alkoholin käytön lisääntyminen

Ihmisten välinpitämättömyys toisistaan

Läheisen ihmisen sairaus tai vamma

Työssä jaksaminen, työstressi

Terveyspalvelujen saanti

Sosiaalipalvelujen saanti

Yksinäisyys, yksin jäämisen pelko

Huoli itsenäisestä selviytymisestä

Lasten tai lastenlasten tulevaisuus

Oman paikan löytäminen yhteiskunnassa

Muu, mikä?

49. Kun ajattelette aikaa kolme vuotta sitten ja vertaatte sitä nykyhetkeen, onko elämisenne turvallisuus siitä...

1. Selvästi parantunut
2. Jonkin verran parantunut
3. Ei muutosta kolmen vuoden aikana
4. Jonkin verran huonontunut
5. Selvästi huonontunut

Liite 2

Tampereen terveyst- ja sosiaalikeskely vuodelta 2002 (tässä tutkimuksessa käytettyjen kysymysten osalta).

1. Sukupuolenne?

1. Mies   2. Nainen

2. Minkä ikäinen olette?

38. Missä määrin seuraavat asiat aiheuttavat Teille huolta tai turvattomuuden tunnetta? Vastatkaa jokaiseen kohtaan.

(Ei lainkaan, Jonkin verran, Melko paljon, Hyvin paljon, En osaa sanoa)

Oma terveys

Toimeentulo-ongelmat

Väkivallan pelko

Työttömyys tai sen uhka

Asumisen epävarmuus, asumisolot

Päihteiden käyttö lähipiirissä

Ihmisten välinpitämättömyys toisistaan

Läheisen ihmisen sairaus tai vamma

Työssä jaksaminen, työstressi

Terveyspalvelujen saanti

Sosiaalipalvelujen saanti

Yksinäisyys, yksin jäämisen pelko

Huoli itsenäisestä selviytymisestä

Lasten tai lastenlasten tulevaisuus

Oman paikan löytäminen yhteiskunnassa

Muu, mikä?

39. Mitä ajattelette kaiken kaikkiaan elämisenne turvallisuudesta ja varmuudesta nykyisin? Onko se...

1. Erittäin hyvä
2. Melko hyvä
3. En osaa sanoa
4. Melko huono
5. Erittäin huono

Liite 3

Tampereen terveyst- ja sosiaalikesely vuosilta 1996, 1999 (tässä tutkimuksessa käytettyjen kysymysten osalta).

1. Mikä on sukupuolenne?

1. Mies   2. Nainen

2. Minkä ikäinen olette?

33. Missä määrin seuraavat asiat aiheuttavat teille turvattomuutta tai epävarmuuden tunnetta? Vastatkaa jokaiseen kohtaan.

(Ei lainkaan, Jonkin verran, Melko paljon, Hyvin paljon, En osaa sanoa)

Sairaus tai sairastumisen uhka

Toimeentulo

Ulkomaalaisten/pakolaisten tulo

Väkivaltarikollisuus

Työttömyys tai työttömyyden uhka

Asuminen, asumisolot

Luonnon saastuminen

Ihmisten välinpitämättömyys toisiaan kohtaan

Läheisen ihmisen vakava sairaus

Huumeiden leviäminen

Sosiaali- ja terveystpalveluiden supistaminen

Yksinäisyys

Alkoholin käytön lisääntyminen

Lasten ja nuorten tulevaisuus

Vamma tai vammautuminen

34. Mitä mieltä olette omasta sosiaalisesta hyvinvoinnistanne ja turvallisuudestanne tällä hetkellä? Onko se...

1. Erittäin hyvä
2. Melko hyvä
3. En osaa sanoa
4. Melko huono
5. Erittäin huono

Liite 4

Turvattomuutta tai epävarmuuden tunnetta mittaavat ilmiöt vuonna 1996. Melko tai hyvin paljon turvattomien osuudet iän ja sukupuolen mukaan.

Muuttajat 1996	15 – 34			35 – 54			55 – 64			65 tai yli			Yhteensä		
	M	N	Y	M	N	Y	M	N	Y	M	N	Y	M	N	Y
Sairaus tai sairastumisen uhka	17	25	21	30	33	32	37	43	40	39	39	39	24	33	29
Toimeentulo	37	49	43	40	42	41	33	36	34	20	15	17	35	37	36
Ulkomaalaisten / pakolaisten tulo	22	16	19	27	24	25	23	29	26	28	25	26	25	23	24
Väkivaltarikollisuus	30	50	41	49	59	55	58	68	64	59	60	60	45	58	53
Työttömyys tai työttömyyden uhka	36	47	42	43	44	44	39	42	41	33	27	29	39	41	40
Asuminen, asumisolot	19	18	18	15	15	15	11	16	14	11	9	10	15	15	15
Luonnon saastuminen	49	59	54	47	58	53	55	69	63	51	53	52	49	59	55
Ihmisten välinpitämättömyys toisiaan kohtaan	36	55	46	52	64	58	56	72	65	47	50	49	47	59	54
Läheisen ihmisen vakava sairaus	46	61	54	46	60	54	60	67	64	59	52	55	50	60	55
Huumeiden leviäminen	47	55	51	70	75	73	80	79	80	71	68	69	64	68	66
Sosiaali- ja terveysmenojen supistaminen	32	41	37	57	49	52	53	59	56	57	55	56	48	49	49
Yksinäisyys	14	15	15	15	19	17	13	19	16	27	25	26	16	19	18
Alkoholin käytön lisääntyminen	13	22	18	20	33	27	36	54	46	46	44	45	24	35	30
Lasten ja nuorten tulevaisuus	42	56	49	59	69	65	62	76	70	61	58	59	54	64	59
Vamma tai vammautuminen	30	36	33	42	44	43	50	56	54	53	52	52	41	45	43
Vastaajien lukumäärä	397	441	838	430	507	937	163	208	371	169	325	494	1159	1481	2640

Liite 5

Turvattomuutta tai epävarmuuden tunnetta mittaavat ilmiöt vuonna 1999. Melko tai hyvin paljon turvattomien osuudet iän ja sukupuolen mukaan.

Muuttajat 1999	15 – 34			35 – 54			55 – 64			65 tai yli			Yhteensä		
	M	N	Y	M	N	Y	M	N	Y	M	N	Y	M	N	Y
Sairaus tai sairastumisen uhka	16	22	19	25	33	30	39	45	42	40	43	42	26	34	30
Toimeentulo	28	47	38	33	36	35	31	29	30	17	19	19	29	35	32
Ulkomaalaisten/pakolaisten tulo	22	17	19	30	30	30	47	37	42	41	39	39	31	29	30
Väkivaltarikollisuus	35	51	44	52	71	63	81	74	77	70	67	68	53	65	60
Työttömyys tai työttömyyden uhka	22	40	32	33	37	36	35	34	35	29	35	33	29	37	34
Asuminen, asumisolot	12	16	14	14	13	14	15	13	14	12	16	14	13	15	14
Luonnon saastuminen	44	57	51	49	59	55	56	69	63	54	59	57	49	60	55
Ihmisten välinpitämättömyys toisiaan kohtaan	46	61	54	53	73	64	69	71	70	60	60	60	54	66	61
Läheisen ihmisen vakava sairaus	40	59	50	50	60	55	60	63	62	66	61	63	50	60	56
Huumeiden leviäminen	51	67	60	69	83	77	87	86	86	84	84	84	68	79	74
Sosiaali- ja terveysmenojen supistaminen	32	47	40	43	52	48	60	64	63	68	70	69	45	56	52
Yksinäisyys	13	18	16	16	17	16	20	22	21	29	31	30	17	21	19
Alkoholinkäytön lisääntyminen	12	22	18	25	40	34	43	59	52	52	61	58	27	42	36
Lasten ja nuorten tulevaisuus	37	56	47	58	73	66	70	71	71	69	70	69	54	67	61
Vamma tai vammautuminen	23	32	28	33	38	36	51	64	58	67	62	63	37	45	42
Vastaajien lukumäärä	348	411	759	387	478	865	150	188	338	151	308	459	1036	1385	2421

Liite 6

Huolta tai turvattomuuden tunnetta mittaavat ilmiöt vuonna 2002. Melko tai hyvin paljon turvattomien osuudet iän ja sukupuolen mukaan.

Muuttujat 2002	15 -- 34			35 – 54			55 – 64			65 tai yli			Yhteensä		
	M	N	Y	M	N	Y	M	N	Y	M	N	Y	M	N	Y
Oma terveys	14	15	15	23	25	24	39	37	38	31	44	39	24	27	26
Toimeentulo-ongelmat	21	34	28	21	23	22	19	18	19	11	14	13	19	24	22
Väkivallan pelko	2	9	6	9	17	13	14	25	20	15	28	23	9	18	14
Työttömyys tai työttömyyden uhka	11	18	15	16	20	18	10	15	13	9	12	11	12	17	15
Asumisen epävarmuus, asumisolot	11	7	9	5	6	5	7	4	5	5	7	6	7	6	7
Päihteiden käyttö lähipiirissä	4	7	6	7	9	8	8	10	9	5	8	7	6	8	7
Ihmisten välinpitämättömyys toisistaan	27	34	31	35	49	43	44	61	53	43	45	44	35	45	41
Läheisen ihmisen sairaus tai vamma	21	28	25	30	35	32	30	44	38	38	45	42	28	36	33
Työssä jaksaminen, työstressi	17	24	21	28	33	31	16	19	18	12	7	9	20	23	22
Terveyspalvelujen saanti	6	11	8	14	15	15	22	28	26	25	31	29	14	19	17
Sosiaalipalvelujen saanti	7	9	8	10	10	10	19	18	19	19	21	21	12	13	13
Yksinäisyys, yksin jäämisen pelko	8	8	8	5	11	8	14	13	13	20	22	21	10	12	11
Huoli itsenäisestä selviytymisestä	5	8	7	7	7	7	16	21	19	24	35	31	11	15	13
Lasten tai lastenlasten tulevaisuus	17	20	18	30	39	35	35	45	41	30	40	36	26	34	31
Oman paikan löytäminen yhteiskunnassa	9	16	13	5	10	8	5	6	6	4	6	5	6	11	8
Vastaaajien lukumäärä	344	436	780	376	445	821	172	223	395	169	263	432	1061	1367	2428

Liite 7

Huolta tai turvattomuuden tunnetta mittaavat ilmiöt vuonna 2005. Melko tai hyvin paljon turvattomien osuudet iän ja sukupuolen mukaan.

Muuttujat 2005	15 - 34			35 - 54			55 - 64			65 tai yli			Yhteensä		
	M	N	Y	M	N	Y	M	N	Y	M	N	Y	M	N	Y
Oma terveys	16	18	17	26	23	24	38	37	37	38	46	43	27	29	28
Toimeentulo-ongelmat	22	32	28	23	22	23	15	23	20	13	22	19	19	25	23
Väkivallan pelko	5	7	6	5	15	11	7	17	13	13	20	17	7	14	11
Työttömyys tai työttömyyden uhka	12	18	16	16	18	17	11	13	12	10	10	10	13	16	14
Asumisen epävarmuus, asumisolot	8	9	8	5	4	4	5	9	7	4	7	6	6	7	6
Päihteiden käyttö lähipiirissä	5	9	7	7	9	8	4	6	5	9	9	9	6	8	7
Yleinen alkoholin käytön lisääntyminen	12	13	13	17	27	23	31	42	37	46	44	45	24	29	27
Ihmisten välinpitämättömyys toisistaan	30	39	36	44	53	50	58	56	57	55	54	55	45	49	47
Läheisen ihmisen sairaus tai vamma	21	31	27	36	41	39	40	43	42	47	42	44	34	38	37
Työssä jaksaminen, työstressi	21	28	25	28	30	29	18	25	22	11	10	10	21	24	23
Terveyspalvelujen saanti	8	10	9	13	15	14	25	26	25	24	32	29	16	19	18
Sosiaalipalvelujen saanti	7	9	8	12	14	13	18	24	21	19	27	24	13	17	15
Yksinäisyys, yksin jäämisen pelko	9	10	9	7	11	9	12	18	15	20	28	25	11	15	14
Huoli itsenäisestä selviytymisestä	5	8	7	8	12	10	14	22	18	25	35	32	11	18	15
Lasten tai lastenlasten tulevaisuus	16	12	14	29	35	33	35	37	36	26	36	33	26	28	27
Oman paikan löytyminen yhteiskunnassa	10	18	15	6	8	7	9	8	8	4	5	5	7	11	9
Vastaajien lukumäärä	290	433	723	278	391	669	175	218	393	168	302	470	911	1344	2255